

TRIBUNA

Director fondator:

Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură Tribuna:

Nicolae Breban

Andrei Marga

Gaetano Mollo
(Universitatea din Perugia)

Ilie Pârvu

D. R. Popescu

Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman

(manager / redactor-șef)

Ovidiu Petca

(secretar de redacție)

Ioan-Pavel Azap

Ani Bradea

Claudiu Groza

Ștefan Manasia

Oana Pughineanu

Aurica Tothăzan

Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Mihai-Vlad Guță

Redacția și administrația:

400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59. 14. 98

Fax (0264) 59. 14. 97

E-mail: redactia@revistatribuna.ro

Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

**Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor**

Pe copertă:

Georges Mazilu, *Bicyclock Man*, acrilic pe pânză, 41 x 33 cm

Georges Mazilu
acrilic pe pânză, 46 x 38 cm

Portrait d'un inconnu,

istoria literară

Condiția scriitorului în diversele spații culturale

Radu Bagdasar

Georges Mazilu

One Way Trip, acrilic pe pânză, 97 x 130 cm

Dincolo de acțiunea centrifugă a inconștientului în raport cu paradigmele procedurale ale domeniului, există un mănunchi de condiții existențiale obiective legate de specificități naționale, apoi prozaic materiale, care contribuie și ele la diferențierea demersurilor scriitoricești.

Sartre remarcă diferențele între scriitorul american, dependent de o meserie practică, și scriitorul francez, „le plus bourgeois du monde” (Sartre 1948, 169). Americanul de până prin anii 1970 avea o meserie, adesea manuală, la care revenea între două romane petrecându-și vremea „pe drumuri, pe șantier sau în baruri” (*Ibidem*, 170), trăiește separat de confrății lui – fenomenul saloanelor sau cafenelei literare pare o imposibilitate la scara gigantismului Americii. „Ideea de colegiu¹ sau de „slujbă de birou”, dragă scriitorului european, îi este cât se poate de străină: „[...] astfel, în voia a douăzeci de glorie efemere și de douăzeci dispariții, el plutește continuu între această lume muncitorească, în care își va căuta aventurile, și lectorii săi din clasele mijlocii [...] atât de duri, atât de brutali, atât de tineri, atât de pierduți, care, mâine vor face același plonjon ca și el.” (*Ibidem*, aceeași pagină)

Scrișul lui este frust, fără rezonanțele culturale și istorice ale europeanului, ca și cum lumea ar fi fost abia născută și nimeni n-ar fi vorbit înaintea lui de păduri și de recolte. Pentru același motiv însă, el o face cu o forță și o prospețime care compensează absența de soclu cultural.

La rândul său, scriitorul britanic mai puțin integrat în societate decât cel francez substituie clubul adevăratei imersiuni în social. Or, în aceste

instituții prin excelență masculine, se vorbește de afaceri, de curse de cai, de femei, de politică dar niciodată de literatură, în vreme ce în Franța, „[...] amfitrioanele noastre care practicau lectura ca o artă de agrement au ajutat prin receptiile lor la apropierea politicianilor, financiarilor, generalilor și oamenilor de condei”. (*Ibidem*, 171). Marginali și excentrici, scriitorii britanici au revendicat izolarea impusă de propria lor societate ca pe o opțiune liberă. Ceea ce le-a minimizat impactul asupra societății. În consecință nu sunt temuți și nu au aceeași audiență socială ca scriitorii francezi.

„În Franța, literatura se ia realmente în serios. Chiar magazinele populare pun bara foarte sus vorbind despre lucruri pe care, adesea, lectoratul lor nu le va citi niciodată.” (*Femme actuelle. Senior n°22/2020*) Francezii au avut ca șansă suplimentară tradiția tribunică a scriitorului: Revoluția a fost pregătită în planul conștiințelor de scriitori de mare audiență publică: Voltaire, Beaumarchais, Rousseau, Diderot... Clasele conducătoare s-au temut întotdeauna de acești fermenți ai revoltei. În consecință, admite Sartre, scriitorul francez, cu o locuință decentă, bine îmbrăcat, ceva mai puțin bine hrănit totuși, se situează la un nivel corect burghez. De altfel, într-o țară saturată de prejudecăți, ceea ce nu este cazul americanului, el este cel puțin posesorul unei diplome de bacalaureat, fără de care nimeni nu i-ar da cea mai mică atenție și care îi asigură un minimum de referințe culturale în scrierile lui.

Participarea scriitorilor la evenimente excepționale – războaie, revoluții, greve, genociduri... - se dovedește fecundă în planul invenției.

Continuarea în pagina 27

Realizările culturale ale Editurii și Revistei *Tribuna* elogiate în *Süddeutsche Zeitung*

Mircea Arman

Ar fi fost imposibil, așa cum lesne se poate observa în cazul celorlalte reviste de cultură și edituri românești, ca revista *Tribuna* să fie elogiată de cel mai important cotidian german, *Süddeutsche Zeitung*. Acest fapt se datorează, în cea mai mare măsură, înțelepciunii și deschiderii europene cu care este condus Consiliul Județean Cluj de către președintele său Av. dr. Alin Tișe care a susținut puternic și constant publicația noastră și mi-a acordat întreaga încredere. Acest fapt s-a datorat realizărilor incontestabile ale instituției de la aspectul cultural la cel administrativ.

De la un banal periodic de provincie, revista *Tribuna* a ajuns în ultimii ani nu doar cea mai importantă și bine distribuită revistă culturală românească, dar și singura revistă de cultură din țara noastră vîndută în Germania, Franța, SUA, Canada sau Italia.

Recenzia pe care criticul cotidianului german *Süddeutsche Zeitung*, Sonja Pawlowa, a făcut-o albumului lui Radu Anton Maier, Cetățean de Onoare al Clujului, este fără precedent pentru o editură românească dar și pentru un pictor născut în țara noastră, avînd în vedere că nu este vorba de un articol publicitar susținut de instituții românești ci de interesul

publicației germane pentru artist și pentru albumul său care este, în sine, o operă de artă.

Este o mare onoare, atât pentru finanțator cit și pentru directorul publicației, elogiarea *Editurii și Revistei Tribuna*, a albumului de artă realizat de această instituție, în cel mai important cotidian de limbă germană din Europa.

Acest fapt contribuie cu adevărat, nemijlocit, la imaginea României și a Județului Cluj în rîndul tuturor vorbitorilor de limbă germană din întreaga lume. Iată că, atunci cînd există cu adevărat fapte și oameni de cultură meritorii, marile publicații ale lumii nu ezită a le prezenta la adevărata lor valoare.

Și cred că nu ar trebui să uităm că această vizibilitate a *Tribunei* într-un cotidian occidental de largă răspîndire nu este singulară. În anii precedenți alte două mari publicații, din Italia de data aceasta, respectiv *Corriere della Sera* și *Il Resto del Carlino* au acordat spații generoase unor activități ale *Revistei Tribuna*.

Pentru a sublinia cele afirmate de subsemnatul vom lăsa să vorbească textul criticului de artă al cotidianului *Süddeutsche Zeitung*, Sonja Pawlowa, din numărul 300, de marți, 28 decembrie 2021.

Perugia, în anii 1960-1963. Concomitent, moștenirea arhitecturală a romanilor din Italia, din Peninsula Balcanică, din regiunea mediteraneană, au avut de asemenea o contribuție durabilă asupra artistului. Deșertul l-a fascinat dintotdeauna și a făcut posibilă convingerea că neantul ne oferă dimensiuni și absențe nebănuite cum ar fi oglinzirile inexistente în dinamica nisipului purtat de vînd, care sugerează undulațiile acvatice. În picturile lui Radu, se degajă o lume paralelă cu cea a cerului și cu cea creată de conformația nisipului saharian. Artistul ne domină subconștientul prin simbolismul și dramaturgia culorilor sale și ne invită la o călătorie în spații necunoscute, care se detașează de bidimensionalitatea cărții.

Pe lângă activitatea asiduă în fața șevaletului, artistul se delectează, citind romane științifico-fantastice. Influența este vizibilă. Drept dovadă persistă lumile paralele, care ar putea fi numite și universuri marțiene. Privitorul este invitat să se plimbe în propria sa lume de vis și să-și imagineze scenariile plasate în peisaje suprarealiste. Radu este convins că ficțiunea trebuie să păstreze contactul cu realitatea. Viziunile viitorului sunt supuse unei logici interioare, chiar dacă este vorba despre sfârșitul unui univers.

Pictorul Radu-Anton Maier depășește limitele realității în creațiile sale și acționează ca un profet al unui verosimil viitor. Peisajele din lumea reală își modifică nuanțele în urma poluării și apar într-o lumină străină. El dorește să anticipeze așa-zisa evoluție în creațiile sale. Acest lucru îi reușește și în portrete. Rădăcinile și arterele cresc din capetele îmbătrânite. Filozofii și luptătorii se descompun, deopotrivă, într-un mod estetic.

Faptul că un album precum „Radu-Anton Maier. Maestrul lumilor imaginare” a luat ființă se datorează editorului Dr. Mircea Arman, care face eforturi pentru a pătrunde pe piața germană și internațională cu *Revista de cultură Tribuna*. După decernarea *Ordinului Cultural* și cu ocazia unei viitoare expoziții care va avea loc la Cluj în 2022, colaborarea a reușit în ciuda distanței spațiale. Exact la timp, pentru că în vremuri de pandemie, arta și cultura trebuie să devină tangibile, ca elemente indispensabile a unei vieți demne de a fi trăită. Atât cartea cât și reproducerea incluse în paginile ei pot fi achiziționate online, la adresa <https://raduart.com/ro/album-de-arta/> sau în incinta galeriei RADUART din Ledererstraße 12, 82256 Fürstfeldbruck, Germania.

Sonja Pawlowa

(Articol preluat cu acordul publicației
din *Süddeutsche Zeitung*, nr.300/28 decembrie 2021)

Album de artă cu lumi necunoscute

Suprarealistul Radu-Anton Maier din Fürstfeldbruck a publicat un album de artă cu cele mai reprezentative lucrări din ultimii 15 ani. Pe parcursul a 100 de pagini, iubitorul de artă este invitat la o călătorie prin spații necunoscute și misterioase.

Albumul de artă „Radu-Anton Maier. Maestrul lumilor imaginare” este o apariție editorială multășteptată, oferită recent de către *Editura Tribuna* pictorului Radu-Anton Maier, suprarealistul cu rădăcini transilvănene.

Un album excepțional, peste 100 de reproduceri așternute pe pagini lucioase de înaltă calitate, ne poartă în locuri misterioase care par să suspende legile naturii. Răsfoindu-le, privitorul se simte ca un astronaut, liber să exploreze spații cosmice necunoscute fără aparat respirator, dincolo de gravitație și lipsit de griji. Cine nu și-ar dori să plutească, la cumpăna anilor, printre aceste lumi ca un navigator îndrăgostit de nebănuite profunzimi artistice?

Pe cât de clar și precis sunt trasate liniile care împart suprafețele imaculate de netede ale lucrărilor, pe atât de convingător și insinuant îl determină pe privitor să bănuiască în spatele acestora un iscusit și inspirat grafician. Surprinzător este de asemenea și faptul că la maturitatea lui artistică, Radu utilizează în continuare pulverizatorul ca mijloc tehnic de bază pentru a desăvârși pânze de dimensiuni mari. În prealabil, șabloanele decupate din desenul propriu-zis executat pe hârtie sunt realizate cu precizie, iar cele mai spectaculoase efecte de luciu sunt efectuate printr-o fină și consistentă pulverizare. Multă muncă, multă planificare și, totuși, o

creativitate spontană. Fascinant este mai cu seamă universul creativ interior al lui Radu-Anton Maier, neancorat aparent nici în timp și nici în spațiu.

Albumul de artă ne conduce în mod analog printr-o expoziție virtuală, o cvasi-fantezie pe înțelesul tuturor. Operele de artă prezentate sunt tematice organizate, conținând peisaje, portrete, nuduri și flori. Majoritatea lor denotă teme de stringentă actualitate în vremuri de încălzire globală, inteligență artificială și pierdere a delicateții emoțiilor umane. Radu - acesta fiind numele de artist al lui Radu-Anton Maier - ne confruntă cu sfere sumbre la orizont, împovărate de smog. Soarele încețoșat sau strălucirea roșie a orizontului sugerează că aerul de aici poate fi nu numai otrăvitor, ci și sufocant. Reflecțiile repetate ale unor copaci uscați și solidificați, coloanele antice și treptele deteriorate redau sentimentul de trecere și destrămare. Ireal prezentată este chiar și mănăstirea Fürstfeld, care poartă deasupra în turnul ei, ca într-o mlaștină venețiană, o cruce formată din cuie.

Aceste laitmotive au origini diferite. Radu-Anton Maier a intrat în contact cu tehnica aerografului în timpul călătoriilor sale de studiu la

Redescoperirea divinului

Gaetano Mollo

Sensul uimirii

Era odată uimirea. Uimirea în fața cerului înstelat deasupra noastră și a legii morale în noi, înțeleasă mai mult sau mai puțin kantian. Uimirea anticilor greci care extaziati în fața naturii și uimiți de Cosmos – căutau principiile vieții și ale Universului. Uimirea socratică, ce îndemna la căutarea principiilor universale. Uimirea care ne face să punem întrebări și să percepem, în frumusețea unei ființe vii sau a unui fenomen atmosferic, o indefinibilă senzație de miraj. Această senzație n-a dispărut. Știința o redescoperă, prin revelațiile sale pornind de la infinitul microscopic până la infinitul macroscopic.

Această uimire nu este numai efectul unei revelații estetice sau urmarea unei stări emotive. Este o stare a sufletului, pe care noi toți o percepem nu numai în fața unei minunate panorame spațiale, dar și în fața a ceea ce se revelează ca o adevărată *extasi*. Pentru un copil este o senzație imediată, pentru un adult este o exigență profundă, semn al unei dimensiuni interioare, în care pulsează necesitatea imperioasă de frumusețe, bunătate și justiție.

De aici necesitatea unei educații menită să trezească necesitatea uimirii, nu numai aceea de a gândi și a produce cele necesare. Din această uimire, din care nu numai că poate izvorî intuiția sensului vieții noastre, ci și continua relaționare cu natura în care suntem parte și din care facem parte ca creație. Perceperea divinului constă în aceasta, dincolo de toate tentațiile vitrinelor și a unei stări de angoasă dată de o umanitate care, în parte, este încă prizoniera avidității, a confruntării antagoniste și a ignoranței.

Prezența divinului

Îmbogățirea zestrei etice coboară din patrimoniul divinului, unde armonia, ordinea și justiția pot fi considerate principii inspiratoare. Din aceste principii, cunoscute în existența de toate zilele, ca idealuri de viață, percepția acestei dimensiuni de prezență și de transcendență, poate fi înțeleasă ca o percepție a divinului: fiind prezentă în orice realitate proprie vieții, ca o energie internă, iar transcendența ca parte ulterioară a unei dimensiuni deschisă spre înțelegere și posibil de reprezentat. De aici apare senzația de înălțare spre înalturile cerului.

Acesta este sensul și valoarea simbolică a întregului creat. De aceea, Francisc din Assisi se adresează Soarelui, afirmând: „Ție, Preainaltule, îți conferim o semnificație aparte”, înțelegând prin aceasta fratelanța cu tot ceea ce este minunat și incomensurabil și cu tot ce este viu, cuprinsă fiind până și „moarte noastră corporală”.

În acest sens putem înțelege de ce Gandhi a adăugat, maximei „iubirii aprapelui ca pe noi înșine”, considerația că „tot ceea ce este viu este în același timp aproapele nostru”.

Educația poate înălța natura umană și pune în valoare toate potențialitățile spirituale, deoarece în ea este prezent divinul. De aceea ființa umană nu trebuie văzută numai ca un cumul de pulsiuni - chiar dacă sunt prezente în instinctul de

conservare - ci ca pe un suflet întrupat, în care pulsează dimensiunea spiritualității.

Descoperirea divinului în tot ceea ce există, coboară direct din conștiința prezenței dumnezeiescului peste tot. Aceasta în realitate, în sensul cel mai adevărat posibil, își are originea în invitația Tatălui ceresc de a ne ruga la Iisus Hristos: acel Tată care este în ceruri, adică peste tot, înțeles în sensul originar al termenului aramaic.

Prezența divinului este în orice particulă. Această stare nu-l reduce la imanență, deoarece ca spirit originar și originant este în aceeași măsură transcendent. În aceasta mecanica cuantică ne ajută să înțelegem că fiecare particulă este o hologramă, un tot-parte a Totului. Acesta este sensul oricărui existent, în măsură să putem recunoaște acea *matrix energetică* care este Unul, ca pe un continuum care este în orice lucru și în orice persoană.¹

De aici vine sensul de fratelanță universală, acela de a ști să recunoști în orice altă ființă o particulă-scânteie divină. A fi în măsură să surprinzi fratelanța colectivă este posibil numai dacă se poate intui că întreg Universul nu poate să aibă decât un Principiu unitar.

Faptul de a recunoaște că toți coborâm din același principiu de Ordine, Justiție și Iubire, ne poate permite să percepem prezența divinului, așa cum ne spune Pietro Ubaldi², începând a îmbrățișa în tot ce ne înconjoară, infinitele manifestări ale creației. De aici „secretul fericirii”, care constă într-o încadrare perfectă în ordinea dumnezeiască. Ceea ce înseamnă a lucra, animați de iubire și justiție, făcându-și fiecare propria sa datorie, cu dorința de a se înscrie în interiorul ordinii și Legii divine.

Acest lucru poate fi văzut ca un principiu regulator al tuturor lucrurilor, energie ce însuflețește Universul; totul își are izvorul în unitatea Spiritului. De aici putem vorbi de prezența divină în orice lucru. De aici necesitatea de a ne conforma legilor sale, de a descoperi lucruri noi prin implicarea noastră în cotidian, urmărind ceea ce este just și încercând să facem bine pe cât cu putință.

Într-o asemenea perspectivă *Cuvântul* lui Dumnezeu trebuie să producă o mișcare spirituală, prin care o persoană să se poată recunoaște în alta, într-o sintonizare cu mesajul evanghelic și în conformitate cu Legea dumnezeiască. *Cuvântul* lui Dumnezeu nu este făcut numai pentru a fi admirat sau repetat, ci pentru a fi reprodus, întrucât este Cuvânt al vieții, ce presupune o sinceră auto-reflexie și în același timp o alegere conștientă a drumului vieții. Acesta este cuvântul preformativ, ce inspiră alegerile etice conștiente.³ Iisus Hristos s-a manifestat, în acest sens ca model: ca *noul biotip* al umanității.⁴

De aceea sunt importante toate exemplele și modelele umanității. În acest sens Nehru a afirmat despre Gandhi că în vreme ce devenea mai bătrân, corpul său părea tot mai mult un vehicul pentru spiritul său puternic care locuia în el, iar locul unde locuia devenea un templu, iar pașii săi lăsau urme sacre. Sacră este orice cărare pe unde trece un om drept, sacră viața omului care aduce cu el divinul. Sacralitatea este înscrisă de destinul nostru de sfințenie și de perfecțiune.

Divinul se descoperă făcând posibilă expansiunea percepțiilor, până la sintonizarea conștiinței mistice și chiar mai departe. Este vorba de un proces de armonizare și contemplare. Francisc din Assisi, în *Cântecul creaturilor*, face dovada acestui lucru extraordinar. Capacitatea de a descoperi în tot ce ne înconjoară fratelanța cu ele, relaționare ce i-a permis întâlnirea cu lupul din Gubbio; fapt simbolic ce le sugera oamenilor să se reconvertească și să facă dovada iubirii pentru tot ceea ce este creat.

Legătura cu divinul este dintotdeauna legată de capacitatea de a te adresa la transcendent și la ceea ce ne învâluie și ne cuprinde. În această perspectivă rugăciunea reprezintă, la nivelele ei cele mai înalte, adeziunea la legea Ordinii și Justiției divine, care pune ordine în tot Universul. De aici acceptarea cooperării cu acțiunea dumnezeiască, care se manifestă în legile armonizării și unificării⁵.

În acest sens Pietro Ubaldi ne face să meditam asupra faptului că noi toți suntem parte a Universului, în care fiecare element este conștient, așa cum ar trebui să fim, noi, ființele umane, solidare, ca părțile organismului uman, ce contribuie la însănătoșirea celulelor afectate. În această participare conștientă la binele întregului, prin depășirea egocentrismului fiecăruia, sau a unor

Georges Mazilu

L'ange du laboureur, acrilic pe pânză, 33 x 55 cm

colectivități rău informate, sau a unor grupuri sectare; numai așa vom putea regăsi armonia, depășind separatismul egocentric ce ne împiedică să surprindem ceea ce este divin în tot și în toate.

Deschiderea spirituală spre *extasi*

Dacă divinul este o dimensiune care se poate descoperi în intimitate, atunci când reușim să ieșim din noi înșine, desăvârșim momentul unei ucenicii spirituale în vederea dobândirii unei stări de *extasi*. Aceasta înseamnă a ieși din noi înșine, reușind să ne apropiem de natură și de alții. Înseamnă să permitem energiilor vitale, care sunt în noi, să se orienteze spre ținte acceptabile din punct de vedere uman, spre valorile existențiale semnificative.⁶

În plan educativ este nevoie să permitem copiilor să se manifeste *in mod deschis*, să iasă din ei în raporturile cu părinții, cu animalele, cu ceilalți copii cu care se joacă, cu bunicii, cu alte persoane, ca o relație constitutivă pentru a putea cunoaște, înțelege și coopera. Este un exercițiu continuu prin care se poate dobândi o asemenea predispoziție.

De fiecare dată când reușim să trăim cuprinși de bucuria iubirii percepem o ieșire din prizonieratul „eului” propriu, creând un spațiu deschis manifestării sufletești, în greua misiune a depășirii individualismului și a separatismului conjunctural, ca o necesară convergență cu tot și cu toate.

Dacă starea de *extasi* este o viziune directă a realității, această viziune reușește să ne îndepărteze de preocupările și interesele individuale, deschizându-ne spre ceea ce este în interesul întregii comunități. În această dimensiune se poate desăvârși ceea ce se află în eul nostru, deschizându-l spre *sinele* ce constituie divinul din ființa umană. În acest proces constă tema întregii evoluții umane, menită să se armonizeze cu întreg creatul în procesul de unificare cu tot ceea ce se află în jurul nostru.

Azi putem să ne dăm seama de dimensiunea divinului prin intermediul conștientizării stării lumii în care trăim. Deschiderea căilor de comunicare a contribuit la sfârșitul feudalismului, la constituirea orașelor, ale căror centre au devenit Catedralele, în interiorul cărora s-a manifestat arta unor întregi epoci, și care prin credință și participare au strâns în jurul lor întregi comunități.

În schimb deschiderea căilor de comunicare proprii științelor și ecologiei profunde fac posibilă recunoașterea pe întreaga planetă, în univers, în particulele cuantice și în galaxii, ca și interiorul inimii, a dorinței nestăvilite spre *unitatea cu Totul* și care ne cheamă, fără distincție la Iubirea universală.

Traducere din limba italiană
de **Viorel Igna**

Note

- 1 Cfr. V. Marchi, *Tutto è uno*, în *Con tutte le creature*, Ed. Alveare, Assisi 2010, pp. 142-144.
- 2 Pietro Ubaldi, *Ascensionii umane*, Mediteranee, Roma, 1991, p. 20
- 3 Cfr. G. Mollo, *Il senso della formazione*, La Scuola, Brescia 2004, pp. 232-234.
- 4 Cfr. G. Mollo, *Pietro Ubaldi bioscfo dell' evoluzione umana*, ed. Mediteranee, Roma 2006.
- 5 P. Ubaldi, *Ascensionii umane*, ed. Cit. p. 75.
- 6 Cfr. Rielo, *Le mie meditazioni secondo il modello genetico*, tr. it. Fondacio Fernando Rielo, Madrid 2003, p. 91

Anton Dumitriu, căutătorul de Lumină

Vasile Zecheru

...întocmai cum Lumina se face cunoscută pe sine și face să se cunoască întunericul, tot așa Adevărul este normă și pentru sine și pentru ceea ce este fals.¹

Baruch Spinoza

Un singur lucru nu se regăsește în cultura europeană: ideea de om perfect. Într-adevăr, China a avut ideea unui astfel de om, pe care l-a numit om veritabil – chen-jen; India a cunoscut și a păstrat și astăzi ideea unui om eliberat, pe care l-a numit *jivan mukta*; Grecia a denumit pe omul perfect *sophos*, purtător de lumină; Kabbala ebraică vorbește de adam elyon - omul suprem; civilizația creștină a cunoscut sfântul, intru-pat apoi de cavalerul în căutarea Graalului; islamul are ideea unui om universal...²

Anton Dumitriu

Firesc și fără să atragă cumva atenția, într-o zi fatidică de 8 ianuarie 1992, Anton Dumitriu trecea dincolo de orizontul mândan și, astfel, sufletul său nobil se va fi înălțat liniștit și senin printre lucefieri cei nemuritori. Și pentru că chiar în aceste zile, s-au împlinit trei decenii de când autorul celebrei lucrări *Istoria logicii*, profesorul și gânditorul original Anton Dumitriu a pășit la propriu întru eternitate, se cuvine, cu prisosință, să evocăm aici și acum, cu venerație și grațitudine, amintirea celui care a fost și va rămâne un distins intelectual și lider al generației sale, prigonit fără motiv și fără drept de apel de către regimul criminal instaurat în România, începând cu anii '50.

În acest răstimp, au fost date publicității mai multe încercări³ care, toate la un loc, materializează un efort comun de a se consemna cu mai mare acuratețe reperele bio-bibliografice care au jalonat viața și opera marelui nostru logician, așa încât nu vom insista în acest sens. Ne propunem, în schimb, să-l omagiem aici, altcumva, pe Anton Dumitriu, anume prin a evidenția interesul său de-o viață în ceea ce privește cunoașterea Sinelui și căutarea Luminii lăuntrice așa cum rezultă această preocupare constantă din ultima sa carte importantă, cea intitulată *Homo universalis*.⁴ Totodată, vom menționa *en passant* că, o vreme, Anton Dumitriu a frecventat gruparea mistică *Rugul aprins* de la Mănăstirea Antim, unde participanții erau animați, în acei ani, de sublimul ideal al vederii lui Dumnezeu ca Lumină interioară ajutându-se, în acest sens, de rugăciunea minții în inimă (*oratio mentis*) transmisă lor de către calugărul rus, Ivan Kulăghin de la Mănăstirea Optina. (Scrima, pp. 162-163) Așa se face că, între altele, autorul nostru se arată a fi un excelent cunoscător al metodei isihaste și al parcursului monahal atât de ascuns privirii profane. (Dumitriu, 1990, pp. 190-191)

În aceeași ordine de idei, vom menționa apoi că, într-o declarație scrisă în fața anchetatorului⁵, Anton Dumitriu recunoștea ferm apartenența sa la masonerie; astfel, el preciza că, în primăvara anului 1945, fusese inițiat ca ucenic în loja *Iubirea de patrie* și că deținea gradul 18 în cadrul Riturii Scoțian Antic și Acceptat. Anton Dumitriu mărturisea indirect, prin aceasta, că avea cunoștință

de un întreg instrumentar consacrat ce sugera, în mod misterios, *vederea Stelei înflăcărate* – iluminarea ca trăire ființială, calea tradițională de îndumnezeire a omului și de atingere a statutului de *homo universalis*. (Cogălniceanu, p. 8)

În plus față de toate acestea, căutătorul nostru de lumină dă semne că lecturase cu pasiune, încă din tinerețe, incitante lucrări semnate de către René Guénon, un subtil și deosebit de avizat teolog al procesului inițiativ; de altfel, el era în relații de strânsă prietenie și comuniune spirituală cu doi dintre ucenicii guénonieni, Vasile Lovinescu și Michael Vâlsan. (Verescu, pp. 165-200) În paranteză fie spus aici, cartea sa *Orient și Occident* (1943) se vrea a fi, cumva, într-o polemică de idei cu tezele gânditorului francez; mai târziu însă, când, în anul 1987, a publicat o nouă versiune a lucrării inițiale⁶ vom fi surprinși să constatăm că tonul său devine mai moderat și că, prin clarificări și explicații ample, integrează evident în text un subtil transfer de viziune și metodologie guénoniană.

Cartea *Homo universalis*, semnată de Anton Dumitriu, pe care anume am ales-o spre a ilustra înălțimea spirituală a autorului este, înainte de toate, o admirabilă și ingenioasă construcție livrescă și, în felul său, o sinteză ce cuprinde câte puțin din toate lucrările sale anterioare, circumscrise tematicii ezoterico-sapientiale.⁷ În *prefața* lucrării, Anton Dumitriu îl introduce cu grijă pe cititor într-o fascinantă problemă – vastă, subtilă și complexă, deopotrivă – pe care o propune spre analiză și elucidare pentru ca, în final, să livreze un rezumat,⁸ ca ancoră și ca aviz prelabil pentru cei ce nu cunosc limba română. Între aceste două repere ce punctează începutul și sfârșitul cărții există douăsprezece capitole, unul mai captivant decât celălalt – trepte ale demonstrației geometrice pe care Anton Dumitriu o etalează cu grație susținând enunțul problemei așa cum rezultă aceasta din chiar titlul lucrării.

În beneficiul unei prezentări succinte, am grupat primele trei capitole într-o secțiune *ad-hoc* menită a rezuma tematica și a marca etapele ce se impun a fi parcurse pentru o corectă înțelegere a mesajului profund pe care Anton Dumitriu l-a încifrat în demersul său. În această logică, primele două capitole asigură premisele în funcție de care, în capitolul al III-lea, se prefigurează o concluzie provizorie ca treaptă firească a edificiului logic pe care autorul îl desăvârșește cu măiestrie sub privirile noastre.

Diferența subtilă și greu de sesizat dintre *philosophia garrula* și *philosophia perennis* pare a fi, în reprezentarea lui Anton Dumitriu, însuși nodul problemei care, odată dezlegat, indică reperele fundamentale ce conturează conceptul de *homo universalis* așa cum a fost acesta înțeles de către gânditorii din antichitatea greco-latină și nu numai. Să convenim că încă din anii de început ai erei creștine, dezordinea se instaurează, treptat, în ceea ce inițial s-a numit *philosophia perennis*, adică receptarea Adevărului de către om cu întreaga sa ființă; spirite luminate ale aceluși timp

(Plutarh, Clemens din Alexandria, Diogenes Laertios...) n-au lăsat referiri și verdicte neliniștitoare privind ...amestecul heteroclit de idei și concepții care alcătuiau, pe atunci, un conglomerat incapabil să dea sens cunoașterii umane. (p. 14) Mai târziu, în evul mediu, confuzia se va amplifica în mod evident, și aceasta îndeosebi pentru că gânditorii acelor vremuri încercau, cu obstinație, să confere justificare dogmelor teologice pornind de la scrierile lui Platon și Aristotel. Ne spune Anton Dumitriu: *Dacă se cercetează filosofia scolastică, se vede că ea se păstrează pe aceeași linie a grecilor, de a specula (reflecta) problemele puse în mod indefinit, chiar dacă anumite limite nu puteau fi depășite prin soluțiile ce se dădeau.* (p. 16)

Ca o reacție la scolastica decadentă și sterilă, începând cu *quattrocento* și continuând, apoi, cu epoca modernă, problematica omului este poziționată central în cadrul filosofiei, de aici decurgând o năucitoare și contraproductivă învălmășeală de idei și abordări, cum va constata mai târziu Descartes. Așa se face că, în absența unei preocupări coerente pentru a reflecta *Unul* (unitatea, universul ordonat și conștient de sine), filosofia devine treptat un conglomerat de filosofări despre toate și despre nimic, un demers oarecum fără finalitate și fără sens, o *philosophia garrula* (flecără, vorbăreată, speculație abstractă posibilă oricui, filosofia lui a vorbi, *dicitur* ...) care nu-și propunea defel scopuri operative, viabile în plan ontologic, ci doar vorbea obositor despre...

Așa cum susține Anton Dumitriu, în contrast cu *philosophia garrula*, *philosophia perennis* este metafizica prin excelență – o știință deosebită de toate celelalte științe, cea mai prețioasă..., *filosofia primă*, ...o teorie a primelor principii. (pp. 39-43) *Philosophia perennis* este cunoașterea care pune în centru preocupărilor sale Principiul (*Arche*⁹) – cauza cauzelor, izvorul realității, al existenței... În esență, metafizica reprezintă o cunoaștere a *Tot ceea ce este* (*Ființa*¹⁰), cum spunea Platon, a *Întregului* văzut ca sistem ierarhizat și ordonat de sisteme în care logica existențială a inferiorului constă în a servi superiorul care-l conține organic, de altfel; în derularea acestui demers ontologic nu pot fi acceptate limitări, axiome cu rol constrângător sau formulări preconceptuate, oricât de cuprinzătoare și de lejere ar fi acestea în exprimarea lor formală. Metafizica este, așadar, învățătura tradițională care cercetează Principiul ca *Primum movens*, imbold originar al existenței, căutând semnificațiile ultime ale acestuia și sensul întregii devenirii, al transformării *continuum*-lui spațio-temporal.

Ca un corolar al prezentării celor două tipuri de *philosophia*, capitoul al III-lea al lucrării, denumit inspirat *A ști și a nu ști*, scoate în evidență o diferențiere semnificativă și deosebit de subtilă între gândirea lui Socrate și cea a lui René Descartes pornind de la cele două dictoane celebre pe care aceștia le-au proclamat cu privire la capacitatea ființei umane de a cunoaște realitatea. Socrate (exponent al *philosophia perennis*) a afirmat *Eu știu că nu știu!* – demonstrând, prin aceasta, o certitudine, în timp ce Descartes (considerat a fi intemeietorul raționalismului modern, *philosophia garrula*) a declarat simplu, *Eu nu știu!* – pledând astfel pentru incertitudine și imposibilitatea omului de a-l cunoaște pe Dumnezeu și Universul și recunoscând, ca atare, neputința lui de a conferi un sens cunoașterii umane. Iată citatul din Anton Dumitriu: *Spre deosebire de Descartes, care din cercetarea tuturor științelor ajunge să constate ignoranța lui, Socrate, tot printr-o cercetare metodică, ajunge la o certitudine...*

[...] Socrate acceptă astfel, [...] un Principiu care va face carieră odată cu Platon și Aristotel...

Următoarea secțiune, cea alcătuită din capitolele IV și V, tratează problematica privind Principiul, Principiile (premisele) prime¹¹, precum și la natura acestora. Aristotel precizează două forțe (esențe) distincte, contradictorii și complementare – *Forma / Lumina* și *Materia / Întunericul* – ce decurg din Principiu, acestea regăsindu-se, ca temei conceptual, în toate marile spiritualități. În filosofia tradițională chineză, de pildă, întreaga devenire este guvernată de *Yin* (feminin, pasiv, rece, negru) și *Yang* (masculin, activ, cald, alb); în cosmologia indiană există *Purusha* (spirit) și *Prakriti* (materie), din interacțiunea lor rezultând întreaga manifestare etc. (Zecheru, pp. 32-40)

Și astfel, din aproape în aproape, Anton Dumitriu ne conduce către *Gândirea care se gândește pe sine*, *Noūs-ul*¹² cel misterios despre care Aristotel spune că poate fi cunoscut prin două abordări: cu ajutorul intelectului activ / intuitiv sau prin intermediul științei. (p. 75). *Noūs-ul* poate fi *pathetikós* – pasiv (*patens*) sau *apathetikós* – activ (*agens*); din interacțiunea celor două tipuri de mental se naște întreaga lume a ideilor și, mai departe, întreaga fenomenologie. *Noūs-ul* activ (inteligenta ordonatoare) este Principiul principilor și, în acest sens, Anton Dumitriu produce o admirabilă demonstrație care evidențiază nu doar natura divină și nemuritoare a acestui *Intellectus agens*, ci și facultatea sa unică și mirifică de a se gândi pe sine. Tocmai de aceea va preciza Aristotel că *...în cele nemateriale este identitate între factorul gânditor și factorul gândit...* sau altfel spus, la acest nivel de conștiință este exclusă separarea, subiectul cunoscător neputând fi, în acest caz, decât laolaltă cu obiectul cunoașterii sale. (p. 79)

Asemenea reprezentări precum cea pe care am expus-o succint mai sus există și în alte spiritualități; uneori, de pildă, termenul *Noūs* a fost tradus prin *Logos* (cuvânt, verb, rațiune) și a fost considerat ca fiind similar cu *Tao* din cultura chineză. În cosmologia indiană se vorbește despre un Principiu nemanifestat (*Parabrahman*) care, ciclic, își exprimă potențialitatea generând *ex nihilo* realitatea (flux) pe care, apoi, tot el o neantizează prin resorbție (reflux). În Kabbala (*Zohar*) există următorul text pe care Anton Dumitriu îl remarcă și îl redă *ad-literam*, după cum urmează: *Logosul este etern dar el nu s-a manifestat pentru prima dată decât atunci când materia a fost creată. Mai întâi, enigmaticul Infinit (En-Soph) își manifestă omnipotența sa prin [...] gândire. Verbul (Logosul), manifestat la epoca creației materiei, exista înainte, sub forma Gândirii.* (pp. 81-82)

Pe parcursul capitolelor VI și VII (pe care, împreună, le-am putea considera ca fiind cea de-a treia secțiune a cărții) Anton Dumitriu adâncește semnificația distincției dintre *philosophia garrula* și *philosophia perennis* plecând, de astă dată, de la două aforisme ce pot fi considerate repere de prim rang în gnoseologie: *Nosce te ipsum* și *Cogito ergo sum*. Primul dintre aceste dictoane îl îndreaptă ferm pe căutătorul de Adevăr cu fața către principala problemă pe care o are de rezolvat în situația că-și propune să definească cu toată claritatea întroaga Sinelui;¹³ astfel, prin acest îndemn apollinic din vechime (*Gnothi seauton*, în limba elenă) se sugerează o coborâre (căutare) în interiorul profund al *Ființei*, o introspecție cu iz puternic de meditație și, în cele din urmă, o contopire a subiectului cunoscător și a obiectului cunoașterii. Numai așa, schimbând perspectiva și practicând o cunoaștere diferită de cea analitică, secvențială,

poate atinge aspirantul starea de *homo universalis* – om iluminat care, simbolic vorbind, a ajuns în centrul labirintului, în centrul Cercului, cum spun masonii sau între Echer și Compas.

Cel de-al doilea dicton, cel pendinte de cartezianism, cel de la care începe filosofia modernă¹⁴ este, pe fond, o sublimă și rafinată descoperire intelectuală ce presupune trei constatări distincte, cum spune Anton Dumitriu; aceste observații *...nu rezultă din deducții, ci sunt sesizate direct: 1) cogito, eu gândesc, constatare absolută, indiscutabilă; 2) eu, ființă gânditoare, sunt capabil de certitudini; 3) aceste certitudini sunt obținute de mine printr-o intuiție nemijlocită, printr-o cunoaștere directă.* (p. 101) Reducând la esența lucrurilor, cele două dictoane menționate fac trimitere la două modalități diferite de cunoaștere: *gnosis* (cunoașterea experiențială a realității prin trăire directă, nemijlocită) și *doxa* (o opinie speculativă despre natura intimă a lucrurilor).¹⁵ Esența *gnosis*-ului este cunoașterea de Sine iar aceasta este începutul oricărei înțelepciuni și, concomitent, un remediu unic pentru ignoranța devastatoare și omniprezentă.

Penultima secțiune a cărții (capitolele VIII-X) este dedicată de către autor pentru a readuce în atenția contemporanilor ceea ce se numește *prima quaestio* – problema problemelor¹⁶ la care ar trebui să răspundă filosofia, apoi, statutul omului ca măsură a tuturor lucrurilor și, în fine, tendința binară a realității (*Bonum – Malum*) manifestată în funcție de fluctuațiile *Noūs*-ul.

Filosofia modernă ocolește *prima quaestio* și astfel spune totul despre toate și nimic despre Tot. Auguste Comte numește trei stări teoretice prin care se perindă cunoașterea umană și, odată cu acestea, modalitatea de a filozofa: (i) starea teologică (fictivă, pentru că omul își reprezintă realitatea ca un efect al acțiunii agenților supra-naturali); (ii) starea metafizică (abstractă, pentru că agenții de ordin suprauman sunt înlocuiți cu forțe impersonale ce se pot defini doar în plan mental); (iii) starea științifică (pozitivă, pentru că se renunță la căutarea originii universului și la identificarea cauzelor prime). Spre edificare și confirmare, iată formularea originală: *Aceasta este problema – ce este ceea ce există? – în universalitatea ei, dincolo de despărțirea obiect-subiect; este tema fundamentală a filosofiei perene, aceea de a lua contact direct cu ceea ce cunoscătorul este în realitate și care, până la urmă, este însăși realitatea cunoscută.* (Dumitriu, 1991, pp. 78-79 și pp. 137-138)

Ca problematică în sine *Mens mensura* pornește, inevitabil, de la enigmaticul aforism ce ne-a parvinut de la Protagoras din Abdera – *Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor ce sunt în măsura în care sunt, al celor ce nu sunt în măsura în care nu sunt.* Protagoras nu spune direct că *gândirea este măsura tuturor lucrurilor*, dar chiar și așa se înțelege clar că, de fapt, doar facultatea umană de a raționa reprezintă etalonul (instrumentul) la care ne raportăm atunci când emitem o judecată de valoare.¹⁷ Din perspectivă ontologică, omul are capacitatea de a conferi o măsură întregului ansamblu cosmic.¹⁸ Trebuie spus, totuși, că nu orice individ uman este capabil de a săvârși tot acest artificiu ci, în mod exclusiv, cel care a atins statutul de *homo universalis*¹⁹, cel care a realizat plenitudinea posibilităților stării umane și, astfel, întrucât dă semne că a atins un nivel maxim de claritate a mentalului, el poate să atribuie o justă măsură realității. (Guénon, 2005, p. 228 și 2008, pp. 269-280)

Dualitatea de tendințe *Bonum* (Bine, bucurie) – *Malum* (Rău, suferință) domină existența cosmică, acesta fiind o constantă universală omniprezentă; în tot acest cadru general al contrariilor, reprezentat uneori simbolic printr-o tablă de șah, *homo universalis* vine cu însușirea sa inefabilă de a transcende realitatea care-i poate fi potrivnică, la un moment dat, și știe să-și impună o conduită în armonie cu forțele exterioare astfel încât să obțină rezultatul preconizat; prin contrast, ignoranța este considerată a fi originea tuturor erorilor, rătăcirilor, exceselor și a Răului, în genere.

Pe post de posibilă concluzie a lucrării sale, Anton Dumitriu ne arată nouă, tuturor, cu generozitate și deplină convingere, *Calea către zei* – un parcurs inițiativ ce presupune un scop clar (atingerea statutului de *homo universalis* ca o stare de conștiință *non-ordinară*), precum și o metodă consacrată, veche de când lumea dar și *cvasi-ignorată*, oarecum, în lumea modernă. *Calea către zei* presupune, totodată, receptarea înțelepciunii, de către om, cu întreaga lui ființă; de aceea este nevoie de un prealabil *katharsis* (purificare), de o despătimire în raport cu cele lumești (*non-atașamentul*) și de o asceză (*āskeŝis*) temeinică și perseverentă însemnând un exercițiu spiritual menit să asigure transcenderea *ego*-ului și obținerea unei minți liniștite și senine, aptă pentru o reflectare corectă a realității.

În fine, din ultimul capitol, cel intitulat *Marile speranțe* răzbate îngrijorarea autorului față de criza lumii noastre îndeobște insensibilă la problematica Sinelui; răzbate, de asemenea, speranța într-o revenire la valorile tradiției umaniste. La nici un an de la publicarea cărții *Homo universalis*, tema referitoare la criza Occidentului va fi reluată și adâncită în ultima sa lucrare. (Dumitriu, 1991, pp. 66-75) Cel pe care-l omagiem aici *sui generis* identifică și o cauză a crizei, anume lipsa de preocupare a filosofiei moderne pentru a așeza în centrul preocupărilor sale problema omului și pentru a redeveni *philosophia perennis* – filosofia ca mod de viață. Cu alte cuvinte, în ceea ce privește perfecționarea umană, Anton Dumitriu pledează pentru proclamarea unui ideal tradițional – *homo universalis* – ca stare limită de excelență, ca treaptă supremă a statutului de om. *Inteligența umană este astăzi lipsită de un model, de un ideal spre care să tindă. Ea are posibilitatea de a construi lucruri absolute, cum s-a mai spus, ca teoreme matematice sau surprinderea unor raporturi de fapte și idei, dar metoda dirjării ei în ansamblu a dispărut ca obiectiv.* (p. 209)

Când omul își va da seama că are potențial în ceea ce privește activarea calităților de *homo universalis* se va trezi întru sacru și devenire inițiativă; va realiza, totodată, că are o imensă responsabilitate față de umanitate și față de destinul acesteia. Un astfel de individ uman capătă o nouă personalitate doar în momentul când realizează că trebuie să se perfecționeze și, astfel, să evolueze sub aspect ontologic. *Depășirea* (desăvârșirea, n.n.) *înseamnă o luare de contact cu Principiul universal și aceasta nu este decât un contact cu eternitatea...* – spune profetic Anton Dumitriu în finalul lucrării sale.

Bibliografie

- Aristotel – *Metafizica*, Ed. Academiei, 1965;
 Cogălniceanu, Maria – *Anton Dumitriu, un proscris triumfător*, Ed. Limes, 2017;
 Dumitriu, Anton – *Jurnal de idei*, Ed. Tribuna, Cluj-Napoca, 2014;
 – *Retrospective*, Ed. Tehnică, 1991;

Georges Mazilu

Les saltimbanques, acrilic pe pânză, 46 x 65 cm

- *Homo universalis. Încercare asupra naturii realității umane*, Ed. Eminescu, 1990;
- *Culturi eleate și culturi heracleitice*, Ed. Cartea românească, 1987;
- *Alétheia. Încercare asupra ideii de adevăr în Grecia antică*, Ed. Eminescu, 1984;
- *Philosophia mirabilis*, Ed. Enciclopedică română, 1974;
- *Istoria logicii*, Ed. didactică și pedagogică, 1969;
- Durant, Will – *Povestea filosofiei*, Ed. Herald, 2019;
- Guénon, René – *Scurtă privire asupra inițierii*, Ed. Herald, 2008;
- *Marea triadă*, Ed. Herald, 2005;
- Scrima, André – *Timpul rugului aprins*, Ed. Humanitas, 2010;
- Spinoza, Benedict – *Etica*, Ed. științifică, 1957;
- Vălsan Michel – *Omul universal. Islamul și funcțiunea lui René Guénon*, Ed. Herald, 2010;
- Verescu, Abile, Z. (coord.) – *Discipoli guénonieni din România*, Ed. Civitas, 2012;
- Zecheru, Vasile – *Calea regală și cele 33 de trepte ale desăvârșirii*, Ed. Herald, 2021;
- * *Bagavad-Gita*, Ed. Herald, 2011.

Note

- 1 Spinoza, p. 129; citatul este consemnat de Anton Dumitriu în finalul prefeței sale la cartea *Homo universalis*.
- 2 Dumitriu, 1990, pp. 7-8.
- 3 Între acestea se remarcă în mod deosebit, prin exactitate și sobrietate, biografia semnată de Mircea Arman în prefața sa la *Jurnal de idei* (vezi bibliografia).
- 4 Inițial, Anton Dumitriu și-a intitulat cartea *Homo excelsus*.
- 5 Datată, 24 iunie 1952.
- 6 În *Cuvânt de explicație* la cartea *Culturi eleate și culturi heracleitice*, Anton Dumitriu menționează că această lucrare este, de fapt, o ediție revizuită și adăugită a eseului inițial, publicat în anul 1943.
- 7 *Philosophia mirabilis* (1974), *Alétheia. Încercare asupra ideii de adevăr în Grecia antică* (1984), *Culturi eleate și culturi heracleitice* (1987).
- 8 În limba franceză, *Résumé* și în limba engleză, *Abstract*.
- 9 Anton Dumitriu menționează trei principalele

- înțelesuri ale acestui termen: (i) început, origine; (ii) punct de plecare, capăt, extremitate; (iii) comandă (*primum movens*), autoritate, putere. (pp. 61-62)
- 10 După Aristotel, *Ființa* este sesizată prin cunoașterea universalelor și se prezintă ca: (i) esență - ceea ce este; (ii) cantitate - mărimea; (iii) calitate - alcătuirea; (iv) relație - conexiunea; (v) loc - unde; (vi) timp - când; (vii) situație - în ce stare; (viii) posesie - ce conține; (ix) acțiune - ce face; (x) pasiune - ce suferă. (Dumitriu, 1974, p. 107)
- 11 *Apă* (Thales din Milet), *Aer* (Anaximene și Diogenes din Apollonia), *Foc* (Hippasos din Matapont și Heraklit din Efes), *Pământ* (Empedocle). De menționat că filosofia modernă nu a preluat ideea de Principii prime și, de aici, varietatea indefinită a conceptelor și categoriilor. (p. 50)
- 12 Termenul a fost tradus frecvent prin *intelect*, *inteligentă*, *rațiune*. (p. 74)
- 13 *Cine sunt eu? Ce este omul?* (Zecheru, pp. 140-146)
- 14 Dictonul cartezian leagă filosofia modernă de cea antică dar aceasta nu l-a condus pe Descartes și succesorii săi la *Noūs*-ul suprem ci doar a sporit încrederea în capacitatea intelectului uman de a gândi, de a avea idei clare și distincte și deci, de a făuri unele certitudini. (Verescu, p. 199)
- 15 Lucian Blaga identifică și el două forme de cunoaștere, una paradisiacă (obișnuită, logică, urmărind să determine și să cerceteze obiectul cunoașterii prin măsurare, cântărire), cealaltă luciferică (inițiativă, analogică, revelatorie, urmărind o elucidare intuitivă, prin experiență, a misterelor realității); în sanscrită, *jnāna* este cunoașterea intuitivă a realității numenale iar *vijnāna*, cunoașterea discursivă și fenomenologică. (*Bagavad-Gita*, p. 211)
- 16 *Ce este tot ceea ce este? Ce este realitatea în sine? Dar realitatea fenomenală?*
- 17 *Cogitare est metiri!* – *A cugeta este a măsura!*
- 18 Mediator între Cer și Pământ, reprezentat simbolic ca fiind raza Cercului (Guénon, 2005); prin aceea că raza leagă Centrul-Tatăl cu circumferința, manifestarea, se sugerează că ...*omul este măsura tuturor lucrurilor*.
- 19 Om veritabil, perfect, întreg, întregit, integru, integral...

Medioplatonicii

Numenius Teologia (V)

Viorel Igna

Așa cum am văzut *fragmentul 11* din Numenius, citat mai sus, constituie o excepție în tradiția directă a filosofului din Apameea: el este singurul care nu vorbește de doi, ci de trei zei, chiar dacă cel de-al doilea și al treilea Zeu sunt menționați numai pentru a ne spune că ei sunt *un singur Zeu*. Doxografia vorbește așa cum am văzut de trei zei, și Numenius, el însuși, îi atribuie lui Platon doctrina celor trei zei în *fragmentul 24*. Această ezitare poate fi accidentală, (dacă considerăm că aceste texte au fost citite în mod selectiv de către Eusebiu din Cesareea, ce cuprind relația dintre primul și al doilea Zeu), dar el este totuși coerent cu filosofia numeniană. Ideea implicării reciproce a realitățile sensibile îi permite, de fapt, lui Numenius, din punctul de vedere al atenției acordate, să valorizeze mai bine dimensiunea continuității și unității divine, sau cea a distincției și a mișcării de la un nivel la altul. Aceasta deoarece la Numenius este adevărat discursul prin care-l opune pe Dumnezeu, considerat în unitatea sa, materiei; este cel care face distincția dintre Tatăl și Demiurg și care la sfârșit va afirma existența a trei zei; mai mult, distincția dintre primul și al doilea Zeu și înțelegerea celor două aspecte, inteligibil și demiurgic, la nivelul celui de-al doilea Zeu, constituie tema fundamentală a teologiei numeniene, aceea pe care încercăm s-o reconstruim aici.

Teologia celor trei zei se bazează pe pe *Epistola a II-a* a lui Platon (312 e), un text pe care M. Zambon¹ îl consideră folosit în mod just de Numenius pentru prima dată în izvoarele antice, și care face trimitere la un alt text la fel de important din dialogul *Timaios*:

„Numenius îl clasifică pe Primului Zeu ca pe „Cel ce este viu”² și afirmă că acesta gândește fiind ajutat de al Doilea; îl clasifică în schimb pe al doilea ca Intellect și susține că acesta acționează în calitate de Demiurg fiind ajutat de al Treilea; în sfârșit, îl clasifică pe al Treilea ca pe cel care gândește la modul discursiv (*dianooumenos*)”³.

Platon în *Timaios 39* a prezentat activitatea Demiurgului, care contemplă ideile în *Inteligibilul cel viu* și care consideră că lumea sensibilă în esența ei ar trebui să posede în același timp numere și calități. Fragmentul lui Numenius interpretează pasajul din *Timaios 39*, găsind în acest pasaj confirmarea doctrinei celor trei Zei⁴. Primul Zeu se situează în ordinea paradigmei (*ființă vie inteligibilă*), dar el nu mai este identic cu cel de-al doilea: Ideea de Bine îi este de fapt anterioară, și-i este în același timp cauză; propriu-zis, el nu este Intellectul, ci este numai în măsura în care îl utilizează pe cel de-al Doilea Zeu care gândește.

Întorcându-ne privirile spre paradigmă și reflectând, se pot constitui două activități care, în textul platonice, au același subiect, Demiurgul, pe care Numenius îl distinge conform celor două nivele, atribuindu-i două

subiecte: cel de-al doilea Zeu este Intellectul care se autocontemplă și care nu este Demiurg decât cu titlu secundar, cu ajutorul celui de-al Treilea Zeu; al Treilea Zeu, de fapt, are ca activitate proprie chiar gândirea discursivă și este din această cauză, *suflet demiurgic*, în măsura în care el se dedică compunerii materiei precosmice în starea ei de dezordine.⁵

În virtutea dependenței de Cosmosul sensibil în ce privește acțiunea lui Dumnezeu, care împreună cu cel de-al Doilea și al Treilea Zeu, mai precis, realizează dependența de suflet în virtutea principiului imanenței, la care a făcut de mai multe ori aluzie; putem să afirmăm, concludem M. Zambon, că *Cosmosul* constituie pentru Numenius *Cel de-al Treilea Zeu*.⁶

Putem să revenim asupra identificării, făcută în fr. 52, între *digestor deus și anima beneficentissima*: sufletul cel bun este de natură intelectuală și coincide cu cel de-al doilea Zeu, cu întoarcerea sa spre materie. Al Treilea Zeu și sufletul cel bun sunt deci, conform acestei rațiuni *aceeași realitate*, care constituie elementul inteligibil care, cu *sufletul cel rău al materiei*, a compus Cosmosul. Lumea de fapt este constituită din materie și formă⁷, ce ține unită materia.⁸

Ideea unei înțelepciuni divine și adevărate, care ar fi traversat secolele, a fost bine atestată la Plutarh, scrie Emmanuele Vimercati⁹, care vorbește de concepția antică, comună teologilor și legislatorilor, poetilor și filosofilor, Grecilor și barbarilor, conform căreia în natură ar exista Principiul Binelui, ordonatorul Universului și un principiu al răului, izvor de dezordine.¹⁰

În aceeași măsură citatele din Eusebiu din Cesareea, cărora mărturiile indirecte le confirmă puternica înlanțuire a textelor și care leagă la Numenius fiecare nivel al divinului precedent cu cel ce-i urmează în mod ierarhic, constituie un un joc constant al identității și al distincției între diferitele subiecte ale *Triadei dumnezeiești*.

Dacă luăm în considerație teologia lui Porfir, scrie M. Zambon, aici vom găsi o doctrină negativă a Unului-bine, dezvoltată plecând de la aceleași surse platoniciene a cărei întrebuintare o putem vedea la Numenius și la Clemente; și aceeași ambivalență pe care am găsit-o la Numenius, conform căreia primul principiu, în ciuda transcendenței absolute, este totuși raportat la o relație cu ceva care este în mișcare continuă; între intelect și suflet există de asemenea o legătură, care legitimează faptul că le putem atribui tuturor funcția de demiurg.

„Porfir spune în cea de-a patra carte a *Istoriei sale a filoscției* că Platon nu numai că a prcfesat un Dumnezeu unu, ci s-a exprimat el însuși despre acest subiect, spunând că nu-i poate atribui niciun nume, că nicio cunoștință omenească nu poate să-l sesizeze și că ceea ce se numesc „denominările” sale constituie predicat de el însuși într-o manieră improprie plecând de la ființele

inferioare. Dacă totuși ar fi avut în mod absolut curajul să pronunțe unul din toate numele de pe Pământ, ar trebui mai curând să-i atribuie denumirea de Unu și de Bine. Prima denominare își manifestă simplitatea ei, și ca urmare, autosuficiența sa; de fapt, el n-are nevoie de nimic, nici de părți, nici de substanță, nici de putere, nici de activități care să-l susțină, din contră el este cauza tuturor. Denumirea de Bine, pe de altă parte, ne arată că tot binele vine de la El, deoarece toate ființele imită, atât cât este posibil, caracterul Lui propriu, dacă putem vorbi asifel, al Binelui, ca asifel să fie salvate”¹¹.

Temele pe care Porfir le abordează aici, scrie M. Zambon, sunt cele pe care noi le-am recunoscut la Numenius și la Clemente, dar care s-au răspândit în aceeași măsură în toată tradiția platoniciană și la Plotin¹²: Dumnezeu nu are nume și nu poate fi denumit, chiar dacă acestea (denumirile n. n.) ar face parte într-un mod impropriu din realitățile inferioare. Dacă ar trebui să-i dăm un Nume, dintre cele care i se potrivesc cel mai mult acesta este cel de *Unu și de Bine*, care manifestă simplitatea și autosuficiența primului Principiu și mai ales a faptului că toate celelalte realități subzistă prin participarea la esența Lui. Chiar dacă, cu mare grijă, Porfir vorbește de o proprietate (*idiotēs*) a Primului Zeu, pe care toți ceilalți o imită, așa cum Numenius a vorbit de acțiunea Demiurgului asupra materiei, ca de o creștere a calităților propriului său caracter; aceasta după ce a enunțat într-un mod foarte riguros principiile unei teologii negative, admite posibilitatea întrebuintării unui Nume „de aici de Jos”.

Alte aspecte ale teologiei negative ale Primului Zeu sunt dezvoltate de către Porfir în Comentariul *In Parmenidem*:

“Căci, deși Zeul de deasupra tuturor este, din multe motive, indicibil și de nenumit, totuși noțiunea de unu nu îi revine, în realitate, din cauza unei lipse a naturii sale. Într-adevăr, această noțiune îndepărtează îndeajuns de el orice pluralitate, compunere și diversitate și ne face să înțelegem că el e simplu, că nu e nimic înaintea lui și că unul este oarecum principiuul celorlalte lucruri”¹³.

Transcendența lui Dumnezeu ne împiedică să-i atribuim vreo denumire: acest principiu este exprimat cu ajutorul unui cuplu de termeni, *indicibil și nenumit*, care caracterizează diferitele surse medioplatoniciene. Denumire cu Unu este în aceeași măsură exprimată de Porfir datorită argumentelor tradiționale și paralele celor din pasajele *Istoriei filoscției* pe care le-am citat: noțiunea de unu servește afirmării simplității lui Dumnezeu și caracterul de origine absolută a multiplicității, el însuși, cu toată rigoarea sa, îi transcende de asemenea unitatea.¹⁴

În ciuda caracterului decis negativ al acestei teologii, Porfir s-a străduit să găsească un drum de acces pentru a coborî „aici Jos”, care să împiedice gândirea care-l caută pe Dumnezeu să cadă în *nimicul absolut*; a ținut-o de aceea legată de ființa derivată din Principiu și care-i permite, plecând de la el, să ajungă la un nou Principiu.¹⁵ Dar problema unei teologii pozitive a primului Principiu vine din faptul că un obiect nu poate fi cunoscut decât paragonat la o realitate care-i este asemănătoare, deoarece noi nu suntem nimic în raport cu Dumnezeu, care este singura ființă cu adevărat veritabilă¹⁶ și care ne rămâne cu totul necunoscută.

La fel ca Numenius, Porfir asociază la rândul său enunțurile negative despre primul Zeu unei teologii a coborării (la realitățile pămânetene n.n.), inspirată din *Epistola a II-a pseudo-platoniciană*¹⁷, care insistă, din contră, asupra imanenței principiului superior față de cel inferior. Putem citi textele cele mai semnificative și problematice în fragmentele din *Istoria filosofiei*. În prezentarea teologiei lui Platon, Porfir insistă asupra caracterului separat al Unului-bine și face distincție astfel în mod clar între Intellect și Unu¹⁸. Seria celor trei ipostaze divine este astfel descrisă ca fiind fructul unei generări de la substanță la divinitate, care pleacă de la Dumnezeu suprem, adică de la Bine, la Demiurg și la sufletul cosmosului.¹⁹

Conceptul de *ousia* aplicat celor trei ipostaze divine este complet străin perspectivei plotiniene, deoarece el presupune o consubstanțialitate a ipostazelor și, atât timp cât îl menține pe primul Zeu în raport cu ființa, el alterează transcendența. Dar el poate fi înțeles în lumina întrebării medioplatoniciene a denumirilor incoerente în vederea denumirilor proprii naturii și activității primului principiu. Găsim aici, scrie M. Zambon²⁰, o trăsătură tipic numeniană în denumirea primului Zeu, ca pe „un fel de idee a *Ființei determinate*, adoptată de Porfir în *Comentariul la dialogul Parmenide*. Această definiție, inspirată de dialogul *Republica*, chiar dacă a fost exprimat într-un mod prudent, în contrast cu ideea plotiniană a primului principiu ca lipsit de formă (*aneideos*)²¹: cu toate că găsim deja la Plotin afirmația conform căreia realităților derivate din *Unu* le atribuie ceva ce-i aparține Lui, ca o formă (*oion eidos*)²² Plotin nu ajunge niciodată să afirme că Unu este forma realităților derivate. Relația dintre primul Zeu și demiurg nu este exprimată de Numenius în termeni identici cu cei exprimați de Porfir: Numenius vorbește, de fapt, de primul intelect ca de „ideea de bine”, „bine în sine” sau „ființă în sine”, prin raportare la cel de-al doilea intelect, care este o imitație (*mimema*). Dar dacă lăsăm de-o parte o terminologie parțial diferită și o articulare mai complexă, dată de distincția porfiriană între *ființă și ființa determinată*, ca model care interpretează relația între primul și al doilea Zeu, ca un raport între un model și imitația sa; aceste afirmații se găsesc în expunerile lui Numenius, cât și în cele ale lui Porfir.²³

Pe de o parte Porfir afirmă simplitatea și caracterul separat al Unului prin raportarea sa la Intellect, pe de alta el îi menține în contact reciproc: există între ei un fel de continuitate, cu toate că principiile porfiriene nu se diferențiază deloc de cei trei Zei ai lui Numenius, de cei din *Oracolele caldeene*.

O altă trăsătură arhaică a teologiei lui Porfir este reprezentată de ideea că există două aspecte în *Intelectul ipostatic*, unul care este pre-etern și unul etern. Proclus ne amintește că Porfir expune această doctrină în tratatul său *Despre principii (Peri archon)*²⁴:

“Porfir, la rândul său, după Plotin, în tratatul său *Des principes*, printr-un număr de excelente raționamente demonstrează că intelectul este etern și totodată posedă în el însuși ceva superior și etern; el demonstrează de asemenea că ceea ce este superior în eternitate este unit Unului, căci Unul este în mod etern dincolo de întregă eternitate și că eternul deține cel de-al doilea, mai curând decât al treilea rang la nivelul

intelectului, și așa cum cred eu plasează eternitatea între ceea ce îi este superior eternității și eternitatea însăși.”²⁵

Deoarece eternitatea este dimensiunea proprie intelectului, existența în el a unui moment pre-etern presupune o fază pre-intelectuală a intelectului, cu care el se găsește în contact, așa cum scrie Proclus, adică cu Unul. Noțiunea de “contact” nu mai este la fel de precisă: noi am văzut în cele scrise mai înainte că Proclus întrebuințează, poate bazându-se pe Porfir, pentru a descrie acest fenomen, principiile lui Atticus²⁶; oricum ar fi el, acest lucru este necesar pentru a indica un raport care este în același timp de distincție și de continuitate și care nu poate, în mod evident, să fie prezentat ca un act de cunoaștere. Mărturiile relative la exegeza porfiriană a *Oracolelor caldeene*, la care am făcut trimitere în textele precedente, adaugă un element suplimentar, reciprocitatea relației: atât timp cât intelectul presupune un element pre-etern în contact cu Unu, la rândul lui, Unu este inclus la nivelul intelectului, la fel ca *Tatăl triadei noetice*²⁷; așa cum am văzut, Porfir consideră existența unui dublu aspect

al intelectului - capabil sau incapabil să împlinească auto-conversiunea - în Comentariul *In Parmenidem*²⁸. Plotin, la fel vorbește de o stare pre-noetică a intelectului, atunci când se referă la o „materie inteligibilă”, cu dorința intelectului de a-l vedea pe Unu sau atunci când definește intelectul ce se naște ca „o viziune care nu se mai vede” (intrată în obscuritate n. n.).

Porfir face acest raport reciproc: dacă, în virtutea stării sale pre-eterne, intelectul se poate considera într-un anumit fel identic cu Unu, Unul transcendent, atât timp cât este inclus în triada noetică, poate fi la rândul său conceput ca intelect.

Complexității și caracterului problematic al raportului dintre primul și cel de-al doilea Zeu îi corespund o înlănțuire complexă între dimensiunea noetică și dimensiunea psihică a demiurgului: de la această înlănțuire provine ambiguitatea lui Porfir în ce privește subiectul activității demiurgului, asupra căruia ne-am oprit și înainte. Mărturiile despre Porfir presupun, de fapt, diferite texte care-l identifică pe demiurg cu intelectul²⁹, și altele, care-i atribuie

Georges Mazilu

Le prince, acrilic pe pânză, 65 x 50 cm

sufletului această funcție.³⁰ Cele două identificări apar în diferite locuri ale comentariului *In Timaeum* a lui Proclus; este deci cu totul adevărat că ele se găsesc în aceeași măsură în comentariul la dialogul platonician scris de Porfir. Este vorba în mod sigur de informații în mod involuntar contradictorii, dar ele trebuie mai degrabă interpretate ca semne ale permanenței la Porfir a unui model teologic care îl concepe pe cel de-al doilea și pe cel de-al treilea Zeu ca pe două realități solidare, care pleacă în mod unitar de la primul Zeu, și din care izvorăște după aceea de *Sinele* său propriu, relaționându-se cu materia.

Problema identității demiurgului este dezvoltată pentru prima dată în Proclus în comentariul la *Tim.* 28 c, și deja această idee este atribuită lui Porfir, în alte pagini, cu identificarea demiurgului atât cu intelectul cât și cu sufletul. Interpretând cuplul de epitete (*poietes kai patera*), Proclus citează în mod explicit ceea ce a spus Porfir³¹: Tatăl este cel care generează totul plecând de la el însuși (așa cum tatăl natural îl generează pe propriul fiu), creator este cel care primește de la altul materia asupra căreia operează (asemănător arhitectului care construiește o casă). Proclus obiectează totuși că, dacă acest lucru este adevărat, nu se poate defini demiurgul ca tată, deoarece dacă luăm în considerare dialogul *Timaios* a lui Platon, nu el este el cel care a produs materia. Dacă această obiecție, scrie M. Zambon, ar fi raportată la o poziție în mod explicit susținută de Porfir, și nu putem accepta o explicație inadecvată a acestor termeni, trebuie să recunoaștem în ea o urmă a prezenței primului principiu la nivel noetic pe care îl găsim la Porfir și care i-a adus reproșuri din partea urmașilor săi. Cel care a produs de unul singur materia Cosmosului, concludem M. Zambon, nu poate fi primul Principiu.

În orice caz, este clar că, pentru Porfir, cei doi termeni folosiți de Platon nu sunt perfect echivalenți și corespund celor două modalități diferite de acțiune: una înțeleasă ca generare în mod absolut, alta ca o activitate demiurgică în sensul propriu, deci ca o impunere a unui ordin inteligibil materiei.³² Continuând explicația din *Tim.* 28 c, Proclus enumeră și discută opiniile Anticilor despre identitatea demiurgului³³: el începe cu Numenius, urmează cu expunerea doctrinelor lui Arpocrate, Atticus, Plotin, Amelius, Porfir, Jamblichos, Theodorus și încheie prezentând poziția lui Syrianus și pe cea proprie(...)

Mărturia lui Proclus afirmă de fapt că Numenius îl identifică pe primul Zeu, adică Binele, cu Tatăl din *Timaios* 28 c, ceea ce înseamnă că denumirea de demiurg, aparține primului și celui de-al doilea Intelect și uniunii lor întărite, care-l face pe demiurg de două ori mai puternic, în așa fel încât dispare trimiterea la suflet, făcută explicită în alte texte. Nu este deloc o contradicție în ceea ce afirmă, mai curând este esențială explicarea sistematică a principiului imanenței reciproce și a omogenității realităților inteligibile. După caz, putem vorbi astfel de o dublă calitate a demiurgului (primul și al doilea Zeu) distinct de cosmos, divin el însuși, ca în fragmentul 21; sau mai bine, de un prim Zeu transcendent, diferit de demiurgul cu dublă calitate (de intelect și suflet) și de cosmos, ca în fr. 11 și 18; sau de un prim Zeu transcendent și de al doilea, demiurgul, a cărui dublă esență este imitată de către

cosmos, care este frumos prin participarea sa la Frumusețe, așa cum putem citi în fragmentul 16. Acest mod de a prezenta principiile reprezintă, pentru Proclus, o situație neplăcută, aceea de a „con-număra” (*sinarithmein*) binele alături de celelalte cauze și de a le coordona într-o serie, chiar dacă el poate fi identificat cu demiurgul, ceea ce îi anulează în mod evident transcendența. Anumite afirmații ale lui Porfir prezintă aceeași problemă în ochii autorilor atenți care disting primul principiu al realităților derivate: în fragmentul 221 din *Istoria filosofiei*, Ciril din Alexandria, sau Porfir însuși, după ce a citat doctrina celor trei ipostaze pe care Porfir o atribuie lui Platon, amintește obiecțiile adversarilor anonimi, care îl acuză pe Porfir de a fi violat transcendența principiului, con-numerându-l printre cauzele derivate.³⁴

Damascius formulează aceeași critică împotriva lui Porfir, afirmând că nu este posibil ca o cauză necoordonată și inefabilă a tuturor lucrurilor să fie con-numerată realităților inteligibile, identificând-o cu Tatăl triadei noetice.³⁵

Note

- 1 Marco Zambon, *Porfir și Numenius, în Porphyre et le moyen-platonisme*, Librairie Philosophique, J. Vrin, Paris 2002, p. 229
- 2 Cf. lui Platon, *Timaios* 39e8
- 3 Numenius, fr. 22 *Medioplatonici, Opere, Frammenti, Testimonianze*, Bompiani, Milano 2015, p. 1391, (ns trad.)
- 4 Cf. lui Baltes (1975), p. 258; Dodds (1960), p. 13 și urm.; Hadot (1968) I p. 428 și urm.
- 5 Aici M. Zambon îi urmează pe Baltes (1975), pp. 266-267; cf. interpretării fr. 22 în Kramer (1964) p. 87 și urm.
- 6 Numenius, fr. 21, op cit. p. 1391, în (Proclus, *In Timaeum* I, 303, 27-304, 7 Diehl)
- 7 Num. fr. 52, 40
- 8 Cf. Num. fr. 12, 14-22; 18; Plat. *Epin.* 984 c; Deuse 1983, p. 66-67.
- 9 Vimercati E., *Introduzione la Medioplatonici, Opere Frammenti Testimonianze*, Bompiani, Milano 2015, p. 33
- 10 Cfr. lui Plutarh, *De Iside și Osiride* 369B-D; 367C-368B; 370C-371A.

- 11 Porfir, *Phil. Hist.* 220 F (=Cyr. Alex. *Contro Iul.* I, 31a-b;
- 12 Cf. de ex. la Plotin, *Enn.* V 4, 1; VI 9, 3, 39-54.
- 13 Porfir, *In Parmenidem*, I 3-10, op. cit., p.67
- 14 Ibid. *In Parm.* II 1014 unde se afirmă că Dumnezeu este superior opoziției dintre asemănare și neasemănare, dintre identitate și diferență; în M. Zambon, op cit., p. 232
- 15 Cf. *Comentariul in Parm.* II 410; *Sent.* 26, p. 15, 8-9;
- 16 Porfir, *In Parm.* IV 24-27.
- 17 Porfir, *Filosofia istoriei*, 222, 18 F Sm; *In Tim.* fr. 51, p. 36, 19.
- 18 Cf. Porfir, *Phil. Ist.* 223,14-18 FSm.; *Sent.* 10, p. 4, 8-10;
- 19 Ibid. *Phil. Hist.* 221,3 F Sm (cf. textului de mai sus, p. 150)
- 20 M. Zambon, op. cit., p. 233
- 21 Plot. *Enn.* V 5, 6; VI 7, 28, 28-29;
- 22 Plot. *Enn.* V 5, 5, 10-11;
- 23 Cf. Hadot (1961), p. 418-419, note le 35-37; 1968, I, p.132, notele 4-5; Linguiti se arată critic în ce privește această interpretare, în Porfir. *In Parm.*, note ad loc. p. 192-193L. Faptul că această schemă ar fi prezentă și la Plotin, așa cum susține Corrigan (1987), p. 988, nu exclude (sau care ar putea confirma) ipoteza unei prezențe a ideii numeniene.
- 24 Longinus a scris și el o operă cu același titlu cf. Porph. *V. Plot.* 14, 18; cf. de as. lucrării *De principiis origeniană*; cf. Dorrie-Baltes (1993) cap. 88.1 și p. 282-284.
- 25 Porfir, *De Princ.* 232 FSm (= Procl. *Theol Plat.* I 11, p. 51, 4-11; trad. Saffrey- Westerink).
- 26 Porfir, *De abst.* I, 30, 7
- 27 Porfir, *Eis ta 'Ioulianou* 367 Fsm.(=Damascius. *Princ.* I 86, 8-10); Cf de as. Porfir, *Phil. Hist.* 223,3-9
- 28 Porfir, *In Parm.* XIII-XIV, mai sus p. 291
- 29 Cf. lui Porfir, *In Tim.* fr. 51 (=Procl. I, p. 391, 4-396,26;
- 30 Porfir, *In Tim.* fr. 41(= Procl. *In Tim.* I, p. 306, 31-307, 4); fr. 42(=Procl. *In Tim.* I, p322,1-7), în M. Zambon, op. cit. p. 235
- 31 Proclus, *In Tim.* I, p. 300, 1-3(= Porph. *In Tim.* fr. 40).
- 32 Cf. Porfir, *In Tim.* fr. 55(= Procl. *In Tim.* I, p. 439, 30-440, 4)
- 33 Proclus, *In Tim.* I, p. 303, 24-310, 2.
- 34 Porfir, *Phil. Hist.* 221, 7-12Sm.
- 35 Porfir, *Eis ta 'Ioulianou* 367 Fsm.(=DAm.. *De princ.* I, 86, 3-15).

Georges Mazilu

La promenade, acrilic pe pânză, 46 x 65 cm

Farse și întâmplări celebre la Facultatea de Filosofie din București (IV)

Nicolae Iuga

Repetențiile lui Cezar Mititelu

Născut în 1945 la Bârlad, Cezar Mititelu a făcut mai întâi vreo doi ani de Facultate de Geografie la Iași. Nu a mai terminat Geografia, pentru că în acest timp a citit enorm filosofie și clasicii literaturii ruse. Așa că a venit la București, la Facultatea de Filosofie, pe care a luat-o de la capăt. Era mai bătrân decât colegii lui de promoție de la Filosofie și avea deja ceea ce nemții numesc *Weltanschauung*. Era bine cunoscut de către profesorii Facultății și era intrat deja în folclorul universitar și în legendele locului. Între multe altele, a fost în stare să facă una de pomină. În acea vreme, s-a redus durata studiilor la Universitate de la cinci ani la patru ani. Această reducere a picat, din câte îmi amintesc, pe anul universitar 1971/1972, în sensul că în 1971 a fost ultima promoție cu cinci ani, iar în anul următor, în 1972, a fost prima promoție cu patru ani. Cezar al nostru ar fi trebuit să termine facultatea în 1970, dar în anul patru a rămas repetent în mod voit, prin neprezentare la un examen, tocmai ca să prindă în 1971 ultima promoție cu cinci ani. După care a rămas repetent din nou, tot în mod voit, în ultima promoție cu cinci ani, fiind trecut din oficiu în anul patru. A ajuns de fapt pentru a treia oară în anul patru, an pe care o dată l-a repetat și a doua oară l-a absolvit, iar acum se afla în situația să-l repete din nou, altă soluție administrativă nu era. Oamenii se amuzau pe seama lui, toată lumea știa că repetențiile lui nu sunt pe bune, că omul era super-deștept și că voia să mai tragă de timp și să-și prelungească la maximum durata statutului de student. Așa a procedat vreo doisprezece ani mai târziu, la aceeași Facultate, recurgând la repetenție voluntară, și Crin Antonescu, cel care avea să devină ulterior președintele PNL.

Pe Cezărică (așa i se spunea între prieteni) l-am cunoscut la cantina studențească de lângă Operă, în primăvara anului 1975. Nu mai avea statut de student și nici nu mai locuia în cămin, dar nici nu avea de gând să plece din București (fusesse repartizat profesor la un liceu din Bacău). Era deja cărunt și arăta mai vârstnic decât era în realitate, la treizeci și doi de ani arăta ca la vreo patruzeci, iar o femeie care distribuia tacâmurile la intrare în cantină îl întreba de fiecare dată, mașinal, „Da' nu ai mai terminat facultatea, maică?” Am început să discutăm despre scriitori clasici ruși, din care eu am citit până atunci, cu excepția lui Dostoievski și Cehov, puțin și superficial. Apoi l-am găzduit pe blat, cu acordul colegilor, în camera de cămin în care locuiam eu. Așa s-au pus, încetul cu încetul și inconștient, în camera 443 din corpul C al Complexului studențesc de lângă Operă, premisele pentru o conexiune între discuțiile despre literatură purtate de către un grup de studenți,

cu ideile lui Paul Goma despre nevoia unei mari libertăți pentru scriitorii din România, emise la Restaurantul Uniunii Scriitorilor. Și așa am căpătat noi, în ochii Securității, acea importanță deosebită care, odată ajunsă la un punct critic, se lăsa cu deschiderea unui dosar de urmărire informativă.

Cezărică avea lecturi filosofice apreciabile și avea asimilate oarecum natural ideile filosofice fundamentale ale clasicilor dar, cu toate acestea, prefera ca material de lucru pentru expunerea ideilor sale literatura universală, mai cu seamă marea literatură rusă, pe care o cunoștea ca nimeni altul. În perioada studenției, eu am făcut mari sforțări sistematice și am citit aproape integral Kant și Hegel, așa am putut să mă conving că lui Cezar nu-i erau deloc străine aceste texte. Cu toate acestea, el insista să avem citiți bine câțiva scriitori de primă mărime din toate marile literaturi ale lumii: Cervantes, Gogol, Tolstoi, Cehov, Gorki, Flaubert, Stendhal, Maupassant, Lampedusa, Babel, Bunin, Swift, Igor Stravinski, E.M. Forster ș.a. Mai era obligatorie cunoașterea Bibliei, precum și a gândirii muzicale conținută în câteva capodopere ale muzicii simfonice universale. Era o listă relativ scurtă, ceva de genul experimentului mintal: ce cărți ai lua cu tine, dacă ar fi să trăiești zece ani pe o insulă pustie? Deci, părerea lui era ca intrarea în filosofie să nu se facă cu autori de filosofie, ci cu literatură și cu muzică. Ceva mai târziu mi-am dat seama că omul avea dreptate.

Filosofia are ca particularitate fundamentală faptul că este alcătuită din abstracții. Bineînțeles, cu asta nu spun o noutate, dimpotrivă această afirmație este în chip evident un loc comun. Trecerea de la o abstracție filosofică până la contrariul ei, suprema cuprindere logică după Aristotel, nu se poate face în mod propriu fără ca acest demers să nu „consume” ceva din mediul reprezentării. Filosofia recurge uneori la metafore sau exemplificări pentru a se putea face mai bine înțeleasă, fapt disprețuit însă de către filosofi mari („în filosofie exemplele sunt cârjile judecății”, a spus Kant).

Ne mai rămâne literatura. Ea este o „oglină măritoare a vieții”, după cum prea bine zicea Constantin Noica. Iar viața ca atare are două dimensiuni de o evidență izbitoare: spontaneitatea și concretețea. Dialectica filosofică, trecerea de la ceva determinat la contrariul său, este vizibilă în literatură în mod spontan și concret. Conținând de-a valma viață și moarte, comedii și tragedii, literatura este ea însăși o dialectică spontană. Desigur, poți învăța și poți repeta pe de rost o frază, un principiu din *Logica* lui Hegel, chiar fără să fi citit deloc literatură, dar este cu totul altceva dacă, atunci când meditezi la o propoziție filosofică oarecare, poți să ai în vedere, în memorie, conținutul unui roman

Georges Mazilu
acrilic pe pânză, 32 x 24 cm

Le timonier

precum *Război și pace* al lui Tolstoi sau o reprezentare despre construcția muzicală, precum aceea din *Poetica* lui Stravinski. Diferența poate fi uriașă, totală chiar. Putem avea aici exact diferența dintre un papagal și un om viu.

Ei bine, pentru unii dintre noi, Cezărică a devenit prototipul unui astfel de om viu. În definitiv, oricine poate învăța să spună oricând, imediat și pe negândite, exact contrariul a ceea ce a spus mai-nainte interlocutorul, dar asta este psitacism și eventual hebefrenie, nu dialectică. Realitatea și adevărul contrazicerii vine din capacitatea de a parcurge mintal, în mod rapid, un imens material empiric sau de ordinul imaginarului și numai după aceea să scoți, în mod convingător, argumente de sens contrar. Simțea cum în expresiile lui, în chiar ființa lui, dialectica de tip socratic devine ceva viu și adevărat.

De la el am învățat și cum se citește cu adevărat un roman, o proză de ficțiune în genere, după ce criteriile trebuie selectate și memorate pasajele semnificative, cum trebuie degajat din lectură universul de simboluri, cum trebuie făcute niște conexiuni, de fapt cum trebuie reconstruit romanul în idee, cum trebuie aplicată o exegeză în raport cu un roman dat etc. Bineînțeles, omul citea și altceva în afară de capodopere, citea și literatura curentă, autohtonă, de ficțiune sau de specialitate. Erau frecvente cazurile când cărți ale autorilor români din domeniul filosofiei sau din domeniul adiacente erau citite în fața noastră cu „maximă exigență”. Atunci Cezărică desfăcea cartea filă cu filă, citea fiecare filă cu voce tare, ne întreba dacă nouă ne spune ceva, rupea și arunca la coș filele care nu spuneau nimănu nimic, păstra separat filele pe care găseam vreo idee notabilă, pe care o memoram. Atunci volume de câte 300-400 de pagini erau reduse la maximum 10 – 20 de pagini, care meritau păstrate. Era unul pe la Sociologie, care se numea Ciocodeică, un nume atât de neaș-sudist, care era și ceva activist ASC, și care ne mustra de fiecare dată când ne vedea „citind” în acest fel: „bă, de ce rupeți cărțile? De ce nu scrieți voi altele mai bune?”

(va urma)

Anul 2021 – fapte și perspective

Andrei Marga

La întrebarea privind încheierea unui an și perspectivele, aş spune simplu că 2021 a fost un an nefast pentru foarte mulți oameni. Cu pierderi de ființe apropiate, de joburi, de resurse, de șanse, de altele! Peste toate, a fost un an dificil, stagnant și sărac în promisiuni.

Personal, m-am bucurat să tipăresc în 2021 volume elaborate în ani anteriori – *Heidegger* (Creator), *Statul actual* (Meteor Press), *China ca supraputere* (Niculescu) și culegerea de interviuri *Viziune și acțiune* (Gând Transilvan). Am dus mai departe emisiunea de „Dialoguri” la TVR, „Diagnozele”, în revista „Tribuna”, și „Analizele”, din „Cotidianul” și prezența în alte publicații, în țară și în afara ei. Am continuat organizarea „Dezbaterilor de la Sinaia”, inițiate și patronate de Fundația Alexandrion, publicând și volumul celei de a patra ediții. Am susținut conferințe, dar, din cauza pandemiei, am restrâns călătoriile.

Nu doar viața personală contează, însă. Este important ceea ce trăim, și unii și alții. 2021 a fost un an dificil căci pandemia nu a putut fi oprită. Deocamdată, ea s-a extins, în pofida apariției vaccinurilor. Din nefericire, nu există, nici acum, antidot cert. Deciziile sunt afectate de politici ad hoc și comercialism, încât debusolarea persistă.

Ca urmare a măsurilor, sanitare și nesanitare, criza economică înaintează. S-au tipărit cantități uriașe de bancnote, ceea ce pregătește deja inflația. Criza energetică, generată mai mult din interese înguste, își arată colții. Deunăzi revista

„Der Spiegel” semnala că până și în Germania categoriile cu venituri în josul scalei au dificultăți cu scumpirile.

S-a adâncit criza încrederii în decidenți, mai ales în Europa, și bate în retragere speranța în rezolvări. Uniunea Europeană a apucat calea birocratizării, iar felul inacceptabil în care sunt abordate țări ca Polonia și Ungaria spune totul. La Bruxelles, se cedează celor care, în loc să reprezinte interesul comunitar, vor să-și satisfacă cu orice preț companiile de acasă!

Rezolvările gen „fiecare pe contul său” sau, mai cinic, „scapă cine poate”, au dominat anul 2021. Ca efect, nu a fost vreo reuniune a specialiștilor pentru a opri pandemia, abia în câteva țări organizându-se așa ceva. Nu s-a putut realiza o cooperare internațională în materie. Au lipsit preocuparea și viziunea.

Din decizii greșite, s-a ajuns, cum spunea recent un lider prestigios, la a periclita libertățile și drepturile omului. Ca să nu mai spunem că statul de drept democratic continuă să fie bagatelizat! Ideologia „resetării” – o resetare a organizării fără democrație – a cucerit deja minți destule. Așteptarea de figuri providențiale a câștigat teren pe seama democrației, ce pare deja multora idealism.

Fapt surprinzător este acela că cercetarea științifică, prinsă de pandemie pe picior greșit, a rămas sub nivelul nevoilor. Au rămas incoerente prevenirea, testarea la timp și combaterea unui virus respiratoriu. Industria farmaceutică lucrează adesea în pofida interesului public.

Vaccinul și tratamentul eficiente rămân cruciale, dar distribuirea lor echitabilă abia dacă se discută. Decid în chestiuni medicale nici măcar oameni de stat, ci simpli politrucii.

Odată cu pandemia, o lume se erodează. Dar, deocamdată, lumea postpandemică se arată încet. Suntem într-un moment când decidenți și organizații întregi nu mai fac față, dar alternative convenabile își croiesc anevoie calea.

Anul 2021 a fost un an sărac în promisiuni pentru umanitate. Ca totdeauna, atunci când nu sunt idei și lipsește viziunea, începe confruntarea.

Competiția naturală a țărilor a trecut pe nesimțite în confruntare. De la anunțarea de către China a programului de a deveni în deceniul care a început prima putere economică și tehnico-științifică a lumii și de a construi o rețea de transport ce leagă continentele, se mobilizează forțe de contracarare. În 2021, s-au reactivat dosare (Taiwan, uigurii, Hong Kong etc.) ce erau închise prin tratate și declarații comune.

Distincția lui Karl Popper dintre „democrație și autoritarism”, oricât de sumar a fost elaborată și proiectată pentru cu totul alt context, este luată acum ca bază pentru decizii. Odată cu reideologizarea relațiilor internaționale, suntem la un început de război rece. Competiția armelor sofisticate s-a relansat cu forță nouă și s-a mutat hotărât în spațiul cosmic, după ce se duc lupte în cel cibernetic.

Se cheltuie neașteptat de mult cu propaganda diabolizării. Sunt deja pregătiri de război comercial cât timp se îngreunează accesul tuturor la resurse.

Este clar că deciziile de neintrare pe teritoriul de securitate al celuilalt, luate în anii șaptezeci la Beijing, de Nixon și Ciu Enlai, și la sfârșitul anilor optzeci, la Reikjavik, Malta și în alte locuri, de Reagan, Gorbaciov, Bush și Kohl, sunt puse la îndoială. De toate părțile, se fixează deja noile „linii roșii”. Pregătirea dispozitivelor în Marea Chinei de Sud și în Ucraina sunt efectul direct – alte efecte abia urmează.

Au fost și evenimente importante în 2021. În SUA, s-a instalat noua administrație a democraților, cu o agendă de reconstrucții interne și o schimbare de politică externă. Deocamdată, efecte mai ample în lume are faptul că democrații au câștigat alegerile cu o coaliție compozită. În cadrul ei, curentul progresismului, care amestecă libertăți din Declarația de Independență, cu vederi stângiste, ideologii ale minorităților și promisiuni electorale, își spune cuvântul. Un val de reconsiderare a istoriei, cu un asalt la tripla adresă – a istoriografiei, a religiei și a familiei, marchează acum America și trece în Europa. De aceea, mulți se întreabă, pe drept, dacă nu cumva ar trebui progresat în materie de libertăți și drepturi civile conform constituțiilor?

Alegerile din Germania au adus în frunte social democrații, care au pus capăt unei conduceri prelungite a creștin-democraților, printr-o coaliție inedită. Aceasta are șanse să fie inovativă și productivă.

Au avut loc alegeri în Iran, care anunță raporturi noi în Islam. În Chile, alegerile semnalez democratizări în America de Sud. Singapore și Dubai inspiră acum proiecte ale dezvoltării.

Au existat în 2021 și inițiative cu impact major, măcar potențial. Întâlnirea Biden-Putin de la Geneva a prefigurat posibilitatea unei noi înțelegeri strategice, dar până în clipa de față divergențele au rămas. Convorbirile Xi Jinping-Biden au ocazionat profilarea pozițiilor, dar atmosfera nu s-a schimbat. Recent, discuțiile Putin-Xi Jinping

Georges Mazilu

Le cheval fou, acrilic pe pânză, 38 x 46 cm

au stabilit cooperări extinse în tehnologiile cele mai avansate. Va fi, însă, înțelepciune, încât să nu se arunce din nou lumea într-o împărțire în blocuri ideologice și militare?

Cu un rezultat neașteptat de confuz, s-a încheiat războiul de două decenii din Afganistan. Ceea ce comandanți militari americani au semnalat cu ani în urmă, anume, înflorirea cleptocrației la cei implicați în administrarea reformelor din țările vizate, s-a dovedit extrem de dăunător pentru toate părțile.

Mai nou, se dovedește că, în epoca comunicației planetare și a expansiunii serviciilor secrete, nu este deloc grea crearea de partide și aprinderea de conflicte. Dar, s-ar putea ca, după așa ceva, să se ajungă tot de unde s-a plecat. Cazuri sesizabile în Africa de Nord sau Asia de Sud-Est, și nu numai, o dovedesc.

Politica bine cugetată a Israelului a dat roade, deschiderea de relații normalizate cu țări ale Golfului fiind un rezultat benefic, cu efecte profunde. Se dovedește încă odată că nimic nu substituie inteligența și, desigur, cultura abordării.

Anul 2021 a fost un an de progrese tehnologice în lume. Inovațiile în automobilistică și aviație, trimiterea de nave de cercetare pe Lună, progresele în medicamentația anticancer și anti-malarie, trecerea la turismul spațial atestă că laboratoarele de cercetare sunt în avânt în numeroase domenii. Sub presiunea schimbării climei, s-a lucrat intens în ecologie. În științele sociale se caută febril configurarea lumii postpandemice. Pandemia a redus performanța educațională a universităților, dar, în multe țări, cea din cercetarea științifică s-a întărit.

Ce perspective se deschid pentru 2022? Pentru moment, nu se conturează altele decât cele din 2021. Din nefericire, nimeni nu anticipează sfârșitul pandemiei. Pesemne că aceasta trebuie luată în calcul pe încă un an.

Așa cum arată lucrurile, cursul confronțitional va continua și în anul 2022. Dar, cum ne spun cei mai buni specialiști de la Harvard, cel care va profita nu este deloc stabilit. Se poate anticipa că, în situația în care nu apare o schimbare câtuși de puțin în relația celor trei supraputeri militare, SUA, Rusia, China, situația internațională se va agrava. Nu va fi război direct, dar conflicte localizate vor continua, iar tensiunile vor marca viața oamenilor.

Noua modelare a relațiilor internaționale, bazată pe suveranitate națională, va avea dificultăți și în 2022, dar fără ea nu vor fi soluții durabile. Uniunea Europeană va fi în criză – dacă nu va începe propria reorganizare. Multe țări vor căuta să-și reafirme rolul lor istoric.

Va putea atenua riscurile de confruntare din lume și repune în mișcare Europa noul profil al Germaniei. Cu economia de înaltă performanță, cu capacitatea ei neobișnuită de export, cu politica de păstrare a canalelor de comunicare și cu parteneriate pe o mare suprafață a globului, Germania urcă spre statura efectivă de supraputere. Ar putea fi cea mai mare schimbare în configurația globală a deceniului.

Semn bun pentru România, în 2021 a fost un riviriment al unor industrii indigene. În pofida pandemiei, destui concetățeni au înțeles că așteptarea nu rezolvă mai nimic, au inovat și au devenit antreprenori de succes. Cu toate că toți se plâng de faptul că sprijiniul legislativ și bancar este insuficient sau că valorificarea produselor lor nu este încurajată.

Pe ansamblu, însă, în România, anul 2021 a fost, din nefericire, unul al împotmolirii în

Georges Mazilu

Les conspirateurs, acrilic pe pânză, 54 x 65 cm

crize. S-au confirmat astfel, cu date precise, matematice, evaluările unor istorici și economiști incontestabili: „România nu a cunoscut niciodată un asemenea grad de deteriorare economică pe timp de pace” (Ioan Scurtu, *Revoluția română...*, 2008); „corupția și hoția au ajuns la niveluri fără precedent în istoria națională” (Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, 2010); „jaful la care a fost supusă națiunea română în ultimii optsprezece ani este mai devastator decât invaziile străine” (Iosif Țon, *Căderea în ritual*, 2021); băncile românești își sporesc activele externe în ritm mai ridicat decât alte țări, dar profiturile sunt reduse, în vreme ce statul român se împrumută cam cu echivalentul, dar la dobânzi de șapte-opt ori mai mari (Florin Georgescu, *Capitalism și capitaliști fără capital în România*, 2021). Cine poate contrazice?

Iar aceste evaluări continuă, din păcate, să fie alimentate de fapte. Fraudele comise de oficiali în pandemie, îndatorarea excesivă a țării, misterul ce înconjoară împrumuturile, secretizarea PNRR, cumpărarea de arme vechi de care se scapă alții, corupția și risipa endemică au marcat decisiv anul.

Ierarhia răsturnată a valorilor și autoritarismul incult se resimt în toate sectoarele vieții din România actuală. Anul 2021 a fost anul constatării eșecului celui de al treilea „guvern al meu”. Amatorismul își cere prețul. În plus, continuarea încălcării *Constituției* și absența unei concepții coerente de dezvoltare face să se întrevadă eșec în continuare. S-a evitat soluția rațională, la care ar fi recurs orice democrație, cea a alegerilor anticipate, și s-a balmăjit legitimarea democratică, dar, realitatea se răzbună, încât partidele se comportă de fapt tot mai electoral.

Anul 2022 începe sub lovituri din partea noului val al pandemiei, a crizei energetice și a inflației. Mari combinate industriale sunt în pericol, o criză a producerii de bunuri și un nou val al emigrării cetățenilor par greu de evitat.

Totuși, România continuă să fie în fața soluției. Aceasta este la îndemână. Bunăoară, o rază de lumină ar putea veni de la specialiștii capabili și onești, care să trezească reangajarea forțelor pe programe care să ia lucrurile cu adevărat de la rădăcini. Cei care se simt profesioniști, cetățeni responsabili și care au ceva de spus, mai trebuie să se și exprime. Cu intelectuali cantonați în aranjamente de sine nu iese mare lucru. Va trebui ieșit și din vacanța instalată de ani în instituții menite cercetării și culturii.

Corelat, România are a se scutura de șirurile de nepricepuți la decizii, pentru a face loc meritocrației. Deschiderea dezbaterii publice, acțiunile cetățenești într-un stat de drept democratic și alegeri curate sunt mijloacele.

Un intelectual responsabil recomandă insistent țării sale, de câțiva ani, „să devină ea însăși (*devenir soi*)” și motivează: „lumea va aparține celor care vor renunța la timp să aștepte orice de la oricine, pentru a-și lua în mâini viața și pentru a o face mai bună... Oamenii care nu vor ajunge sau nu vor voi să ajungă la această înțelegere, cei care vor crede că pot rămâne pe termen lung în poziția de <resemnat-reclamant>, își vor vedea nivelul viață scăzând ireversibil, în vreme ce tehnologiile vor face să dispară toate rentele, iar statele, din ce în ce mai îndatorate, își vor pierde și ultimele mijloace de a-și asista cetățenii, chiar și pe cei mai vulnerabili dintre ei. Națiunile care nu vor ajunge sau nu vor vrea să ajungă la această înțelegere vor merge din declin în decadentă, din decadentă în descompunere, într-o lume din ce în ce mai nemiloasă și concurențială” (Jacques Attali, *Devenir soi. Prenez le pouvoir sur votre vie*, Fayard, Paris, 2014, p.151-152). Iar dacă Franței i se face această recomandare, de ce nu ar fi ea valabilă și în cazul României actuale? Mai ales că aceasta a fost adusă de ani buni, de către decidenții ei, pe contrasens!

Răspunderea delictuală. Privire generală

Ioana Maria Mureșan

Georges Mazilu

Les tambours du Vatican, acrilic pe pânză, 46 x 65 cm

Potrivit articolului 57 din Constituția României *cetățenii români, cetățenii străini și apatrizii trebuie să-și exercite drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile celorlalți*. Ultima teză a articolului citat putând fi privită ca o aplicație particulară a celor statuate de John Stuart Mill.

Aplicând textul cu valoare constituțională în sfera dreptului civil, art. 1349 alin. 1 Cod civil, prevede că *orice persoană are îndatorirea să respecte regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și să nu aducă atingere, prin acțiunile ori inacțiunile sale, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane*. Alineatul 2 al aceluiași articol impune celui care încalcă această îndatorire obligația de a repara prejudiciul astfel cauzat.

Sancțiunea care intervine în cazul exercitării cu rea-credință a drepturilor și libertăților diferă în funcție de consecințele acestei conduite, de valoarea socială lezată și de vătămările aduse intereselor cu care intră în conflict.

Dreptul penal cunoaște cele mai severe sancțiuni, pedepsele principale mergând de la amendă până la privarea de libertate, în timp ce pedepsele complementare și accesorii, care se aplică alături de pedeapsa principală pentru a complini scopul acesteia, constau în interzicerea unor drepturi subiective, cum ar fi dreptul de a alege și de a fi ales; dreptul de a deține și de a purta arme; etc.

Pe treapta imediat următoare se înscriu sancțiunile din sfera dreptului contravențional, care constau de regulă în plata unor amenzi, iar cele accesorii, în interzicerea unor drepturi. Cel mai facil exemplu sunt contravențiile din sfera dreptului rutier.

Există de asemenea sancțiuni specifice abaterilor disciplinare din cadrul diferitelor categorii profesionale.

Pe lângă atingerea unei valori sociale sau independent de aceasta, o anumită conduită contrară legii poate vătăma un interes privat. O persoană care ia un bun aparținând altuia cu scopul însușirii pe nedrept săvârșește infracțiunea de furt, pedepsită cu închisoarea, dar prin fapta sa a vătămat și dreptul proprietarului bunului sustras, care nu se mai poate bucura de prerogativele dreptului său.

Tot o faptă contrară legii este și fapta unei persoane de a nu se îngriji de paza animalelor sale, care astfel cauzează un prejudiciu vecinului său. Deși fapta primului nu are natura unei infracțiuni sau contravenții, a cauzat un prejudiciu care se impune a fi reparat.

Această formă de răspundere, care are scopul de a repara prejudiciul cauzat, poartă denumirea de răspundere delictuală, formă a răspunderii civile.

Răspunderea delictuală este fundamentată pe un fapt juridic, spre deosebire de răspunderea contractuală întemeiată pe nerespectarea unei obligații contractuale. Dacă la încheierea unui contract, părțile își asumă în mod voluntar drepturile și obligațiile generate de acesta și pe cale de consecință și sancțiunea care intervine în cazul neîndeplinirii obligațiilor asumate, răspunderea delictuală intervine independent de manifestarea de voință a părților raportului juridic. Răspunderea contractuală, presupune o legătură juridică preexistentă, în timp ce răspunderea

delictuală se grefează pe un fapt juridic, care survine spontan.

Cumpărătorul, parte a unui contract de vânzare, consimte în mod voluntar să plătească prețul în schimbul bunului, cât și la repararea oricărui prejudiciu cauzat de o eventuală plată cu întârziere.

În timp ce o persoană care conduce imprudent și avariază un autoturism care circulă regulamentar, va fi ținută să repare prejudiciul cauzat, deși între părți nu exista o legătură juridică anterioară, legătură care se formează prin efectul acestei forme de răspundere.

Răspunderea delictuală este fundamentată pe un fapt ilicit, care se distinge de faptul juridic licit, izvor distinct de obligații. Cele două noțiuni – fapt licit, fapt ilicit – au în comun categoria din care fac parte: fapte juridice, în opoziție cu actele juridice. Distincția fapt juridic/act juridic este surprinsă de dinamica dreptului civil, un drept al intereselor private. Actele juridice sunt manifestări de voință făcute cu scopul de a produce efecte juridice. În schimb faptele juridice survin spontan, iar de săvârșirea acestora legea leagă anumite consecințe juridice. Acestea din urmă se împart la rândul lor în fapte licite și fapte ilicite, după cum respectă sau nu dispozițiile legale și normele de conviețuire socială.

Gestiunea de afaceri, plata nedatorată și îmbogățirea fără justă cauză sunt fapte licite, prin săvârșirea acestora născându-se un raport juridic. Astfel, dacă o persoană efectuează reparații urgente la acoperișul vecinului în timp ce acesta din urmă este în vacanță, are dreptul de a obține restituirea cheltuielilor avansate. În același sens, o persoană care plătește din eroare unui terț față de care nu avea o datorie, poate cere și primi restituirea plății.

La rândul lor, faptele ilicite generează un raport juridic când aduc atingere drepturilor și libertăților unor alte persoane, devenind incidente formele răspunderii delictuale.

Regulile răspunderii delictuale nu sunt o creație spontană, fiind perfecționate pe parcursul mai multor secole, rădăcinile instituției mergând până în dreptul roman. Victimei unui delict îi era recunoscut inițial dreptul de a se răzbuna pe delicvent, un drept nelimitat care putea să meargă până la suprimarea vieții.

Acest drept discreționar a fost temperat odată cu legea talionului, potrivit căreia victima nu putea pricinui delicventului un rău mai mare decât cel făcut de acesta din urmă¹.

La rândul ei, această regulă a fost atenuată prin sistemul compozițiilor voluntare²: victima a fost mai întâi încurajată și mai apoi obligată să renunțe la a se răzbuna personal în schimbul unei compensații monetare plătite fie de delicvent, fie de familia acestuia. Aceste sume de bani au fost inițial negociate de părți, iar mai apoi fixate de stat³.

Potrivit legislației actuale, răspunderea delictuală nu este fundamentată pe ideea de răzbunare a victimei, ci pe cea de reparare a prejudiciului, motorul și măsura răspunderii delictuale, alături de prejudiciu se mai impun a fi întrunite următoarele condiții: fapta ilicită, raportul de causalitate dintre fapta ilicită și prejudiciu, precum și vinovăția autorului faptei ilicite.

Fapta ilicită presupune o conduită contrară legii și regulilor de conviețuire socială. Se pot întâlni situații în care exercitarea unui drept să prejudicieze drepturile sau interesele legitime ale altuia. De exemplu, un proprietar care vrea să stabilească limitele terenului său va exercita o acțiune în granițuire în contradictoriu cu vecinul său,

aspect care implică cheltuieli materiale pentru acesta din urmă. Însă, atât timp cât dreptul este exercitat în mod legitim, reclamantul nu este ținut să plătească despăgubiri pentru prejudiciul astfel cauzat. În schimb, dacă acțiunea a fost promovată doar în scop șicanator, atunci exercitarea dreptului depășește sfera legitimității trecând în cea a abuzului de drept, fiind astfel întrunite condițiile răspunderii delictuale.

Prejudiciul reprezintă vătămarea adusă dreptului subiectiv sau intereselor legitime ale altor persoane, iar odată creat un prejudiciu acesta reclamă a fi reparat. Potrivit actualei reglementări, prejudiciul se repară în integralitate, victima fiind îndreptățită la a primi despăgubiri pentru toate pierderile și vătămările suferite. Astfel, victima unui accident rutier va avea dreptul atât la recuperarea cheltuielilor de spitalizare, la cele privind eventuale tratamente și proceduri de recuperare, precum și la despăgubiri pentru prejudiciul moral suferit ca urmare a suferinței cauzate de accident.

Între fapta ilicită și prejudiciu se impune a exista un raport de cauzalitate, respectiv prejudiciul să fie urmarea faptei ilicite. Raportul de cauzalitate nu se confundă cu cauza actului juridic. Aceasta din urmă reprezintă o condiție de valabilitate a actului, reprezentând scopul încheierii actului juridic, un vânzător vinde un bun pentru a obține o sumă de bani, un locator cedează folosința unui bun în schimbul unei sume de bani, etc. În schimb, raportul de cauzalitate, cum sugerează și denumirea, desemnează o stare de fapt, un fenomen este cauza altui fenomen, un bun este distrus ca urmare a acțiunii unei alte persoane. Însă, în practică situațiile sunt de puține ori simple, în majoritatea cazurilor întâlnim situații complexe în care raportul de cauzalitate este dificil de stabilit: o persoană, din neatenție, alterează o piesă de mobilier vintage, proprietarul cheamă un specialist, care folosește o soluție greșită, iar paguba se agravează. Se pune astfel problema cui îi poate fi atribuită răspunderea? Primei persoane care a contribuit la degradarea bunului, căci în lipsa acțiunii acesteia nu ar fi fost necesară intervenția unui specialist și pe cale de consecință nu s-ar fi produs nici augmentarea deteriorării sau ambele persoane vor fi chemate să răspundă proporțional cu prejudiciul produs? Aceleași întrebări pot fi puse și în cazul unui accident auto, când victima, internată în spital, face o alergie severă la unul din medicamentele administrate. În conturarea unui răspuns la aceste întrebări au fost elaborate mai multe sisteme menite să determine și explice raportul de cauzalitate: echivalența condițiilor și cauza adecvată, fiecare cu meritele și limitele sale.

Ultima condiție care se verifică în cazul răspunderii delictuale este vinovăția autorului faptei ilicite. Formele vinovăției, intenția și culpa, comportă diferite grade, în funcție de care se apreciază răspunderea autorului sau se distribuie sarcina reparațiilor. Fapta este săvârșită cu intenția când autorul prevede rezultatul faptei sale și urmărește producerea lui, fie, deși nu urmărește rezultatul, acceptă posibilitatea producerii. O faptă ilicită este săvârșită din culpă când autorul prevede rezultatul faptei sale, dar nu îl acceptă, socotind fără temeii că nu se va produce sau când nu prevede rezultatul faptei sale, deși putea și trebuia să îl prevadă. La rândul ei culpa poate fi ușoară sau gravă, când autorul acționează cu o neglijență sau o imprudență pe care nici persoana cea mai lipsită de dibăcie nu ar fi manifestat-o față de propriile interese⁴.

Va acționa cu intenție directă, prevăzând și urmărind rezultatul faptei sale, persoana care distruge un bun aparținând altei cu scopul de a se răzbuna pe această, iar persoana care urmărind să distrugă același bun, acceptă că împreună cu acesta vor fi distruse și alte bunuri aparținând unor persoane străine de actul răzbunării, acționează cu intenție indirectă, prevăzând rezultatul faptei sale și deși nu îl urmărește, acceptă producerea lui.

O persoană care conduce cu o viteză mult peste limita legală, prevede riscul producerii unui accident, dar se bazează în mod nerealist pe aptitudine sale, socotind că poate evita orice accident, acționează din culpă. Accesăși formă de vinovăție o regăsim și în cazul în care o persoană nu adaptează viteza și modalitatea de a conduce la condițiile de drum, neglijând faptul că se poate forma polei, deși putea și trebuia să prevadă acest aspect.

Există însă și o serie de cazuri în care împrejurări exterioare își dau concursul alături de fapta autorului și acționează asupra caracterului ilicit al acesteia sau asupra raportului de cauzalitate, excluzând astfel răspunderea. Aceste împrejurări, exterioare prin posibilitatea de control a autorului sunt forța majoră și cazul fortuit; fapta victimei sau fapta unui tert; legitima apărare și starea de necesitate.

Alături de acestea, Codul civil reglementează o serie de ipoteze în care dreptul la reparație este exclus sau limitat din considerente care țin de echitate. De exemplu, victima nu poate obține repararea prejudiciului cauzat de persoana căruia i-a acordat ajutor în mod dezinteresat, decât dacă dovedește intenția sau culpa gravă a acesteia din urmă.

Răspunderea civilă delictuală, la rândul ei, cunoaște mai multe forme: răspunderea pentru fapta proprie; răspunderea pentru fapta altuia, incluzând răspunderea pentru fapta minorului sau a celui pus sub interdicție și răspunderea comitenților pentru prepuși; răspunderea pentru prejudiciul cauzat de animale sau lucruri.

Note

- 1 Reinhard Zimmermann, *The Law of obligations. Roman foundation of the civilian tradition*, Oxford University Press, p.914
- 2 Mircea Dan Bob, *Manual elementar de drept privat roman*. Ediția a II-a, revizuită și adăugită. Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 318
- 3 Reinhard Zimmermann, *op.cit.*, p.914
- 4 Art. 16 Cod civil

Georges Mazilu

La trompettiste, acrilic pe pânză, 46 x 38 cm

O restituire esențială din istoria exilului românesc

Ani Bradea

În seara zilei de 29 octombrie 2021, la München, în Germania, primeam de la Părintele Ioan-Irineu Fărcaș o carte „pentru interesul arătat exilului românesc”, după cum spunea Părintele atunci, la sfârșitul unei întâlniri avute cu membrii *Cenaclului Apoziția*, ocazie cu care mi-am prezentat cel de-al doilea volum al „Biografiilor exilate”¹.

Volumul² - de peste 400 de pagini, dedicat unei personalități a *Bisericii Române Unite*, Monseniorul Octavian Bârlea³, semnat de Ioan-Irineu Fărcaș - nu-mi era cunoscut, chiar dacă fusese publicat cu câțiva ani în urmă. Dar, cum tema mă preocupă de ceva vreme, iar unul dintre textele de pe ultima copertă, cel semnat de Virgil Ierunca⁴, mi-a părut a fi mai mult decât ademenitor, am considerat lectura bine venită și darul Părintelui cu folos.

Încă de la început se înțelege că lucrarea are în spate o cercetare amplă, că personalitatea Monseniorului Octavian Bârlea, căruia Părintele Ioan-Irineu Fărcaș i-a succedat la conducerea *Misiunii Române Unite din Germania*, ca temă centrală a cărții, este de fapt instrumentul prin care se radiografiază o perioadă importantă a exilului românesc. Chiar dacă autorul ține să precizeze⁵ că lucrarea nu se pretinde a fi o monografie completă, felul în care este construită, multitudinea de surse citate (și dovedite a fi fost consultate prin scanările după documente din capitolul „Anexe”, urmată de indicarea bibliografiei stufoase) fac din acest volum o veritabilă și amplă cercetare științifică. Nu există nicio îndoială în acest sens, am intuit chiar că este vorba despre o temă doctorală, ceea ce mi s-a confirmat imediat ce am căutat această informație în spațiul virtual. „Monseniorul Octavian Bârlea sau o altă față a Bisericii Române Unite 1946-1978” –titlul tezei de doctorat susținute în 2016 – a devenit „Omul tuturor Monseniorul Octavian Bârlea și patimile exilului românesc 1946-1978”, volum care a văzut lumina tiparului un an mai târziu la *Editura Vremea*. O idee bine venită deoarece ar fi fost regretabil ca publicul larg cititor să fie privat de multitudinea de date și informații despre exilul românesc, adunate cu sârg, coerent și cronologic într-un volum care face ca accesibilitatea lor să fie facilă și eficientă.

Fără îndoială că unghiul principal din care ni se propune să privim bogata activitate a Părintelui Bârlea și să-i cunoaștem complexa personalitate este delimitat de pozițiile și rolurile ocupate de acesta în cadrul *Bisericii greco-catolice românești* (a *Bisericii Române Unite*, cum este cel mai frecvent denumită), mai exact din punctul de vedere al misiunii pe care a avut-o în cadrul acestei *Biserici* în străinătate. Așadar, implicit, ni se oferă o serie de informații despre istoricul *B.R.U.* în perioada la care titlul face referire, ba chiar anterior acesteia. Dacă ar fi însă doar aceasta perspectiva, categoria largă a cititorilor, mai sus pomenită, ar fi fost, poate, mai puțin interesată. Dar autorul cărții are grijă să ne prezinte nu doar personalitatea ecleziastică ci și pe cea culturală a

Părintelui Bârlea, aceasta din urmă fiind de mare importanță pentru promovarea culturii române în afara granițelor statale într-o perioadă de mare dificultate pentru libertatea de exprimare și manifestare a culturii noastre, precum și pentru susținerea unor nume mari ale ei, aflate atunci în exil. Nu am cunoștință de existența unei ediții (un dicționar, sau o altă lucrare de această factură) care să reunească toate publicațiile românești din exil apărute de-a lungul timpului, dar cu siguranță lucrarea Părintelui Fărcaș oferă o multitudine de informații în acest sens, dovedind, și în acest caz, o cercetare minuțioasă. Revista „Perspective”⁶ la München, înființată și susținută de Octavian Bârlea, ziarul „Patria” din München, „Suflet românesc” la Roma, „Țara. Tribuna oamenilor liberi”, tot la Roma, „România. Organul românilor liberi din Argentina”, „Îndreptar. Foaie pentru gând și faptă creștinească”, înființat de asemenea la München grație eforturilor Părintelui Bârlea (încă de la prima apariție publică aici Mircea Eliade, Vintilă Horia, Flaviu Popan, Gheorghe Racoveanu, Alexandru Mircea), sau „Caete de dor” (Paris), „Însir’te mărgărite” (Rio de Janeiro), „Vers” (New York), „Cuget românesc” (Buenos Aires), „Orizonturi” (Stuttgart), „Destin” (Madrid) – sunt doar câteva dintre ele. Prima dintre cele enumerate aici, Revista „Perspective” din München, a apărut neîntrerupt din 1978 până în 2022, anul morții Monseniorului Bârlea. Unele surse spun că Monseniorul a fost găsit mort în apartamentul său din München în dimineața zilei în care avea programată o întâlnire la bancă pentru a plăti costurile apariției unui nou număr din „Perspective”. După moartea sa, revista a avut o întrerupere, abia cinci ani mai târziu, în 2007, după sosirea la München a Părintelui Ioan-Irineu Fărcaș, „Perspective” își va relua apariția.

„Eforturile Sfinției Sale (Mons. Bârlea, n.m.) de a sprijini publicațiile românești din exil, fie ele ziare, reviste, broșuri sau albume, trebuie înțelese în strânsă legătură cu cele de ajutorare a studenților. Mai întâi pentru faptul că multe dintre aceste publicații au apărut prin eforturile studențimii, apoi pentru că ele deschideau studenților drumul spre afirmarea academică în țările de adopție. La acestea se adaugă și străduința de a prezenta o imagine frumoasă a României în străinătate”(p.95). Faptul că Monseniorul Bârlea nu făcea deosebire, din punctul de vedere al cultului religios de care aparțineau, între cei pe care-i sprijinea (cei mai mulți dintre românii care-și căutau refugiul în străinătate, în acele vremuri, erau ortodocși) a făcut să fie catalogat drept „omul tuturor”, după cum se autointitulează, o ipostază care „pe cât era de impresionantă, pe atât era de riscantă” și care „așa cum îi putea atrage dragostea și simpatia multora, tot așa îi putea aduce și ura și antipatia multora” (p.77). Ceea ce, inevitabil, s-a și întâmplat până la urmă, o notiță nedatată a Părintelui, lăsată pe un colț de hârtie, redată de autor în finalul cărții, cuprinde o mărturisire în acest sens: „Unii mă acuză de «ortodoxism», ortodocșii mă acuză de proselitism, frații mă dușmănesc pentru

«străinism», străinii pentru spirit de independență... Dumnezeu să aibă milă de mine!”(p.384).

Dincolo de activitatea permanentă de susținere a publicațiilor românești, de opera sa bogată (este autorul a peste 15 volume de studii istorice și teologice), nu trebuie uitat faptul că Octavian Bârlea este fondatorul a două importante instituții de cultură românească în exil, *Societatea Academică Română* (1957) și *Academia Româno-Americană de Arte și Științe* (1975), la ale căror congrese conferențiau cei mai de seamă oameni de cultură români ai vremurilor, iar membrii acestora fuseseră aleși în urma unor riguroase selecții, ce pretindeau, deopotrivă, renume și operă. Înființate pentru a crea cu adevărat o rezistență prin cultură, prestigioaselor societăți academice le preced unele nu mai puțin răsunătoare, înființate de intelectuali români de marcă aflați în exil: „Pe plan cultural, asociațiile, instituturile și centrele de studii apar unele după altele: în mai 1948 se înființează la Paris, la inițiativa lui N. Herescu și M. Eliade, *Asociația Mihai Eminescu* cu revista «Lucașfăruș». Tot la Paris, un an mai târziu, matematicianul Petre Sergescu, istoricul Constantin Marinescu și lingvistul Sever Pop pun bazele *Centrului Român de Înalte Studii*. La Freiburg im Breisgau, din inițiativa lui Virgil Mihăilescu și cu ajutorul Prințului Nicolae, se inaugurează *Biblioteca și Institutul Român de Cercetări*, pentru ca, în decembrie 1950, în urma solicitării Regelui Mihai, să se reînființeze la Paris, la numai doi ani după desființarea ei de către regimul comunist de la București, *Fundația Regală Universitară Carol I*, cu periodicele «Revue des Études Roumaines» (cu caracter umanist) și «Bulletin scientifique roumain» (cu caracter științific)” (p.219-220).

Ipostaza de „om al tuturor”, dublată de polemicele și frământările din sânul comunităților diasporei românești (atunci și ntotdeauna), preocuparea permanentă de a face cunoscute valorile culturii române dincolo de hotarele țării, părerea frecvent exprimată că nu trebuie să se permită politizarea culturii, că este imperios necesar ca ea să se dezvolte în afara partidelor politice, i-au adus Monseniorului Octavian Bârlea suficiente antipatii pentru ca, mai târziu, acțiunile sale să fie privite, uneori, doar prin prisma dosarelor de la Securitate. Delimitându-se de aceste viziuni, dar păstrându-și obiectivitatea, în asentimentul expresiei atribuită Papei Leon al XIII-lea „Prima lege a Istoriei este să nu se afirme nimic fals, iar a doua să nu se tacă ceea ce e adevărat”, Ioan-Irineu Fărcaș face o cercetare temeinică și în arhivele Securității române, în dosarele întocmite pentru Octavian Bârlea (vedem o serie dintre rapoarte scanate în capitolul „Anexe”). Concluziile sunt cât se poate de elocvent comprimate în ultimul paragraf al paginii 376: „Acțiunile Monseniorului Bârlea din anii 1968-1978, dacă sunt privite numai prin prisma dosarelor de la Securitate, pot face din el «un trădător al cauzei greco-catolice». Privite însă și prin prisma *Ostpolitik*-ului vatican, ele ne apar ca încercări de a recupera un «spațiu vital suficient, dacă nu satisfăcător» pentru Biserica sa în condițiile de prigoană. Desigur, multe întrebări rămân fără răspuns. Baza documentară la care am avut acces nu ne permite să dăm răspunsuri clare. Un lucru putem totuși să-l afirmăm: că toate aceste acțiuni au fost inspirate de dragostea Sfinției Sale pentru *B.R.U.*”.

Tot despre dragoste este vorba și în cartea Părintelui Ioan-Irineu Fărcaș. O dragoste pentru memoria înaintașului său, o dragoste pentru

istoricul *Bisericii Române Unite*, la a cărui completare contribuie prin acțiunea de față, o dragoste pentru istoria exilului românesc și nu în ultimul rând o dragoste pentru restabilirea adevărului istoric în general. Evocând pagini importante din trecutul glorios al exilului românesc, Părintele Fărcaș din München se expune eternelor neconcordanțe și divergențe de păreri ale românilor aflați în afara granițelor, versus cei care trăiesc în țară. Unghiurile diferite din care privesc, au făcut mereu ca impresiile lor să fie diferite: cei care trăiesc în străinătate considerând prea puțin apreciată activitatea lor pentru promovarea culturii române, în contrapondere, cei aflați în țară acuzând supralicitarea meritelor celor care nu au trăit teroarea comunistă din interior. Ori de care parte ne-am situa, pentru perioada pe care Ioan-Irineu Fărcaș o analizează în cartea sa, nu putem să nu remarcăm amploarea și importanța acțiunilor de promovare a culturii române în lume, pe care societățile înființate în acest sens, intelectualii români de marcă, publicațiile românești, lipsite de orice susținere din țară, le-au desfășurat. Mă întreb, azi oare câte publicații culturale românești mai există în străinătate? Într-o perioadă în care există și susținerea unor instituții ale statului din țară.

Prin evocarea unei strălucitoare personalități a exilului românesc, Ioan-Irineu Fărcaș ne permite să vedem fenomenul în adâncime, în plan cultural (care pe mine m-a interesat în mod deosebit scriind acest text), în plan spiritual-ecclesiastic și în plan social. O radiografie completă, după cum bine s-a spus. Adăugând unghiul prin care ni se permite cunoașterea și în plan personal a Monseniorului Bârlea, prin trimiterea la aspectele mai intime ale suferinței exilului său (și aici mă gândesc la emoționantele paragrafe care evocă dorul de mamă și amintirea fratelui, cunoscutul folclorist Ovidiu Bîrlea), putem spune că avem de-a face cu un volum rotund, care a depășit granițele rigide ale cercetării științifice. Ceea ce face lectura fascinantă și garantează curiozitatea dincolo de paginile sale. Exact scopul pe care și-l dorea autorul.

Note

1 Ani Bradea, „Țara de la capătul drumului. Biografii exilate”, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2020

2 Ioan-Irineu Fărcaș, „Omul tuturor. Monseniorul Bârlea și patimile exilului românesc. 1946-1978”, Editura Vremea, București, 2017

3 Monseniorul Octavian Bârlea a fost istoric,

cercetător și teolog de reputație internațională, născut în 1913 la Mogoș, în județul Alba. A studiat la *Academia de Teologie* din Blaj, între anii 1930-1934, iar în 1937 a fost hirotonit în Catedrala din Blaj. Și-a continuat studiile la Roma, între anii 1937-1945, obținând în 1943 doctoratul în teologie, urmat în 1945 de doctoratul în științe, și tot în 1945 a obținut o licență în istorie ecleziastică. A îndeplinit rolul de preot misionar pentru românii greco-catolici (și nu numai, după cum se poate vedea și în volumul comentat aici) din exil, din Germania, Austria, Franța, S.U.A.; a fost Director al Secției Române de la *Radio Vatican*; Vizitator Apostolic pentru credincioșii români de rit bizantin din S.U.A.; iar din 1978 până la moartea sa, în 2002, a fost rector al *Misiunii Române Unite din Germania*, cu sediul la München.

4 „E greu să slobozești lauda, și totuși trebuie. Știu, nu ne stă bine să ne fâlim singuri cu înfăptuirile din pribegie. Mulți ar putea vedea în aceasta o alunecare spre ușurință, ca să nu mai pomenim de aceia care – în țară și peste hotare – își fac din ponegrire când un blazon, când distanță «obiectivă». Deși tot atât de puțin obiectivă este și fereala – sistematică – de a spune binelui bine. Să nu cuteze deci nimeni să-mi ia cuvântul! Vreau să vorbesc – sus și tare – despre un sacerdot și cărturar ciudat care, în pofida vremurilor și a oamenilor sub vremi, împotriva scepticismelor noastre de toate zilele, împotriva mai ales a noastră a celor câțiva care am ridicat amărăciunea la rangul unui îndreptar de luciditate, ne-a dovedit tuturor că exilul e capabil de o comunitate spirituală, de o întâlnire și o confruntare între vorbă și faptă, exigență și act. Părintele Octavian Bârlea – cine nu l-a recunoscut? – a câștigat acest pariu cultural al exilului, excomunicând inertiile de orice natură.” – Virgil Ierunca

5 „[...] motivația alegerii temei lucrării de față nu mai necesită prea multe explicații. În lipsa unor prezentări cât de cât exacte, despre cel care a fost un «simbol al exilului întreg» și, în același timp, «unul dintre cei mai dinamici și prolifici reprezentanți, sub raport istoriografic, ai *Bisericii Române Unite din exil*», lucrarea de față a devenit aproape un imperativ. La aceasta se mai adaugă o motivație de ordin personal. În 2006, prin hotărârea mai-marilor bisericești, am fost numit preot-rector al *Misiunii Române Unite din Germania*, cu sediul la München, cu alte cuvinte, succesor al Mons. Bârlea. [...] despre lucrarea de față nu se poate spune că umple un gol în istoria *B.R.U.* și a exilului românesc. Ea nu este nici măcar o monografie completă. Își propune să fie doar o invitație la studierea mai aprofundată a vieții și operei Monseniorului Bârlea. Pe cel ce se hotărăște să facă acest lucru, îl asigurăm că se va apropia de un om fascinant și de o operă fascinantă.” – Ioan-Irineu Fărcaș

6 „«Perspectivele» vreau deci să constituie o mică insulă de certitudine în mijlocul oceanului de incertitudini. Vreau să fie un liman, de pe care să lumineze cât mai departe farul ideilor creștine. Vreau să fie un radar, care să capteze pericolele din depărtare. Vreau să deschidă orizonturi spre îmbunătățirea omului, și așa spre o lume mai bună. Spre un viitor mai bun se va strădui acest buletin nu numai pe seama celor din lumea liberă, ci și pentru cei din țara părinților, strămoșilor noștri, cărora vremurile grele de după războiu le-au impus unele perspective neromânești. A adresa acestora cuvânt de bine va constitui deci pentru buletin nu numai o cinste, ci și o datorie” – O. Bârlea, „Către cetitori”, în „Perspective” nr. 1/1978, citat de Matei Mihai Surd în articolul intitulat „Revista Perspective «Insulă de certitudine în mijlocul oceanului de incertitudini»”, din seria nouă a revistei, nr. 76/2007

Georges Mazilu

Le poids de la vieillesse, acrilic pe pânză, 35 x 27 cm

O amintire care nu mai contează

Raluca Poenaru

Concursul Național de Literatură „Ioan Slavici”, 2021
Premiul I, secțiunea *Proză scurtă*

Ce frumos a fost atunci în septembrie, mai știi cum ploua, cum se înfundaseră canalizările și se revărsase apa pe străzi, cum gâlgăia și bolborosea și ni se scurgea peste picioare, mai știi cum bătea vântul și îți se întorcea umbrela pe dos, cum își ridica spițele subțiri cerând îndurare, dar cerul nu se îndura, cerul trimitea rafală după rafală de parcă nu cu ore, ci cu ani în urmă fusese un soare ca în mijlocul verii și tu-mi ziseseseși ca de obicei - bună dimineața tinerețe! iar eu mă întrebam tot ca de obicei de ce mă consideri așa de tânără, da, de-abia terminasem facultatea, dar nici tu nu păraai cu mult mai în vârstă ca mine, habar n-aveam că trecuseși de patruzeci de ani și că erai divorțat, nu spuneai nimic despre asta, de fapt nu prea spuneai nimic despre nimic, m-am mirat când ai zis să mergem împreună spre casă, mă tot întrebam ce-o să vorbesc cu tine, cu tine care, în birou tăceai cât era ziua de lungă, dar pe drum ai fost altfel, mai ales când a început ploaia, mai știi ce frumos a fost, te-am ținut de braț și ne-am lipit unul de altul ca să încăpem mai bine sub umbrelă, dar umbrela nu voia să ne vadă împreună, umbrela voia să-mi spună ceva, ceva ce eu n-am înțeles iar tu știai deja pentru că i-ai pedepsit obrăznicia răstignindu-i spițele într-un coș de gunoi și ai lăsat-o acolo singură în ploaie, tristă ca orice părăsită de pe lumea asta și nici măcar nu ți-ai întors privirea, am mers mai departe cu capetele descoperite sub umbrela norilor, uzi de parcă am fi fost făcuți din apă, de parcă ploaia ar fi fășnit din noi, din pielea noastră, din ochii noștri, din părul nostru lung, și-al meu și-al tău, pe care ni-l scuturam din când în când cu gesturi de animal, mi-ai spus dintr-o dată că potopul ăla te duce cu gândul la „Străinul” lui Camus, la soarele lui orbitor, la strălucirea nisipului și-a mării, torențele sclipeau dureros în lumina rece a becurilor, sclipirea lor se reflecta înnebunitor în bălțile murdare și-n ochii noștri, am început să caut simboluri dar tu erai convins că nu e nici un simbol acolo, nici măcar unul singur, simbolurile sunt vis, pe când „Străinul” e viață, viață seacă, viață și nimic mai mult, viață simplă, cu dragoste și fericire, cu durere și moarte și cu tot ce mai presupune ea, te-am contrazis în gând și-am continuat să caut simboluri, poate că umbrela era un simbol, poate că vântul era un simbol, poate că ploaia însăși era un simbol sau poate că dimpotrivă, aveai dreptate, lucrurile nu aveau înțelesuri ascunse și umbrela era umbrelă, vântul era vânt și ploaia era ploaie. Și ce ploaie...

Mai știi zgomotul frunzelor ude, lumina improșcată de farurile mașinilor, mai știi oamenii care treceau pe lângă noi și se încolăceau tremurând în jurul umbrelor lor prelungi, picăturile de apă care îți se scurgeau pe frunte, pe tâmpile, pe părul devenit dintr-o dată melancolic, fără ca tu să știi asta, fără ca tu să simți toamna începută în tine, ai zis să mergem prin parc, în parc e cel mai frumos când plouă, când porumbeii se ascund în foișor și copacii rămân singuri, când aleile sunt orfane de picioare și băncile sunt atât de ușoare încât s-ar putea ridica la ceruri, dar nu le-am lăsat să se ridice, era păcat să rămână

parcul fără nicio bancă, era păcat ca a doua zi să vină lumea și să nu le mai găsească, noi le-am salvat, ne-am așezat pe fiecare dintre ele și ne-am sărutat și n-am să știu niciodată cât a fost sărut în sărutul ăla și cât a fost ploaie, cât a fost frig în tremuratul meu și cât a fost altceva, altceva ce? altceva ce nimeni nu știe decât după ce se întâmplă și după ce se întâmplă e prea târziu, prea târziu să te răzgândești, prea târziu să scapi, prea târziu să fugi.

Dar unde să fugi când ești prins acolo cu totul, cu mâini și picioare, cu piele și gânduri, când zilele tale de până acum au fost doar o lungă așteptare a fericirii de-abia începute, când știi că doar prezentul contează și-o să-l trăiești iarăși și iarăși în amintire, ca pe-o placă veche ascultată până la epuizare, o placă înghesuită împreună cu gemenele ei identice în sertarul pe care o să-l deschizi abia când vei fi de mult afară din joc, din jocul în care fiecare gest era o invitație, fiecare vorbă - o incantație, fiecare privire - fiorul care declanșează avalanșa, când dacă te atingea doar cu un deget îți simțai pielea arzând și ochii făcuți scrum, când dacă-l atingea doar cu un deget se pornea vârtejul, vârtejul nebun care te purta prin lumi nevăzute și nevisate de vreun muritor, acolo unde norii sunt mov și clipele scurte, acolo unde frunzele nu cad niciodată singure.

Mai știi ce frumos era, cădeam împreună încet de tot ca două frunze la sfârșitul verii, ne uitam la lume de sus din înaltul fericirii noastre, ne trăiam dragostea ascunși în peșteri și-n case străine, îți desenam zâmbetul în minte, îmi păstrai tipățul în gând, nu mi mai spuneai - bună dimineața, tinerețe! pentru că ziua nu se mai împărțea în dimineți și în nopți, în minute și secunde, nu aveam nici răsărituri și nici apusuri, nici declarații și nici jurăminte, nu aveam nimic din decorul obișnuit al omenirii, noi ne aveam pe noi și era de ajuns, trăiam prin ochii tăi leneși dimineața și aprinși seara, prin buclele tale din ce în ce mai timide, prin pistrii care îți apăreau primăvara devreme și îți dispăreau toamna târziu, îi număram ca pe luferi, 15 pe obrazul stâng, 18 pe dreptul, până când n-au mai dispărut, până când au rămas acolo, mai mari, mai curajoși, an după an, îți număram cutele de pe frunte când te mirai și pluriile de la colțul ochilor când râdeai, eram tânără, nu știam că timpul trece, nu știam că fericirea mea se măsoară în ridurile tale, nu știam că așa cum venise ziua în care ne puseseăm inele mayașe pe degete, urma să vină și ziua când aveam să ni le dăm jos, când degetele aveau să ne rămână goale și venele care mângâiau argintul vechi aveau să încremenească placide la locul lor, îngropate în plictisul cărnii, dar mai era mult până atunci, deocamdată ne trăiam dragostea, o dragoste risipită cu generozitate peste tot, tăvălită prin praful drumurilor, zugrăvită în albastru pe zidul unei case de țară, împletită în pălăria caraghioasă de chinez bătrân pe care refuzai s-o mai dai jos de pe cap, dragostea noastră scrijelită pe pomi și mângălită pe ziduri, jucată la poker și băută prin cărciumi, dragostea noastră începută pe ploaie și neterminată încă.

O asemenea dragoste merită un final cu aplauze, cu bis și flori aruncate pe scenă, actorii trebuie să iasă la public o dată, și încă o dată, și încă o dată,

Georges Mazilu La parade, acrilic pe pânză, 46 x 38 cm

trebuie să zâmbească și să facă reverențe până când se golește sala, până când și ultimul om se ridică și pleacă plângându-și viața goală, dar nu mereu se întâmplă asta, unele iubiri mor dintr-o dată ca artiști, altele se sting încet, mai agonizează un an, doi, trei, cinci, marile iubiri nu trebuie să eșueze în farfurii cu ciorbă, în papuci de casă și facturi de curent, marile iubiri trebuie să se facă țândări, să se zdrobească, să explodeze și să se dezintegreze, nimic nu trebuie să mai rămână din ele, nici măcar o vorbă, o privire sau o amintire, totul trebuie să dispară ca și cum n-ar fi fost, ca nimănui să nu-i treacă vreodată prin cap că au putut și pot să existe, mai știi, niciodată nu ne-am făcut declarații, nu ți-am spus - te iubesc - nu mi-ai spus - te iubesc - și până la urmă ce sunt astea? niște vorbe, iar vorbele nu contează, tot ce contează e capul meu sprijinit pe brațul tău într-o seară de vară, flacăra care ne-a luminat fețele în cercul murdar dintr-un orașel uitat de lume și ceața groasă prin care am rătăcit rătăcind ca nebunii ore în șir, ceață prin care eu mai rătăcesc încă, fără să văd de unde vine lumina sau măcar dacă vine de undeva, fără să știu dacă o să mai dau de vreo potecă ascunsă printre ierburile înalte, de vreun drum care să ducă undeva, oriunde...

Rătăcesc prin ceață gândindu-mă că la tine e soare, că la tine viața e viață și atât, că în viața ta nu e loc pentru simboluri și vise, iar lucrurile sunt clare și așa au fost dintotdeauna, de când mi-ai zis prima dată - bună dimineața, tinerețe! știai exact cum o să fie următorii douăzeci de ani din viața mea, așa cum cu douăzeci de ani în urmă știau exact cum aveau să curgă următorii ani din viața primei tale iubiri, iar acum știi exact cum o să fie zilele, lunile sau anii viitoarei tale soții, viața se termină repede, dragostea obosește, corpul se prăbușește, tu ai nevoie de o femeie tânără și puternică, vrei viață crudă în jurul tău, dar nu mai vrei dragoste - ești sătul deja, vrei pe cineva care să-ți aducă bastonul și ceaiul, să-ți facă frecție și mâncare cu sos, îți târșești picioarele pe plaja pustie, îți masezi cearcănele adânci, ce ghinion, tocmai tu să ai asemenea cearcăne, cât sunt de hidoase - dintotdeauna le-ai urât, pe mâna stângă ți-a mai apărut o pată maro, a căta, oare? pletele s-au dus, așa cum numai timpul se duce, inelele mayașe și pălăria de chinez bătrân au luat de mult calea uitării și a gunoiului, au plecat după o umbrelă cu spițele rupte părăsită cândva într-un parc, pe o ploaie care pe tine te ducea cu gândul la „Străinul” lui Camus, atunci căutam simboluri și nu credeam ce mi spuneai, acum știi că aveai dreptate, totul e viață și nimic mai mult, dragostea e viață, fericirea e viață, suferința e viață, până și moartea - tot viață e, tu pleci fără gânduri pe un drum nou, iar eu rămân ca arabil împușcat din „Străinul” lui Camus, un corp inert, o umbră pe o plajă părăsită, o amintire care nu mai contează.

Şase răspunsuri la o întrebare (ne)iertătoare

Nicolae Turcan

M-au fascinat întotdeauna răspunsurile date la întrebarea: „Credeți în Dumnezeu?”. Ele vorbesc despre înfricoșătoarea libertate umană, despre faptul că Dumnezeu, chiar dacă există, lasă omului spațiul respingerii și al negării. Într-o ierarhie ascendentă, de la mundan la divin, primul răspuns ar fi „Nu”. Este răspunsul ateului care, dat fiind că-și joacă viața doar pe libertate, poate fi întâlnit într-un spectru etic larg, de la atitudini anarhice până la respectarea unor norme și legi sociale. În ultimul caz, se aseamănă unui Socrate necredincios, care acceptă moartea dacă legile cetății i-o cer, aceleași legi care-i asigurau bunătatea și avantajul zilelor. Spre deosebire de Socrate însă, el nu așteaptă o întâlnire post-mortem cu zeii. Capabil de un eroism admirabil – atunci când alege binele fără a aștepta în schimb împărăția lui Dumnezeu – cade adeseori în scenarii vanitose și auto-fascinatorii. O existență tragică, dar eroică, îl caracterizează, asemănătoare celei descrise de D. D. Roșca în *Existența tragică*.

„Nu știu, trebuie să credem” este răspunsul lui Derrida, filosoful postmodern pentru care indecidabilitatea și omniprezența textului reglează jocul credințelor noastre mereu relative, mereu predeterminate de propria ignoranță. Rămâne o cerință venită parcă de altundeva, în prezența acestui imperativ deloc categoric ce nu se mai întemeiază pe nicio universalitate și pe nicio necesitate intrinsecă: „trebuie să credem”. Nu are importanță de unde sosește acest „trebuie”, din ce tradiție moartă sau

neimportantă, din teritoriul cărei voințe de putere, al cărei metafizici învechite, de vreme ce imposibilitatea de a ști („Nu știu”) face răspunsul indecidabil, lăsând încă jocul în spațiul posibilului. Trăvialul libertății omului este definitiv, el aude chemarea unui „trebuie” neîntemeiat, nefundamentat, intrus metafizic ce nu se lasă ocolit, dar nu se impune cu tărie. Un imperativ ce stă lângă o propoziție agnostică este un imperativ străin, o voce care nu aparține aceleiași rațiuni sau aceluiași tip de rațiune. La o privire mai atentă se poate observa că răspunsul lui Derrida este de natură kantiană: dacă în *Critica rațiunii pure*, Kant afirmă agnosticismul și limitele rațiunii în privința cunoașterii lui Dumnezeu, în *Critica rațiunii practice* lăsa locul credinței, în lumina imperativelor și postulatelor rațiunii practice. Un „nu știu”, așadar, urmat de un „trebuie”, ca și cum răspunsul lui Derrida ar sintetiza abrupt cele două critici kantiene.

„Cred că încă mai cred” răspunde Gianni Vattimo, de asemenea filosof postmodern. Credința apare aici într-un grad mai mare decât la Derrida, fără a ajunge însă până la certitudinea existențială a omului religios. Este o credință cu distanță, ca o aducere aminte care succedă unei amnezii, ca un ecou al unei credințe cândva existente, însă rătăcită cu timpul în pliurile altor urgențe.

„Nu, dar voi crede”, răspunde Șatov, personajul dostoevskian din romanul *Demonii*, atunci când este întrebat de Nikolai Stavroghin (care, asemenea lui Cioran, nu putea nici să

creadă, nici să nu creadă). Suflă în această negație brusc retezată un vânt al schimbării, însoțit de speranța unui viitor complet diferit; este o promisiune a convertirii sinonimă doar marilor hotărâri anticipatoare. „Mă aflu aici, în necredință – pare a spune personajul dostoevskian –, dar ceva în mine, mai adânc decât hotărârea mea momentană, îmi certifică o schimbare definitivă în care eu, cel de astăzi, nu voi mai fi la fel.” Ulterior în acest caz este transferul din viitor în prezent al credinței care nu este încă, dar urmează să fie, încrederea în credința de mâine, hotărârea deja luată, deși viața prezentului a rămas în urmă față de ea. Trebuie să vedem acest viitor ca egal cu prezentul, pentru că efectele lui se simt deja, sunt aici și nu mai este nimic de făcut împotriva destinalității revelate deja.

„Cred, Doamne! Ajută necredinței mele” (Marcu 9, 24) este strigătul cutremurat oferit de un om care îi ceruse lui Hristos să-i vindece fiul. Îndoiala este îndepărtată prin rugăciune, ca și cum în fața vieții și morții, înaintea posibilității unei vindecări fără soluție până atunci, anticiparea bucuriei ar dicta necesitatea credinței. Mai puternic decât îndoiala, strigătul de ajutor al tatălui cheamă credința în toată deplinătatea ei, deși recunoaște înfrigorat insinuările îndoielii.

„Cred.” Acesta este răspunsul din Simbolul de credință ce se rostește comunitar la liturghie. E o afirmare gravă, definitivă, sinonimă certitudinii, capabilă să treacă dincolo de toate îndoielile nu pentru că acestea nu ar exista, ci pentru că ele sunt reduse la tăcere de vocea Tradiției. E o mărturisire asemănătoare unei declarații de iubire împărtășită, încărcată de bucuria fidelității și de responsabilitate. Nefiind doar răspunsul unui solitar care-și declară credința, el dezvăluie comuniunea cu întreaga Biserică. De aceea, este un răspuns care nu ne aparține întru totul, pentru că ne premerge și ne va urma, chiar dacă libertatea de a-l spune este a noastră în întregime. Vorbim cu cuvintele sfinților, credem cu credința lor, încercăm să trăim după modelul vieții lor depline. A distinge între credință și dragoste este în acest punct un non-sens.

Poate că există și alte răspunsuri posibile la întrebarea despre credință. Și poate că în fiecare se ascunde o negație mai puțin vizibilă sau mai pronunțată, o necredință mai violentă sau mai slabă. Fascinația rămâne: pe de o parte, un Dumnezeu care-și asumă toate riscurile și, de cealaltă parte, un om care-și asumă toate riscurile. Să o recunoaștem: eroismul nu este doar pentru cel care, în refuzul lui Dumnezeu, alege binele, ca și cum Dumnezeu ar exista; eroismul se regăsește deopotrivă și de partea celui care, crezând, își construiește viața în acord cu acest bine, uneori murind în fiecare zi (1 Corinteni 15, 31). La fel ca necredinciosul, și cel ce crede are putere doar asupra propriei sale vieți și muriri, iar nu asupra lui Dumnezeu. Și dacă autenticitatea ține de ceea ce este propriu (*Eigentlichkeit*), ambii pot să fie autentici. Numai că, în final, dacă e să-l credem pe Pascal, unii câștigă și alții pierd, pentru că pariul se joacă până la capăt, la fel ca viața noastră deopotrivă mărunță și absolută.

Georges Mazilu

Les poissonniers, acrilic pe pânză, 73 x 92 cm

Făt-Frumos și pielea de porc

Mircea Moț

Cum o familie de oameni bătrâni nu avea copii, moșneagul urmează sfatul babei sale și culege de pe drumuri un purcel pe care cei doi îl vor socoti copilul lor. Precum în *Povestea lui Harap-Alb*, unde sub înfățișarea respingătoare a unei mârțoage se ascunde un cal năzdrăvan, purcelul găsit de moșneag în *Povestea porcului* este și el într-o stare de-a dreptul deplorabilă, izolat de ceilalți: „Și numai iaca că vede în bulhac o scroafă cu doisprezece purcei, care ședea tologiți în glod și se păleau la soare. Scroafa, cum vede pe moșneag că vine asupra ei, îndată începe a grohăi, o rupe de fugă, și purceii după dânsa. Numai unul, care era mai ogârjit, mai răpănos și mai răpciugos, neputând ieși din glod, rămase pe loc”.

Devenit copilul bătrânilor, purcelul o peștește pe fiica împăratului și chiar se însoară cu aceasta, tânăra soție descoperind cu uimire adevărata condiție bărbatului ei: „Purcelul toată ziua mușluia prin casă, după obiceiul său, iară noaptea, la culcare, lepăda pielea cea de porc și rămânea un fecior de împărat foarte frumos! Și n-a trecut mult, și nevasta lui s-a deprins cu dânsul, de nu-i mai era acum așa de urât ca dintâi”.

În asemenea situație, pielea de porc devine pentru frumosul fecior de împărat o adevărată haină (pe care o leapădă seara). Pentru un Emanuele Coccia, haina, vestimentația în general, contează ca un corp. O haină, consideră autorul, „este în primul rând un corp. În orice haină, facem experiența unui corp ce nu coincide cu corpul nostru anatomic. A ne îmbrăca înseamnă a ne completa, de fiecare dată, corpul nostru, a adăuga corpului nostru anatomic o masă ulterioară alcătuită din obiecte și materiale mai disparate, al căror unic scop este cel de a ne face să apărem” (Emanuele Coccia, *Viața sensibilă*, Traducere de Alex. Cistelean, București, Editura Tact, 2012, p. 98). Corpul omenesc, „din punct de vedere fenomenologic – se dă întotdeauna ca articulat în două părți, un corp anatomic și un corp ulterior încarnat în haină” (*Ibidem*, p.100). Mai mult, „haina nu trebuie să-l facă să existe pe cel care o poartă, ci să-i dea posibilitatea de a apărea ca ceva ce nu e” (*Ibidem*, p. 103). Blestemat de o vrăjitoare, Făt-Frumos este obligat la o existență diurnă, când el trece ceea ce nu este, și la una nocturnă, de care se bucură după ce dezbracă pielea de porc, corpul său secund (după Emanuele Coccia). Această condiție nu este cunoscută de părinții adoptivi ai personajului, ci doar de tânăra soție. Lipsită de personalitate și chiar de o identitate, incapabilă să ia o hotărâre, aceasta primește două sfaturi de la părinții săi. Unul, cel înțelept, este al tatălui: „— Draga tatei! Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vrun neajuns, ca să nu pățești vreo nenorocire! Căci, după cum văd eu, omul acesta, sau ce-a fi el, are mare putere. Și trebuie să fie ceva neînțeles de mintea noastră, de vreme ce a făcut lucruri peste puterea omenească!”. Soția urmează însă

sfatul mamei: „— Draga mamei, ce fel de viață ai să mai duci tu dacă nu poți ieși în lume cu bărbatul tău? Eu te sfătuiesc așa: să potrivești totdeauna să fie foc zdravăn în sobă și, când a adormi bărbatu-tău, să iei pielea cea de porc și s-o dai în foc, ca să ardă, și atunci ai să te mântui de dânsa!”. Urmând un sfat nechibzuit, tânăra soție trebuie să străbată un drum semnificativ, în căutarea soțului, și în același timp trebuie să-și asume o călătorie cu deosebitele semnificații ale acesteia. Virgil Podoabă subliniază că o călătorie „operează asupra călătorului o, spre a folosi un cuvânt latin, *reductio* la esență, la structura simplă, fundamentală și esențială. Poate chiar la esența ultimă a ființei sale”. Mai mult, consideră eseistul, în „virtutea acestei *reductio* operate de călătorie asupra sa, în exterior, ca și în interior, subiectul călător nu mai este o ființă bogată, plină, saturată de atribute și funcții, de determinării externe și interne, ci o ființă sărăcită, redusă la structura simplă – însă de o sărăcie și de o reducere ontice”. În ultimă instanță, călătoria îl eliberează pe călător de tot ce este de circumstanță, ajutându-se să se descopere pe sine și să se afirme ca individualitate. Capătul călătoriei care i se impune tinerei soții este o mănăstire, ce nu are însă nimic cu izolarea de lume: „Când voi pune eu mâna mea cea dreaptă pe mijlocul tău, atunci să plesnească cercul acesta, și numai atunci să se nască pruncul din tine, pentru că ai ascultat de sfaturile altora, de ai nenorocit și căzăturile ieste de bătrâni, m-ai nenorocit și pe mine și pe tine deodată! Și dacă vei avea cândva nevoie de mine, atunci să știi că mă cheamă Făt-Frumos și să mă cauți la Mănăstirea-de-Tămâie”.

Drumul tinerei soții este marcat de trei popasuri, tot atâtea etape în transformarea ei. Mai întâi se oprește la casa sfinteii Miercuri, numele ei fiind legat de a treia zi a săptămânii mai puțin de zeul Mercur, sub tutela căruia au pus romanii ziua de miercuri. Sfânta Miercuri îi dă femeii o furcă de aur care torcea singură, îi mai dă un „corn de prescură” și „un păhăruț de vin” și a îndreptat-o spre sora ei mai mare, sfânta Vineri, care îi dă drumetei de asemenea „un corn de prescură”, un „păhăruț de vin” și o vârtelniță de aur care depăna singură. Cum nici sfânta Vineri nu știa unde se află Mănăstirea-de-Tămâie, o îndrumă spre sfânta Duminică, unde popasul este ceva mai lung. După ce îi dă și ea tinerei tot un corn de prescură, un păhăruț de vin, o „tipsie mare de aur și o cloșcă tot de aur, bătută cu pietre scumpe, și cu puii tot de aur”, o încredințează unui ciocârlan șchiop, singurul care știe unde se află Mănăstirea-de-Tămâie.

Cele trei popasuri atrag în mod deosebit atenția prin semnificațiile pe care le conțin. Să reținem mai întâi că cele trei sfinte poartă numele zilelor săptămânii când activitățile casnice ale femeilor sunt prohibite, în cazul primelor două, în timp ce ziua de duminică este a repausului pentru toți. Tocmai de aceea, primele

două sfinte îi dau o furcă și o vârtelniță care lucrează singure, neimplicând efortul femeii, în vreme ce sfânta Duminică îi oferă o tipsie, obiect cu evidente trimeri spre culinar și spre hrana răsplătind truda săptămânală. Mai mult, sfânta Duminică îi dăruiește o cloșcă cu puii de aur, sugestie a maternității protectoare. Să nu scăpăm din vedere însă că toate obiectele dăruite sunt din aur, valoroase pentru a-i fi de folos tinerei, dar nu trebuie omis faptul că aurul este considerat „simbol solar și întruchipare a perfecțiunii, regalității și divinității” (Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Vos, 2007, p. 48, s.n.), atribuindu-i-se „proprietăți apotropaice și tămăduitoare” (*Ibidem*, p. 48).

În același timp, cititorului nu poate neglija că fiecare dintre cele trei sfinte îi oferă un „corn de prescură” și câte „un păhăruț de vin”. Cu alte cuvinte, cele trei sfinte îi oferă femeii plecate în căutarea soțului *pâinea și vinul*: „Si luând pâinea, mulțumind, a frânt și le-a dat, zicând: „Acesta este Trupul Meu, cel ce se dă pentru voi; aceasta să faceți întru pomenirea Mea!” Asemenea și paharul, după ce au cinat, zicând: „Acest pahar este Legea cea Nouă, întru Sângele Meu, cel ce se varsă pentru voi.” (Luca;22; 19, 20). În această situație, femeia se află în situația unei împărțășanii, intră în alt orizont decât acela al lumii basmului, din care ea vine. Cu atât mai mult cu cât ea trebuie să coboare într-o peșteră unde se află altă lume. Cel care o conduce este un ciocârlan șchiop ale cărui atribute sunt recunoscute. Șchiop fiind, contactul lui cu terestrul este simțitor redus, pasărea contând, după un Gaston Bachelard, ca „metaforă a aerului și a ascensiunii”. Dicționarul de simboluri reține că prin trecerile „sale succesive de la pământ spre cer și de la cer spre pământ leagă cei doi poli ai existenței: ea este un fel de mediatore” (-Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, forme, figuri, culori, numere*, Volumul 1, București, Editura Artemis, 1995, p.). Acest simbolic ciocârlan o duce pe femeie într-o lume paralelă, rai („era un raiu, nu alta”), dar și univers unde adevărurile esențiale nu mai sunt ascunse: „Atunci ea, deși îi fugeau ochii de atâtea străluciri, se uită mai cu băgare de seamă și îndată cunoaște podul cel minunat din ceea lume și palatul în care trăise ea cu Făt-Frumos așa de puțin...”.

Pentru a ajunge la soțul său, femeia trebuie să renunțe la darurile celor trei sfinte, care, specifice femeii, lucrau singure, fiindcă ea trebuie să se prezinte lui Făt-Frumos în frumusețea și simplitatea feminității sale. Dar și pentru a se putea face abia acum nunta ca autentic început: „Acum, aduceți-vă aminte, oameni buni, că Făt-Frumos nu făcuse nuntă când s-a însurat. Dar acum a făcut și nunta și cumătria totodată, cum nu s-a mai pomenit și nici nu cred că s-a mai pomeni una ca aceasta undeva. Și numai cât a gândit Făt-Frumos, și îndată au și fost de față părinții împărătesei lui și crescătorii săi, baba și moșneagul, îmbrăcați iarăși în porfiră împărătească, pe care i-au pus în capul mesei. Și s-a adunat lumea de pe lume la această mare și bogată nuntă, și a ținut veselie trei zile și trei nopți, și mai ține și astăzi, dacă nu cumva s-a sfârșit”. Dincolo de semnificațiile cunoscute, nunta marchează aici triumful umanului asupra degradantei condiții a animalității!

George Bacovia – un solitar (1881-1957)

Constantin Cubleșan

Simbolismul este introdus în literatura noastră de către Al. Macedonski, primul teoretician al acestuia, semnând mai multe articole programatice între care două de importanță majoră, în 1892 („Poezia viitorului”) și în 1899 („În pragul secolului”), având caracterul unor adevărate manifeste literare, acesta coagulând în jurul revistei *Literatorul* și a cenaclului său, o întreagă pleiadă de tineri scriitori care vor constitui generația simbolistă la noi. Reprezentativ pentru acest curent este însă George Bacovia, și el gravitând în jurul *salonului literar* al lui Macedonski, în care citește poezii, unanim apreciate, pentru ca în 1916, la apariția volumului *Plumb* (reprezentând debutul editorial, după ce publicase în mai multe reviste ale momentului), critica literară să aibă revelația unui nou mod de a scrie poezie, în manieră simbolistă (cu filiații în decadentismul baudelairean și mai ales în atmosfera morbidă a liricii lui Maurice Rollinat).

George Bacovia, pe adevăratul său nume George Andone Vasiliu, s-a născut la Bacău (17 septembrie 1881) în familia unui modest comerciant, Dimitrie Vasiliu. În copilărie învață limba germană și urmează Școala Primară Domnească, Gimnaziul „Ferdinand” din orașul natal, apoi Școala Militară din Iași, de la care se retrage nesuportând regimul cazon („Liceu, – cimitir/ Al tinereții mele –/ Pedanți profesori/ Și examene grele /.../ Liceu – cimitir/ Al tinereții mele –/ În lume m-ai dat/ În vâltoarele grele/ Atât de blazat...” – *Liceu*), pentru ca să-și ia bacalaureatul tot la Bacău; se înscrie la Facultatea de Drept din București, pe care o abandonează și urmează Facultatea de Drept din Iași, pe care o absolvă dar nu practică magistratura; va funcționa la Școala Primară din Bacău, la Călugăra, suburbie a Bacăului, copist la Prefectura Bacău, din 1913 devine ajutor contabil la aceeași prefectură dar se îmbolnăvește și demisionează. În 1914 este internat la sanatoriul Dr. Mărgăritescu din București, pentru ca întors la Bacău să devină, în 1925, primul director al revistei *Ateneul cultural*. E pasionat de muzică și de desen, dar colaborările cu poezii la revistele literare îl impun în conștiința publică. Îi apar volumele: *Plumb*, 1916, *Scântei galbene*, 1926, *Bucăți de noapte*, 1926, *Poezii*, 1929, *Cu voi...*, 1930, *Poezii*, prefață de Adrian Maniu, 1934, *Comedii în fond*, 1936. În 1932 și apoi în 1935 este distins cu Medalia Meritul Cultural pentru ca în 1934 să primescă Premiul Național de Poezie. După război publică în 1946 volumul *Stanțe burgheze*, pentru care este criticat de autoritățile comuniste și marginalizat, dar la mijlocul anilor '50 este repus în drepturi și sărbătorit ulterior de Ministerul Artelor. În 1956 i se publică volumul *Poezii*. Moare la 22 mai 1957 în locuința sa din București.

Fire sensibilă, de un pesimism organic, poetul resimte astfel, copleșit de tot răul secolului (*mal de siècle*), într-o singurătate apăsătoare, toată mizeria lumii contemporane („Întreg pământul pare un mormânt”). Provincialismul, pe care l-au văzut în poezia sa toți comentatorii și care există cu evidență, trebuie înțeles în plenitudinea

metaforei acesteia: o lume marginală, bolnavă de o maculare socială generală, în condițiile unei existențe materiale precare, depresive: „De-atâtea nopți aud plouând,/ Aud materia plângând (...)

Și simt cum de atâtea ploaie/ Piloții grei se prăbușesc” (*Lacustră*). E un secol crepuscular în care totul pare veștejit, aflat în pragul mortificării, poetul însuși trăind această decadere implacabilă spre moarte: „Ce chiot, ce vaiet în toamnă (...)

Pământul la dânsul ne cheamă” (*Melancolie*). Întreaga poezie bacoviană se află sub semnul melancoliei: o stare copleșită de tristeți funciare pe care el o poetizează asumată biografic: „Iubit-o, și iar am venit.../ Dar astăzi, de-abia mă mai port –/ Deschide clavirul și cântă-mi/ Un cântec de mort.../ Și dac-am să cad pe covoare/ În tristul, tăcutul, salon –/ Tu cântă nainte, iubit-o,/ Încet, monoton” (*Trudit*). Monotonia e a toamnelor, atât de prezentă în primele sale volume. E un poet citadin, firește, un poet al naturii parcurilor mohorâte, al cimitirelor ca fundal peisagistic, totul văzut în culori contrastante de alb și negru, în nota specific simbolistă, realizând astfel, cu un soi de tandrețe melodică, o atmosferă frisonată de sentimentul zădărnicii: „Copacii albi, copacii negri/ Stau goi în parcul solitar:/ Decor de doliu, funerar.../ Copacii albi, copacii negri.../ În parc regretele plâng iar.../ Cu pene albe, pene negre/ O pasăre cu glas amar/ Străbate parcul secular.../ Cu pene albe, pene negre.../ În parc fantomele apar.../ Și frunze albe, frunze negre;/ Copacii albi, copacii negri;/ Și pene albe, pene negre,/ Decor de doliu, funerar.../ În parc ninsoarea cade rar...” (*Decor*). Ninsorile își vor face prezența, cu insistență, în volumele ulterioare când, odată cu înaintarea în vârstă, glacialitatea orașului, cu elementele sale vitale (corbii, ca în poeziile lui Tradem), amorțite și ele, îl vor învălui cu grave aduceri aminte, marcându-i existența: „Un hoit, un corb, un câmp, și eu,/ Iarnă... și-ncepe a ninge –/ Ninsorea-mprejur cu cerul s-atinge.../ – O, corb!/ Ce rost mai are –un suflet orb.../ Ce vine singur în pustiu –/ Când anii trec cum nu mai știu,/ O, corb!/ Ce rost mai are-un suflet orb.../ – Chiar! (...) Târziu, și ninge, noaptea se lasă,/ Sunt singur acum.../ Iată orașul, nimeni pe drum –/ Pace, nimic, am ajuns acasă!” (*De iarnă*).

Sentimentalismul tandru al amorului aduce rezonanțe eminesciene. De altfel, întreaga poezie bacoviană stă sub semnul eminescianismului, filtrat printr-o psihoză morbidă, al emoțiilor intime din spații închise, izolate, căci, dacă la autorul *Florii albastre*, iubita apare într-o natură mirifică, solară, la autorul *Plumb*-ului, aceasta animă un interior bolnav căruia doar căldura afectivității sale îi dă o anume vigoare sanitară: „Te uită cum ninge decembrie.../ Spre geamuri, iubit-o, privește –/ Mai spune s-aducă jeratic/ Și focul s-aud cum trosnește.../ Și mână fotoliul spre sobă,/ La horn să asculte vijelia,/ Sau zilele mele – totuna –/ Aș vrea să le-nvăț simfonia.../ Mai spune s-aducă și ceaiul,/ Și vino și tu mai aproape; –/ Citește-mi ceva de la poluri,/ Și ningă... zăpada ne-ngroape.../ Ce cald e aicea la tine./ Și toate din casă mi-s sfinte; –/ Te

George Bacovia.

Sculptură de Radu Dumitru

uită cum ninge decembrie.../ Nu râde... citește nainte.../ E ziuă și ce întuneric.../ Mai spune s-aducă și lampa –/ Te uită, zăpada-i cât gardul,/ Și-a prins promoroacă și clampa.../ Eu nu mă mai duc azi acasă.../ Potop e-napoi și nainte,/ Te uită cum ninge decembrie,/ Nu râde... citește nainte” (*Decembrie*). Tristeți, singurătăți, atacuri de ftizie ș.a., devin motive frecvente în lirica bacoviană. Iubirile sunt pierdute (ratate, neîmplinite) și doar iluziile acestora mai susțin evocări romantice pe care le rostește melodic în ceasuri de reverii nocturne, autumnale: „S-a dus albastrul cer senin/ Și primăvara s-a sfârșit –/ Te-am așteptat în lung suspin,/ Tu, n-ai venit.../ Și vara, cu nopțile ei,/ S-a dus, și câmpu-i veștejit –/ Te-am așteptat pe tângă tei,/ Tu, n-ai venit.../ Târziu, și toamna a plecat,/ Frunzișul tot e răvășit –/ Plângând, pe drumuri, te-am chemat,/ Tu, n-ai venit.../ Iar mâini, cu-al iernii trist pustiu,/ De mine-atunci nu vei mai ști –/ Nu mai veni, e prea târziu,/ Nu mai veni!” (*Ecou de romanță*).

Preocupări sociale par a-l revigora, compunând, în versuri protestatere, în maniera acelorași decepții existențiale, manifeste de adeziune, dar lumea muncitorilor e la fel de tristă și umilă: „Din streșini picură.../ Și-un zvon de vremuri mari –/ Să mai surâd numai o clipă –/ Sculați, ai muncii proletari.../ Din zările ce se deschid/ Se duc neînțeleși ghețari –/ Sub cer cu cântece și flori –/ Sculați, ai muncii proletari!” (*Spre primăvară*).

Universul inspirației lui George Bacovia e cel al tristeților decadente, lăuntrice; impresionat de mediul ambiant, lovit de o maladiivă descoperire („Carbonizate flori, noian de negru.../ Sicrie negre, arse, de metal/ Vestminte funerare de mangel/ Negru profund, noian de negru...” – *Negru*), resimțind peste tot plictisul ucigător al provinciei („E miros de cadavre”), își prefigurează însuși, desemnat, ținuta finală: „În veșmintele-mi funebre/ Mă închid ca și un mort” (*Poem în oglindă*).

De o densitate dramatică, cu accente febrile duse până la tragismul existențial, volumul *Plumb* este cel reprezentativ pentru originalitatea puternică a creației lui George Bacovia, impusă pe coordonatele majore ale simbolismului românesc. Următoarele volume sunt bogate variațiuni pe aceleași teme, întregul operei sale poetice adăugând cote de altitudine artistică de mare profunzime la vârful piramidei scrisului modern al veacului nostru trecut.

Recuperarea necesară a lui Ioan Barac

Adrian Lesenciuc

În ciuda popularității de care s-a bucurat în timpul vieții, Ioan Barac a fost uitat aproape complet. O ediție a operei lui Barac a devenit necesară, cu atât mai mult cu cât lucrările sale, risipite, în foarte mare măsură necunoscute, sunt de regulă trecute cu vederea de istoricii literari. Singurele referințe importante dedicate vieții și operei sale, lucrările lui Ion Colan și Gh. Bogdan-Duică, sunt aproape necunoscute. Tocmai de aceea, apariția unei prime colecții de texte scrise, adaptate, prelucrate sau traduse de Ioan Barac, este un eveniment editorial, chiar dacă proiectul acestei readuceri în lumină a respectivelor lucrări a trebuit să zacă în așteptare mai bine de treizeci de ani. Meritul îi aparține profesorului clujean Mircea Popa, critic și istoric literar, student al lui Iosif Pervain. Literatura română veche nu a rămas singura preocupare a profesorului Mircea Popa, dar recuperările din și/sau studiile critice la lucrările lui George Bariț, Ilarie Chendi, Ioan Piurariu Molnar, Timotei Cipariu și Ioan Barac sunt, de fapt, elementele de referință în imensa operă de istoric literar. Revenind la proaspăt apărutul op, acesta este rezultatul cercetării metodice a lucrărilor ilustrului cărturar brașovean în fondurile Academiei Române – Mircea Popa s-a întors în Clujul studenției, după anii de profesorat în Bihor, obținând în 1963 postul de cercetător științific în cadrul secției de istorie literară și folclor a Institutului de Lingvistică și Istorie Literară –, dar și a altor scrieri editate. În urma recuperării acestor texte, Mircea Popa a finalizat o primă formă a ediției

Barac în 1989, pe care a propus-o spre publicare editurii Minerva în colecția „Restitutio”, dar manuscrisul s-a pierdut. Abia în 2021, cu sprijinul financiar al Primăriei Municipiului Cluj-Napoca, a putut fi publicată lucrarea intitulată *Scrieri (lucrări originale, traduceri și prelucrări)*¹ la Casa Cărții de Știință, beneficiind de îngrijirea ediției și prefața profesorului clujean, notele și comentariile aparținând aceluiași profesor și fostei sale doctorande, criticul și istoricul literar Maria Vaida.

Cartea cuprinde opera tipărită și lucrările rămase în manuscris, însoțite de o amplă prefață și de o notă la ediție. Scrierile recuperate sunt arhicunoscute *Istoria despre Arghir cel frumos și despre Elena cea frumoasă și pustiită crăiasă, adică O închipuire supt care se înțelege luarea Țării Ardealului prin Traian chesariul Romei* (publicată în 1901 la Sibiu și reeditată, începând cu 1802, la Brașov, în alte încă 23 de ediții până în prezent); *Gratulație întru cinstirea preasfințitului domn Vasile Moga, episcopul neunit din M/arele/ Principat al Ardealului* (1811); *Psaltirea fericitului Proroc și Împărat David* (1920); *Risipirea cea de pre urmă a Ierusalimului, care s-a împlinit după cuvântul ce s-a zis că nu va rămâne piatră pe piatră. Scoasă din cartea lui Iosif Flavie pre scurt și în nouă cântări în stichuri alcătuită de Ioan Barac, magistratual translator al Brașovului* (1821); *O mie și una de nopți. Istorie arabicești sau Halima, întâia dată tradusă din nemțește de Ioan Barac, magistratual translator, vol. I-VII* (1836-1840); *Toată viața, istețiile și faptele*

minunatului Tilu Buhoglindă, cele de răs și minunate la cetire, spre trecerea de vreme în zilele sau ceasurile omului cele de odihnă, după limba nemțească talmăcită (1840); *Nașterea și toată viața minunatului Piticot de un cot și cu barbă cu tot. Din limba nemțească scoasă și cu stihuri alcătuită de Ioan Barac, magistratual translator* (1842); *Cei trei frați gheboși sau trei bărbați și o muiere. O istorie comică în versuri, alcătuită de Ioan Barac* (1843); *Tragedia lui Samson în cinci perdele care odinioară s-au produsă în Teatrul împărătesc din Viena în limba nemțească* (1946) și postumele *Rătăcirile și întâmplările lui Odiseu* (1877), *Moartea Polixeniei Radoc* (1893) și *O paradigmă a leneșului Pipelea Gâscariul* (1916). În afara acestora, Mircea Popa a inclus în volum versuri publicate în periodicele *Foaia duminicii* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, publicistică tipărită, plus o serie de lucrări din manuscrise, dintre care cele mai cunoscute sunt *Jalea famelii rămase la moartea Prea Sfântului Domn Nestor Ioanovici, Episcopul Eparhiei diețezană neunită a Aradului în anul 1830*; *Jalnice moralitețuri despre boala cea înfricoșată holera*; *Moașa Eva*; *Vicleșugul femeiesc*; *Întâiul corăbier*; *Bunătațea și înalta milostivire a craiului Chiru al perșilor*; *Adelaida*; *Graiuri moralicești într-o istorioară a unuia Loreti*; *Cartigam*; *Metamorfoze* (Ovidiu); *Nașterea, viața și peirea lui Iuda Iscarioteanul sau Hamlet. Prințul de la Dania*. Paginile de creații originale, multe dintre ele ocazionale (dedicate episcopilor Moga și Ioanovici, sau Polixeniei Radoc), altele scrise pentru a umple spațiile goale din presa brașoveană, de traduceri sau prelucrări semnate de Ioan Barac oferă o imagine de ansamblu asupra primei jumătăți a secolului al XIX-lea, între 1801, anul primei lucrări a ilustrului cărturar brașovean și 1848, anul moșii sale, simplu de rezumat în ceea ce privește ponderea receptării după cum urmează: „Într-o vreme în care literatura cultă română se putea lăuda cu puține opere în versuri (Ioan Budai Deleanu era un mare necunoscut, pentru că opera îi rămăsese în manuscris, în timp ce Mihai Halici, Valentin Frank von Frankenstein și Teodor Corbea, care ilustrează scrisul românesc religios, rămăseseră aproape îngropați în uitare), Ioan Barac reprezintă, alături de Vasile Aaron, singura ipostază lirică pe teren transilvan, demnă de a fi luată în seamă” (p.9).

Recuperarea operei lui Ioan Barac este necesară din multiple motive, pe care le prezintă și susține profesorul Mircea Popa, în încercarea de a recupera nedreptatea pe care i-a făcut-o biograful Gh. Bogdan-Duică, cel care nu a găsit „nimic serios” în scrierile lui Barac, sau Ion Colan, care a legat producția lui Barac doar de filonul popular. Cu un credit important din partea lui G. Călinescu, autorul uneia dintre istoriile canonice ale literaturii române, care găsește semne ale lirismului autentic în *Istoria lui Arghir...*, Ioan Barac se dovedește a nu fi un simplu compilator, care a contribuit doar la extinderea culturii de masă prin traducerea și prelucrarea unor texte din limbile maghiară și germană. El este, și o susține cu fermitate și argumente profesorul Mircea Popa, un precursor al cântecului de lume al lui Pann – de fapt această contaminare s-a produs dinspre Barac înspre Pann, o dovedesc atât scrierile lui Ion Mușlea, menționat de editorul operei, cât și cele ale lui George Ucenescu sau Iosif Barac,

Georges Mazilu

Les anges pressés, acrilic pe pânză, 38 x 46 cm

fiul cărturarului; expresia lui Mircea Popa este concludentă și ilustrativă: „Barac a devenit un fel de Anton Pann *avant la lettre*” (pp.43-44) –, de asemenea un reprezentant important al romantismului incipient, numit de Virgil Nemoianu *Biedermeier Romanticism*, prin cultivarea intimității idilice, a utopismului bazat pe armonia universală, a fabulosului popular cultivat ca motiv preromantic, a tentației jocului și încifrărilor concettiste. Iată un scurt argument privitor la cultivarea temelor și formelor romantismului incipient: „Sentimentul zădărnicești omenești este pus la Barac în corelație cu acela moral al inutilității cultivării vanităților și orgoliilor umane în detrimentul valorilor perene de demnitate și dreptate, căci în fața morții toți suntem egali” (p.19).

În plus, Barac nu cultivă versuri fără vreo punte de legătură cu „of”-urile și „ah”-urile poezilor munteni, în raport cu care Mircea Popa descoperă „similitudini și identitate de atmosferă”. Dar sentimentalismul preromantic al lui Barac nu este singurul argument care să necesite repunerea în dezbatere a operei sale. „Partea de rezistență a operei lui Barac trebuie căutată în traducerea și prelucrarea celor mai cunoscute „cărți populare” europene”, susține Mircea Popa (p.43), iar de aici, prin versificarea marilor povești ale Europei Centrale și Apusene, dar și a celor din Orient, trecute prin filtrul traducerilor în germană sau maghiară, Ioan Barac cultivă gustul pentru roman sau „foamea de poveste”. N-ar trebui uitată nici activitatea sa jurnalistică, deși „Foia duminicii” pe care a scos-o la Brașov s-a dovedit a nu răspunde gusturilor publicului român și, în mod obligatoriu, nici acțiunile sale de coagulare a unei comunități scriitoricești, fiind unul dintre cei doi brașoveni membri ai Societății de la 1821, alături de boierii munteni care au înființat-o. Concluzia lui Mircea Popa devine și concluzia prezentei recenzii: „[...] Ioan Barac merită, după atâția ani de tăcere și uitare, o înțelegere nouă și adâncită a întregului său eșafodaj de construcții versificate inclusiv de preocupările care trimit spre modul de existență antonpannesc” (p.54). La ceastă concluzie se mai poate adăuga doar atât: pentru o înțelegere nouă și adâncită, opera lui Ioan Barac trebuie citită și interpretată contextual, iar acum o bună parte a ei se regăsește cuprinsă în opul editat de profesorul clujean, iar contextualizarea este pregătită de același profesor în studiul introductiv al lucrării.

Note

1 Ioan Barac. (2021). *Scrieri (lucrări originale, traduceri și prelucrări)*. Ediție îngrijită, prefață și notă asupra ediției de Mircea Popa. Note și comentarii de Mircea Popa și Maria Vaida. Cluj-Napoca: Despărțământul Cluj al ASTREI/ Casa Cărții de Știință. 568p.

2 Prima ediției a psaltirii lui David în traducerea lui Ioan Bărac a fost publicată în 1807, dar cea mai cunoscută este cea din 1816, apărută la Brașov, la Tipografia privilegiată a lui Francisc de Schobeln, prin tipograful Fridrich Herfurt și pe cheltuiala lui Constantin Boghici. În paginile lucrării coordonate de profesorul Popa este redat textul prefeței în versuri la ediția din 1820, publicată de asemenea la Brașov.

Un an bun pentru poet, un an bun pentru traducător

Ștefan Manasia

Marin Mălaicu-Hondrari
Urmele încercării
Bistrița, Editura Charmides, 2021

Anul literar 2021 a fost, într-un anumit fel, anul lui Marin Mălaicu-Hondrari: premiul acordat de revista *Observator cultural* și sponsorizat de Institutul Cervantes, pentru cea mai bună traducere din spaniolă a anului, răsplătește atât cartea lui Fernando Aramburu, *Patria*, evidențiată acum, cât și travaliul de a transpune în românește – jumătate de viață de om – autori extrem de diverși (dar similari prin rafinement) ca Federico García Lorca, Julio Cortázar, Roberto Bolaño, Mariana Enriquez sau Juan Gabriel Vásquez – despre ultimii doi am și scris pentru cititorii noștri.

MMH, cum îl voi numi mai departe, este unul dintre puținii scriitori pursînge (sau profesioniști, sau cu un stil de viață americanizat) din literatura română. Prozator și poet, scenarist de film și traducător, amfizion și organizator de festivaluri și tabere de literatură, viața lui orbitează parcă dintotdeauna cititul & scrisul. Biologic (n.1971, Sângeorz-Băi), aparține – ca și V. Leac sau C. Acosmei – unui interregnum generaționist, făcînd ligatura nouăzecismului cu acneica civilizație poetică douămiistă. De fapt, prima lui carte de versuri, *Zborul femeii pe deasupra bărbatului* (Eikon, 2004) revizita, fără prea mare folos, poetici muribunde (Gellu Naum, Mihai Ursachi, Mircea Ivănescu), asfixiate ulterior de cohorte de epigoni. Atras mai degrabă de șazeciști decît de optzeciști/nouăzeciști, imun la poezia viscerală, mizerabilistă, punk – cristalizată ca metamfetamina la începutul anilor 2000 – așa se arată MMH în *Zborul femeii pe deasupra bărbatului*. O anume privire ceremonioasă asupra lucrurilor, capacitatea de a distinge punțile secrete dintre lumi erau însă prezente acolo și asta ne-a plăcut. Abia a doua carte de poeme, *La două zile distanță* (Charmides, 2011), profilează convingător un poet meseriaș, care trăiește precum scrie, unul din rarii experiențialiști-senzualiști din literatura română – confundată adesea cu o banală muncă de birou. Recitită astăzi, cartea are splendoarea ei, frumusețea unui clasicism narativ pus pe șotii. Nicanor Parra, poetul din care MMH a tradus cu/de plăcere, exercită, aici, o influență benignă. Dar semnătura autorului din Sângeorz e scriitura aceasta deopotrivă provocatoare și clasică, ironic-mușcatoare și senină, forînd în depozitul de traume după epifania care te duce mai departe.

Parcimionios cu editarea propriilor poeme, MMH a publicat abia în 2021, tot la Charmides, în colecția GREAT's, a treia colecție de versuri, *Urmele încercării*. Rod al experiențelor – ratări, lovituri norocoase, revelații – *Urmele încercării* este o mică bijuterie. Ironic & tonic, personajul acestei poezii are ceva de cloșard beckettian ajuns pe cai mari, fisurînd cu maximă plăcere calmul & luxul hipsteresc. De-ar fi să citez numai din poemul de deschidere, *O, frumoasele zile de muncă!*, cosmogonie „corporatistă” de neuitat: „În week-end-uri ieșeam cu băieții,/mă uitam la filme porno și eram plin de viață./Plecăm la team building la munte și la mare./ne dădeam de zor în scrînciobul marxismului, cite o colegă mai rămînea gravidută./O, frumoasele zile de muncă!//Acum am o soție bătrînă și frumoasă,/mușc dintr-un măr cu

dinții din copilărie,/zac pe șezlong lângă piscina/în care se bălăcesc nepoții noștri:/ce i-aș mai împușca uneori,/mama lor de îngerăși.” Sintagme obsolete ca „aerul tare al amintirilor” și „o inimă mică” sînt (re) contextualizate autoironic în imagini/metafore tari: „Dacă aș putea încremeni aici,/dacă aș putea să rezist în aerul tare al amintirilor/măcar cît rezistă cubul de gheață în pahar” și/sau, mai ales, „Mai bine așa:/o inimă mică și nefolosită ca un stick de memorie învechit”. Și, în general, MMH construiește un întreg imaginar al periferiei, al estropiaților, al (e)migranților. Totul se convertește în autentică poezie aici, în *Urmele încercării*. Dacă *Urmele* sînt despre pierdere, dragoste alterată, despre viață crudă & neiertătoare, *Încercarea* are întotdeauna haloul eroizant, ca imnul arhicunoscut al unei echipe de fotbal englezești.

Urmele încercării: poem ce împrumută titlul colecției sau titlu care pare la îndemînă doar ca să îți scape ușor printre degete, trimițîndu-te – prin ce capriciu? – la *Încercarea scriitorului*, proza inclassificabilă a lui Tudor Țopa? *Urmele încercării*: schițe și proiecte care nu s-au mai transformat în romane (cum erau, la vremea lor, *Cartea tuturor intențiilor* sau *Lunetistul* sau *Apropierea*), oare nu așa am putea vedea poemele *Aris* sau *viața ca o bandă de alergare* și *Luisa Casati*, aceste două universuri autotelice? Unele strofe/fragmente par introduceri perfecte pentru o proză scurtă: „Nu știu cum se făcea, dar de la o vreme/beam numai prin hrube, niște localuri de mala muerte,/cum zic spaniolii, în care eram doar noi doi,/ca niște spectre invocate matinal/de dragostea noastră danubiano-pontică/și cînd ieșeam de acolo era mereu o lumină dumnezeiască/blîndă și caldă, ne mergea direct la suflet/și atunci hainele de pe noi/nu erau mai urite decît strada.” (*Urmele încercării*)

Lui MMH i-a reușit, în volumul de față, o voce lipsită de stridențe, profundă și insinuantă, ale cărei aventuri le poți asculta/urmări de mai multe ori, fără să te plictisești; o revizitare nefandosită a trecutului personal, a poeticii perfect asimilate. Și nu e asta dorința secretă a fiecărui poet?

O antologie Gheorghe Grigurcu

Andreea Zavicsa

Recent, la Editura Academiei Române a apărut antologia *O sută și una de poezii* de Gheorghe Grigurcu, un volum necesar și așteptat, deoarece reunește în paginile sale poeme din mai bine de 40 de volume individuale de versuri publicate de autor de-a lungul carierei. În studiul introductiv pe care îl propunea „în loc de prefață”, criticul Mircea Moș subliniază importanța debutului în poezie al lui Gheorghe Grigurcu, observațiile pe marginea volumului *Un trandafir învață matematica* (1968) fiind valabile pentru integrala operă poetică a distinsului autor. Criticul se referă la subtilitatea cu care poetul preferă anumite specii, cum ar fi critica, eseul și, bineînțeles, poezia, pe alocuri asemănând viziunea poetică a lui Gheorghe Grigurcu formulei artistice practicate de Ion Barbu: „(...) imaginarul însuși se legitimează în primul rând sub nobila emblemă a Poeziei, ce filtrează realul, consumându-i substanța alterabilă, pentru a-i impune formele imuabile și tiparul etern.” Mircea Moș comentează, de asemenea, implicațiile simbolice ale ochiului și ale oglinzii în poezia lui Gheorghe Grigurcu. Din punctul de vedere al criticului, cuvântul poetic trece prin filtrul oglinzii și al ochiului contemplator pentru a-și câștiga eternitatea în afara realității perisabile, degradabile. Selecția poemelor din antologia de față păstrează nealterată chintesenta versurilor de debut, ba chiar înnobilează și completează perspectiva auctorială prin atingerea unor teme și motive relevante în spațiul poetic contemporan.

Parcurgând această antologie, este limpede că cititorul asistă la însăși curturarea unei experiențe poetice aparte. În imaginarul poetului, „soarele citește”, „viitorul se hrănește cu litere zgribulite”, „scriitura e încordată cum o armă” sau „obiectele-nghit cocoloașe de hârtie”. Scrisul este ceremonial, dar nu se mai referă doar la instanța creatorului, ci implică transcendentul și chiar materialul poetic care se modelează pe sine însuși pentru a calchia realitatea brută. Metapoezia practică de Gheorghe Grigurcu este una dintre direcțiile principale surprinse în antologia de față, aprofundând cu deosebită subtilitate valențele mitico-simbolice ale creației și ale elementelor creatoare. Mai mult decât atât, cititorul este invitat să ia parte la scrierea amplului Poem care îi conține întreaga esență umană și divină totodată: „Spune Adevărul motivul va veni la urmă/ rostește-te când simți că nimic nu se va mai putea schimba/ fii liniștit căci oameni se-mbulzesc/ doar ca să te-mpingă înăuntrul tău (...) ei au ascuns micul tău univers/ și tu trebuie să-l cauți să-l cauți” (*Spune Adevărul*).

Veritabilă *ars poetica* în maniera lui Gheorghe Grigurcu, *Scriptor*, poezia cu care se încheie antologia, surprinde crezul artistic al autorului, menirea actului poetic, precum și rolul demiurgului în organizarea și moșirea textului. Poetul este Providența, este cel care are

drepturi asupra realității și îi poate modifica substanțial esența, eternizând-o prin cuvinte: „s-asmuți lucrurile unul împotriva altuia/ cu blândețe cu răbdare cu tristețe/ ca și cum le-ai învăța Viața/ să lași lucrurile să se lovească/ să se știrbească să crape/ să se fărâmițeze puțin câte puțin/ ca și cum le-ai insufla Eternitatea” (*Scriptor*). În aceeași cheie, multiple alte poeme cuprinse în volumul antologic pun în lumină concepția despre creație și despre rezervorul imaginativ al poetului Gheorghe Grigurcu. Soarele este nu doar emblema în jurul căreia se conturează universul poetic, ci și întâiul cititor al textului, dacă nu chiar făuritor al lui. El este „ochi ce se scaldă-n/ cel mai rezonabil Cuvânt/ citit în ziare fiindcă nu mai/ făurește Lumea” (*Asifel Soarele*).

Dominantele liricii lui Grigurcu sunt transgresarea realului, regăsirea sinelui și refugierea acestuia înăuntrul poeziei, înțeleasă ca treaptă superioară a traseului existențial. Spațiul concret, exterior ființei poetice devine materie primă a exprimării lirice, care înnobilează obișnuitul, mundanul și îi conferă șansa la veșnicie, după cum observa și Mircea Moș în prefața volumului, vorbind despre valențele debutului în poezie al criticului Gheorghe Grigurcu: „Căci textul poetic este în fond expresia unui demers profund și complex, istovind programatic formele perisabile ale realului, spre a descoperi și propune forme eterne. Nu o laudă a lucrurilor este poezia lui Gheorghe Grigurcu, ci o expresie a gestului temerar de a le elibera de condiția lor vremelnică.”

Un alt poem care transmite în mod deosebit de sugestiv atitudinea artistică adoptată de Gheorghe Grigurcu se intitulează *Constatare simplă*. În doar opt versuri, poetul concentrează întreaga misiune a liricii, adică înmagazinarea tuturor *imaginilor* și a fațetelor realului pe care doar ochiul poetic, contemplator le poate transfigura artistic: „Atâtea și-atâtea imagini/ ne-apar în față/ în timp ce vorbim/ în timp ce scriem/ în timp ce iarăși vorbim/ în timp ce scriem din nou/ izbăvind lucrurile/ de ele însele.” Poetul nu se sfiește să propună versuri pline de semnificații, îmbrăcate într-un limbaj puternic expresiv: „imaginația se culcă deseori cu realul/ dar nu poate fi fecundată” (*Despre imaginație*). În viziunea autorului, poetica se constituie din interferența celor două planuri esențiale ale creației: spiritul imaginativ și realitatea contingentă. Ca la Ion Barbu, realitatea trebuie filtrată prin oglindă, pentru a se ajunge la efectul de ludic și de puritate absolută. Tot în prefața antologiei, Mircea Moș discută tocmai acest aspect relevant al operei lui Grigurcu, regăsit cu precădere în volumul de debut: „*Un trandafir învață matematica* își conturează semnificațiile în jurul *ochiului* și al *oglinzii*, poli ai unei tensiuni lirice esențiale ce transcrie în egală măsură atitudinea eului poetic față de real și față de imaginarul înțeles ca univers al formelor severe.”

În viziunea poetului, realitatea trebuie abordată cu „puțin curaj”. Într-o poezie care se intitulează chiar așa, *Puțin curaj*, Gheorghe Grigurcu imaginează viața ca pe un fluid rezidual, care trece, se scurge până la urmă, chiar dacă provoacă dezgust și sfidează limitele suportabilului: „vai de apa netrebnică”, exclamă vocea poetică. Și totuși, imaginea vieții, așa cum este ea, este o inepuizabilă sursă de inspirație pentru poet. În versurile dedicate Mariane Filimon, intitulate *Pentru-a scrie*, poetul deconspiră mecanismul de creație și adevărata rațiune poetică. Scrisul implică dragoste, libertate, uimire și, în același timp, nici una dintre acestea. Ce primează este atenția: „pentru-a scrie nu trebuie să fii uimit doar foarte atent/ la ceea ce se petrece-năuntrul ficțiunii/ cum înăuntrul unei case în care trăiesc/ oameni ca tine ca mine.” Pentru Gheorghe Grigurcu, poemul este „doar o simplă privire asupra unui lucru/ care nu-și mai amintește nimic” (*Oprește poemul*). Poezia nu mai este doar creație, este un model de identificare a propriului eu. Cu alte cuvinte, poemul este o entitate de sine stătătoare, o personalitate, o atitudine, o prezență individuală caracterizată de nesiguranță. Lirica lui Gheorghe Grigurcu promite cititorului ei solidaritate și un anumit tip de complicitate, vizibilă mai ales din alegerea adresării directe în majoritatea poemelor.

Fascinante sunt, de asemenea, multiplele poeme pur descriptive. Comparația insolită este figura stilistică preferată de poet, surprinzând astfel universuri complementare și un tip de sensibilitate aparte: „Începe ploaia mărunță mărunță să roadă peisajul/ cum dinții de șoarece” (*Meteorologie*). Nu întâmplător, în poezia criticului literar, timpul este, la rândul său, uman, primind caracteristicile unui gentilom ce impune respect: „Pe peretele bătrânesc protocolar/ un pendul/ o cravat-a Timpului/ unde-i sunt celelalte veșminte/ unde chipul de praf iritat sub monoclu/ unde măcar mișcările sale/ copiate după-ale noastre/ la xerox?” (*De timp*).

Antologia *O sută și una de poezii* grupează tematic câteva dintre sutele de poeme publicate în diverse volume de Gheorghe Grigurcu. De la dragoste, admirație, fascinație față de univers și conștientizarea micimii sinelui în raport cu Poezia care poate cuprinde și înnobila totul, poetul descrie un traseu artistic către cunoașterea de sine. Transcederea se face prin cuvânt, care primește o importanță primordială în raport cu instanța creatoare, el trebuie scris sau rostit, chiar divinizat: „Cu dragoste Cuvântul uitându-l în sertar/ cum uiți batista o monedă/ liber pe sine însuși lăsându-l așa/ cum Domnul te-a lăsat pe tine/ deși de-atâtea ori L-ai dezamăgit” (*Cu dragoste Cuvântul*). Organizate sub un titlu plin de semnificații, *Incipituri*, poemele lui Gheorghe Grigurcu vorbesc despre puterea revelatoare a Poeziei de a purifica și de a conserva preaplinul realității brute, necizelate, imperfecte. Majoritatea versurilor conțin persoana a II-a singular. Poate că nu ar fi prea mult să considerăm că însăși Poezia i se adresează Artistului, iar cititorul asistă, pe tot parcursul volumului, la un dialog providențial, capabil de a oglindi subtilitatea lucrurilor simple și, pe alocuri, de neînțeles.

În căutarea cititorului pierdut

Irina-Roxana Georgescu

Cătălina Bălan, Dorica Boltașu, Lia Faur, Diana Geacă, Irina-Roxana Georgescu, Diana Epure, Emanuela Ignătoiu-Sora, Cristina Ispas, Nora Iuga, Angela Marcovici, Rozana Mihalache, Ștefania Mihalache, Maria Pilchin, Angelica Stan, Suzânica Tănase, Petra Torsan, Anca Zaharia
În căutarea cititorului pierdut
București, Editura Casa de pariuri literare, 2021

Antologia *În căutarea cititorului pierdut* aduce în atenție un subiect declanșator de discuții: condiția femeii scriitor în literatura română, un soi de ghid de lectură, dar și de comportament, deoarece „cititorul pierdut” e chiar cititorul ideal, care nu face discriminări, relaționări pe bază de gen, n-are *parti-pris*-uri și nici nu judecă fenomenul literar în afara valorii sale artistice.

„În căutarea cititorului pierdut nu e decât o încercare de a pune pe hârtie lucruri știute, dar deloc comode”, atrăgând atenția asupra faptului că scriitoarele revin în canonul școlar, sunt numeroase trimiteri la condiția scriitorului, la rolul și la nevoile lui fundamentale, de a fi citit, respectat, delimitat de text.

Cele 17 perspective asupra literaturii feminine sunt pe cât de heteroclite, pe atât de incitante. Provocarea de a ligatura cele două punți ale literaturii: cea a scriitorului (indiferent de sexul său) și cea a cititorului este, de fapt, miza acestui proiect literar. Având vârste biologice și poetice distincte, autoarele acestui volum întăresc ideea că literatura este androginică. Proiectul – marcat de tandrețea căutării celuilalt, dar și de o oarecare violență de a repune în drepturi ceea ce

trebuia demult făcut, și anume valoarea actului creator, indiferent de genul său – accentuează tocmai diversitatea mărturisirilor și forța amintirilor, frumusețea concretă a literaturii.

Plecând chiar de la textul inițial, în care Anca Zaharia precizează limpezimea raporturilor dintre scriitor și cititor, faptul că „cititorul nu e un dat, ci o cetate mică pe care o cucerești cu greu”, periplul se încheie cu mărturisirea aceleiași autoare: „dacă n-aș fi avut norocul să ajung întâmplător la o facultate de Litere și n-aș fi citit despre multiculturalism, *otherness* și toate marile rele ale lumii pornite din convingeri mult prea ferme, dacă n-aș fi citit *Povestea slujitoarei* și alte mii de cărți, bune și rele, potrivite și nepotrivite, astăzi aș fi fost o cititoare a unui singur gen literar, homofobă și credincioasă spre fanatică, așa cum mă programase mediul primilor ani de viață, n-aș fi făcut diferența prea bine între o amenințare reală și aberantul risc ca două persoane de același sex să vrea să-mi fure copilul.” Femeile scriu, aleg subiecte la fel de problematice și de dificile ca bărbații – nu este aici o competiție în care iese învingător cel care folosește instrumentele cele mai ascuțite? Femeile explorează teme pe care bărbații le cunosc doar prin procură – din mărturisiri, tratate de anatomie sau din alte experiențe – de la maternitate, avort, viol, până la fiziologia feminității. Cititorul, la rândul său, trebuie să fie receptiv în a înțelege aceste fenomene, în a le asimila ca teme la fel de puternice și de egal îndreptățite să fie așezate lângă altele, ca iubirea, războiul, familia, istoria, moartea etc. Unii dintre cititori învață asta abia după ce s-au aruncat deja în luptă, „de cele mai multe ori fără armele necesare și fără o înțelegere a contextului.

Asta dacă nu ești o excepție, dacă nu cumva ai crescut într-o casă cu părinți scriitori – pentru că la polul opus există varianta, mai des întâlnită, de a nu ști că scriitorii sunt și vii, că trăiesc și suferă prin noi, ceilalți, ba chiar că au vieți personale în afara literaturii” („În loc de prefață”). Poți foarte ușor să blamezi, să cenzurezi, să ridiculizezi, să contești – mai ales când nu înțelegi sau dacă nu vrei să înțelegi perspectiva celuilalt, care, în literatură, este infinit mai nuanțată și mai fertilă ca fond de discuții decât în *real life*.

Antologia oscilează între expunerea fermă a unor idei care se îndreaptă spre puterea actului de a scrie – „curajul poetului de a fi bun” (Nora Iuga), luciditatea căutării de sine, lipsa de discriminare între femei și bărbați (Angela Marcovici), „fluiditate, fragilitate, empatie” în raport cu „bagajul genetic transmis de societatea patriarhală și de *Biblie*” (Diana Geacă), „literatura scrisă de femei nu e o literatură minoră” (Cristina Ispas), „sexul îngerilor” sau „atunci când scriitura e bună, cititorului puțin îi pasă dacă autorul posedă ovare sau uter” (Rozana Mihalache) – și câteva frustrări școlare, alimentate de absența numelor de scriitoare în programa de examene, fără să se cunoască faptul că, odată cu adoptarea modelului dezvoltării personale, orice autor/autoare din orice epocă literară devine potrivit pentru lectură și exemplificare, iar profesorul are libertatea de a propune lecturi diversificate, din orice perioadă literară; în plus, cititorul are libertatea de a face selecții tot mai surprinzătoare de titluri, în afara oricărui canon; cititorul pierdut poate găsi repere de autoeducare, dar și de emulație intelectuală. În căutarea cititorului pierdut este un ghid perfect de orientare în literatura contemporană feminină, de la prejudecățile și derapajele mentalitare notate de Dorica Boltașu, la puzzle-ul cultural inventariat de Lia Faur, trecând prin paradoxul amintit de Cătălina Bălan, și anume că în ciuda libertății din literatură, percepția asupra scriitoarelor și a literaturii feminine este demotivantă, tributară a nenumărate stereotipuri și nedreptăți.

Cartea este distribuită cu titlu gratuit, în cadrul proiectului *Apropo de literatura scrisă de femei*.

Georges Mazilu

La balle bleue, acrilic pe pânză, 54 x 73 cm

Și gata...

Christian Crăciun

„orice exilat poate fi un Ulisse, adică spre Ithaca, adică spre centrul existenței sale”
Mircea Eliade

Scriitorul și publicistul Ciprian Apetrei a avut o idee excelentă antologând vreo 40 de povești ale unor oameni care au ales sau au fost obligați să părăsească țara¹. Prima trăsătură a ansamblului de mărturii este *diversitatea*. A doua, inevitabilă: interogația asupra identității. Toți experimentează „ceea ce este altfel decât la noi”, adaptarea la mediul cel nou, ca un fel de renaștere: alt fel de relații între oameni, între om și oficialități etc. În felul acesta, exilul devine un fel *sui generis* de infantilizare: trebuie să înveți din nou gesturile elementare. Sunt atâtea povești diferite ca epică, viziune și, firește, ca stil, încât impresia de viață imprevizibilă este pregnantă. Avem – premeditat? – un eșantion exemplar, se pot face studii sociologice pe aceste fragmente de viață, de altfel nu teorii asupra procesului emigrației găsim în carte, ci povești. Destine. Tristeți. Bucurii. Oameni diferiți ca formație și meserii (medici, actori, profesori, chimiști, scriitori, bucătari, economiști, întreg evantaiul) își descriu simplu experiențele. Cealaltă trăsătură comună: *căutarea identității* între două, sau mai multe, lumi. Unii cad între. Alții nu se regăsesc. Uneori, această libertate pare că te închide: „Fără să-mi dau seama, am fost prinsă în capcana dintre cele două lumi și două ființe. Aveam o ființă de vară și una de iarnă, una de «țară», de «acasă» și altă de «afară»”(Vanessa Tudor). Unii își planifică din timp plecarea, alții iau o hotărâre bruscă, provocați de circumstanțe. Impresionant este momentul în care hotărârea plecării trebuie comunicată părinților. Sau despărțirea de copii cu promisiunea: mă întorc să te iau repede. Și trec, uneori, ani... Sau acela în care trebuie să alegi cele câteva cărți pe care le poți lua cu tine „dincolo”. O puzderie de gesturi banale care devin dramatic semnificative. Diferite sunt, firește, formațiile autorilor, dar și țările despre care ei vorbesc, o adevărată geografie aplicată pe destine: de la Oman în Canada, din Japonia în Tenerife, plus mai toate țările europene. Plutește un *de ce* în toate narațiunile: de ce a trebuit să sufăr această ruptură? „Am emigrat și între timp am iertat România” spune concludiv cineva.

Iau exemplul lui Miki Ota. Născută la Tokio. A locuit în Japonia, Suedia, SUA, România. Tatăl este japonez, mama din Pitești. Este cazul cel mai eclatant din carte al unei „cetățenii” universale, al unei biografii identitare de dincolo de granițe. Sau cel al bulgarului Grigori, găguz, ofițer în armata Republicii Moldova, vorbitor de limba română, care, ajuns la București, petrece ore întregi la Bellu, la mormântul lui Eminescu, ale cărui versuri le recită. Sau traseul familial-profesional al lui Edmun Napea: București-Grenoble-Firenze-Washington-Paris-București. Despre asta este această carte, despre oamenii care, la un moment dat, și-au pus granița-n raniță, după versul superb al Adei Milea, și, într-un fel sau altul, au emigrat. Sau doar au călătorit prin lume. „Eu mi-aș băga granița-n raniță/țara în raniță/și gata”. Acest și gata ghilotinant spune esența emigrării. Despre infinitul de nuanțe personale ale acestui „și gata” este vorba. Despre un vitraliu atât de divers colorat de personalități și circumstanțe, prin care intrând,

lumina realității exilului ne oferă un spectacol impresionant. Despre oameni sfâșiați sufletește, pentru că au două „acasă” ca și cum ar avea două inimi. Prin această distanțare se alcătuieste indirect și un profund portret al țării, cu ale ei lucruri bune și cu cele respingătoare, exasperante. Se pot discerne trei perioade, cu emigranți deja diferențiați între ei: „fugiții” de dinainte de 89, cei plecați după 90, când încă mai era calvarul vizelor și, în sfârșit, cei plecați după 2007 când, intrând noi în UE, circulația devine liberă. Oamenii pleacă, cei mai mulți dintre ei, pentru că nu mai suportă atmosfera de aici. Pleacă la studii, pleacă să-și facă în condiții mai bune meseria, pleacă în căutarea unui învățământ mai bun pentru copii, a unui sistem medical mai sigur, să găsească o administrație mai comprehensivă, sau pur și simplu din spirit de aventură, de cunoaștere, de autodefinire prin comparație. Sunt și cazuri în care se întorc (simbolic chiar cu un asemenea caz se încheie cartea, familie de artiști, el scriitor, ea artistă de jazz, reveniți după 20 de ani din Spania și stabiliți la Telciu, județul Bistrița-Năsăud). Sau mama care se întoarce pentru că *simte* (cum numai mamele pot și știu) că aici îi va fi mai bine copilului. Și ei în consecință. Cum se vede, sunt cazuri în care se pleacă pentru binele copilului și cazuri de reîntoarcere în același scop. Ambiguitate fundamentală a condiției de exilat. Dar sunt și, să spun așa, regrefări eșuate, oameni care se întorc sperând, dar nu se pot readapta aici, și trebuie să plece din nou. Rătăcitorii! Distanța face bine, și țara este mai lucid observată de la o anume depărtare. Sunt priviri în același timp îndrăgostite și critice, comparația este modul de înțelegere și autodefinire. Spune Paul Gabor: „Desprinderea este, printre multe altele, intenția de a înceta să fii un intrus atunci când scrii

sau vorbești fără a aplica filtre propriului discurs, este șansa de a-ți oferi momente de reverie, de utopie hrănitoare într-o lume care nu mai are de mult asemenea preocupări lipsite complet de pragmatism. Este atitudinea față de locul pe care alegi să-l părăsești pentru că a reacționa înseamnă mereu a acționa, de cele mai multe ori conștient, împotriva propriei tale persoane și a propriilor tale interese și devine frustrant. Nu poți trăi la nesfârșit într-o continuă iritare. Desprinderea mi-a arătat, de la distanță, că pot fi și mai trist uneori: de aici se vede mult mai bine că oamenii s-au specializat în a se urî și a se ucide fără regrete. Pentru că distanța îți oferă calm și o perspectivă diferită din care să poți analiza. Mi-a mai demonstrat și că pot să-mi explorez și să-mi înțeleg frontierele sufletului fără a muri de foame, fără a face compromisuri mizerabile la tot pasul”. Unii au plecat printr-o ruptură radicală - „desprinderea” -, alții doar pentru un provizorat al câștigului material care a devenit durată. Este „plecarea în vederea întoarcerii”. Cu povești triste, precum a femeii care muncește în Italia pe rupte, trimițând toate economiile soțului din țară ca să ridice o mândrețe de casă și, putând greu reveni după ani, găsește că omul băuse toți banii. Dar și relatări despre o rătăcire neîncetată, de trecere dintr-o țară într-altă în căutarea Locului, de împlinire. Uneori de neaflat. Locul poate fi pretutindeni sau nicăieri și această simultaneitate uneori traumatizează. După cum distanța înseamnă, de multe ori, o surprizătoare redescoperire a țării de baștină. Inclusiv a ortodoxiei. „Îmi purtam rădăcinile în buzunar” (Giorgia Mihalcea). Departele devine subit aproape. „Știi mai multe *despre ea* de când am plecat – chiar dacă doar pentru o vreme - decât când eram în ea”(Ohara Donovetsky).

După desprindere, pasul următor este câștigarea noii identități. „Aparent simplu să alegi cine vrei să fii și care formă a ta te va mulțumi. Nu știi ce s-ar fi întâmplat dacă o alegeai pe prima, a doua sau a noua. Totul e joc până la urmă, o pierdere a memoriei unei posibile existențe și câștigarea alteia noi”(Lia Faur). Obișnuirea cu marile ritualuri

Georges Mazilu

Les trois poires, acrilic pe pânză, 46 x 55 cm

sociale, de la locul de muncă de exemplu, sau de cele mici ale existenței cotidiene, cu oamenii atât de diferiți și de asemănători nu este totdeauna lesnicioasă. Sunt și prejudecățile: cerșetorii și hoții români de la metrul parizian, șicanele cu substrat etnic de la vamă ș.a.m.d., dar, mai presus de toate, se câștigă sentimentul libertății. Al unei demnități individuale care, nu știm de ce, (sau știm!) în „interior” lipsește. Am impresia că, de câțiva ani cel puțin, cauzele emigrării au încetat de a mai fi preponderent economice pentru a ține de acest inefabil status personal. De ce exilul se arată ca fiind mai prielnic desăvârșirii unei construcții lăuntrice, mai degrabă decât patria? Întrebare grea! Cineva pleacă doar cu „ce încapă într-un portbagaj”, dar e toată nostalgia înghesuită acolo. Mulți constată cu surprindere că, oricât de critică le-ar fi privirea față de realitățile din țară, parfumul nostalgiei le-a intrat iremediabil în bagaje. „În ziua în care am aterizat în țară m-am izbit de depresia plecătului revenit pentru prima oară după mulți ani. Un sindrom al emigratului, specific dezrădăcinaților. Ceva ce nu mai trăisem până atunci. Era o primăvară rece în care copacii se chinuiau să înflorească și cerul să se albăstrească. Am condus până am rămas fără benzină. Nu mai aparțineam țării, dar nu aparțineam nici străinătății. Îmi purtam rădăcinile în buzunar”(Georgia Mihalcea). Apare inevitabil și cuvântul *dor*, dor de gesturile hieratice ale bunicii pregătind masa sau de mirosul de tei din prăfosul București. „Apoi vine întrebarea: *Ce mai aștept să-mi iau un singur bilet de întoarcere acasă?* Simplu: Teama. Teama că România mea e doar România vacanțelor neîntinate de sudoarea realității și că percepția mea asupra ei nu e altceva decât o fibră mnemonică pietrificată ce se contractă sporadic într-o frumoasă amintire. Mă simt legată de ea cu un fir de liță invizibil ca cel pe care-l arunca bunicul pe baltă: elastic, subțire și alunecos care mă trage mereu înapoi dar nu mă ancorează niciodată. Și apoi incertitudinea... dacă totuși nu e așa? Nu am răspunsuri mai ales că acum nici nu mai știu care ființă îmi aparține, cine sunt. Un om înțelept ar spune că sunt toate ființele la un loc. Dar eu simt că nu e chiar așa. Sunt predominant ceea ce încă nu am devenit - ființă care și-a găsit finalmente casa. Poate că de asta sufletul meu vibrează fericit de fiecare dată când se întoarce în România”(Vanessa Tudor). Contrastul acesta (contrastul este *figura* insistență care tutelează România, știm din mai toate însemnările călătorilor străini pe aceste meleaguri

din veacuri și decenii trecute că violența contrastelor sărea cel dintâi în ochii observatorului din afară) între *aici* și *dincolo*, sau între o Românie visată și cea reală apare în toate textele, devine tot mai acut, pe măsură ce omul se adaptează mai bine noului mediu. Autorii nu se feresc, și bine fac, de patetism, nu ne furnizează analize „reci”, ci experiențe sufletești împărtășite pentru limpezire de sine. Căci, oricât de bine s-ar încadra în noua patrie, memoria exilatului poartă o amprentă de neșters. „Noi nu aparținem nici unei lumi; ei sunt copiii lumii, fără accente, fără etnie” observă o mamă despre copiii ei. Suntem, poate, martorii unui proces de constituire a unei identități planetare. Cu avantajele și dezavantajele lui. Oameniiăștia au plecat cu o memorie traumatizată – a comunismului – pe care restul lumii nu a asimilat-o, au plecat într-un crug istoric în care valorile tradiționale ale civilizației sunt pretutindeni puse în discuție. Au găsit o lume diferită uneori de cea imaginată. Uneori radical diferită. România a cunoscut cel mai dezvoltat proces de emigrare din lume în ultimii 30 de ani. Explicațiile sunt multe și puține dintre ele cuantificabile. Plutim într-un domeniu delicat al deciziei moral-existențiale. Justificările pe care le dau autorii acestor mărturisiri arată că nu au plecat în general din motive materiale. Un fel de neașezare a țării, o lipsă de previzibilitate a mersului societății, un sentiment al nesiguranței personale par să fie cauzele subiective cel mai frecvent invocate. Este interesant de urmărit și felul în care cei „de acasă” au reacționat față de „diaspora”. Din păcate, am avut aici de-a face cu o manipulare politizată la maximum și s-a trecut astfel de la o imagine edulcorată, superlativă, la una să-i zic stupid xenofobă, numai că „străinul” era acum chiar de-al nostru. Prezentând povești de viață cu ineditul și varietatea lor, o astfel de antologie combate tocmai asemenea perspective reduționiste. „Casa mea este unde este familia mea” înseamnă o recunoaștere elementară pragmatică. Dar, la fel de important este și reversul: „Mi-e dor de sentimentul de acasă, dar cred în continuare că nu există cer mai frumos ca al Britaniei”. Nu e un pendul aici, e o simultaneitate. Această „Românie” transfrontalieră are deja un chip articulată, o structură funcțională și, poate, sperăm, un destin. Noi o așteptăm „să se întoarcă” precum un salvator venit de departe. E un ciudat mesianism în perspectiva obștească asupra zisei diaspore. Ce nu facem și nu reușim „noi”, aici, așteptăm resemnați să ne aducă „ei” de acolo. Și nu

Georges Mazilu
acrilic pe pânză, 41 x 33cm

La fille au bonnet vert

e vorba de bani... Deocamdată ne-a salvat economic, noi o așteptăm și ca pe un salvator moral, un fel de parte mai bună a noastră. Dar și ea ne așteaptă: să devenim calmi, civilizați, politicoși și serioși. Eficienți și încurajând meritocrația. Ce benefică ar fi această întâlnire între cele două țări! Dar între aceste două așteptări reciproce ni se scurge istoria. Și viața...

„N-am vrut niciodată să plec, dar sunt mai departe decât aș fi crezut vreodată că voi fi. M-aș întoarce în România, dar apreciez securitatea unei țări clădite temeinic. Simt adesea discriminarea, dar îi mulțumesc lui Dumnezeu că au insistat să demonstrez cine sunt; m-au ajutat să mă construiesc. Am învățat ca tot românul care se respectă valoarea modestiei; îmi petrec viața azi citind despre afirmare personală, descoperirea vocii interioare. Îmi cert copiii-n franțuzește și îi alint în românește. Mi-e clipa tehnă și eternitatea colindă. Sunt un paradox eu: prizonieră într-o Europă Liberă!” (Anca Frunză Montagner).

Note

1 Ciprian Apetrei, *Povești călătore. Scrise de români din lumea largă*. Ed. Minela 2021

Urmare din pagina 2

Condiția scriitorului în diversele spații culturale

Harta zonelor de conflict semnifică în subsidiar o hartă a literaturii de forță. Între *Persii* lui Eschil, *De Bello gallico* a lui Cezar și până la romanele de război sau revoluție ale lui Hugo, Anatole France, Lev Tolstoi, Roger Martin du Gard, Boris Pasternak, Franz Werfel, Sven Hassel, Hemingway, Aleksei Tolstoi, marile seisme sociale se dovedesc un extraordinar catalizator genetic. Caracterile umane, puse în situații limită când se metamorfozează în îngeri sau demoni într-o înclăștare epică, au oferit o materie densă și revelatoare căutătorilor de adevăr uman. Cu atât mai mult cu cât americanii n-au avut pe solul lor nici un conflict intern de la războiul de secesiune până astăzi, în vreme ce pe aceeași perioadă istoria Europei a fost martirizată de traumatisme apocaliptice.

Iar Italia? Într-o țară ruinată de fascism și de înfrângere în cel de al doilea război mondial, fostă teatru de război, în care burghezia nu mai conta de multă vreme, condiția scriitorului a fost multă vreme precară: „[...] nevoiaș, rău plătit, cazat în palate dărăpănate, prea vaste și prea grandioase pentru a putea fi încălzite sau chiar mobilate, confruntat cu o limbă princiară, prea pompoasă pentru a fi maniabilă [...]” (*Ibidem*, aceeași pagină)

Scriitorul trăiește în mustul tradițiilor țării sale. Astăzi însă fenomenul mondializării atenuază și uniformizează fostele disparități. Un scriitor suedez sau sud-african poate deveni o notorietate mondială și cu aceeași ocazie milionar în euro sau dolari, ca și scriitorul francez de tip comercial.

Dacă condițiile specifice țării natale joacă un anume rol, factorul cel mai important pentru creator rămâne propria-i conștiință și voința de a se ameliora, de a se sustrage masei de veleitari și de a da publicului un fascicul de valori

susceptibile de a-l fixa printre reperele culturale ale țării de rezidență sau ale lumii.

Din păcate, pe drumul deschis de Pico della Mirandola și de umaniștii Renașterii individul modern s-a angajat numai pe jumătate. Pentru că, eliberat de dogma biblică, el n-a mers până la capătul construcției de sine însuși. Individul contemporan nu-si pune în practicile lui cotidiene probleme de eficiență sau morale așa cum făceau în mod recurent Goethe, Vigny, Tolstoi sau Tagore. Omul actual din masă rămâne un Pygmalion neterminat. Dar scriitorii i-au balizat drumul perfectibilității.

Referințe bibliografice

Sartre, Jean-Paul (1985 (1948)). *Qu'est-ce que la littérature?* Paris: Gallimard.

Notă

1 În sensul de universitate.

Dictatura hazardului imagistic

Alexandru Sfârlea

Gheorghe Vidican
Suburbiile fricii
Editura Limes, Cluj-Napoca, 2021

Din textul intitulat *Calea literaturii* (p. 32) aflăm că „nu facem față standardelor impuse de libertatea poemului contemporan”, ceea ce ar trebui să le urce roșeață-n obraji de jenă și autocompătimire celor vizați, nu-i așa?, pentru că, se știe, cu madam Libertatea nu-i de glumit: o ai sau n-o ai, o respecti și ți-o asumi, sau nu, în caz contrar poți să-ți faci harakiri (dacă te crezi poet) în fața sediului Uniunii Scriitorilor. Iacătă, stimabililor, o mostră de asemenea „libertate”, o spun din capul locului, ca să n-avem vorbe la... judecata de Apoi a literaturii: „în văile fricii mlaștina se ridică ironică în șezut/ trișează la poker/ îi curg șiroaie de soare prin crăpăturile buzelor”(p.119), de unde putem deduce... lejer că personificarea furibundă și incongruența semantică duse la extrem pot coexista și se pupă dezinhitate pe obrăjori; ba încă ne mai și procură o bună dispoziție infatigabilă, percepându-le – cu o „acuratețe” apodictică -, precum imberbe... surori de cruce ale umorului involuntar. Iată ce scria criticul literar Dan Cristea în revista *Luca, fărul de dimineață* nr 1/ 2021: „Gheorghe Vidican este... un practicant asiduu al unui suprarealism domestic, fără doctrină și fără teorie, dar impulsional, în schimb, de *convingerea că hazardul imagistic poate rezolva totul într-un poem, dispensându-se*

de construcție sau organizare (subl. mea A.S.). În poemele sale, versurile se suprapun pur și simplu, fără vreo coordonare logică sau gramaticală. Este ceea ce se cheamă, în retorică, figura parataxei, figură a dislocării și discontinuității”. Reputatul critic bucureștean îi... ține isonul, de fapt, unui alt (fost) șef de revistă (*Familia* din Oradea), care spunea (în 2017) despre Gh. V.: „Mi-l închipui pe poet transcriind cuminte tot ce-i trece prin cap în momentul când îl *apucă* voința de a scrie (...) fără ca rațiunii poetului să-i vină vreun ordin de undeva să oprească emisia”. ... Eheeei, îmi vine să zic, cum îi mai roade invidia pe unii pentru faptul că G.V. [deși „neprieten” al regulilor ortografice - vezi volumul „Dimineața din pumni”, care are 64 de asemenea erori, dar a fost nominalizat la premiile U.S.R. pe 2014(!)] – are cărți de versuri traduse în trei limbi (italiană, maghiară și sârbă), fiind și multipremiat. Se consideră, probabil, că este inovativ în poezie, renunțând la „banala rațiune” (un soi de epigon cu mintea blocată în acel curent literar de acum 100 de ani, precum un soldat japonez dezertor care locuia în junglă, neștiind, după 40 de ani, că se încheiase al doilea război mondial), hăituind cu ardoare ideea sleită de suprarealism, intens agresat și resuscitat, încercând a-l scoate din starea letargic- amorfă, de concept efectiv abandonat și pus la... naftalină. Cum s-ar zice, un fel (extrem de riscant) de-a întoarce mortul din drumul spre groapa literaturii, de pe buza gropii chiar, făcându-i-se respirație gură la gură.

Ei bine, eu, recenzentul, mă simt ca un prizonier într-o mașină înșesată cu explozibil pentru artificii, traversând „suburbiile fricii”: dar, la volanul acesteia se află un alt cunoscut critic literar, Cornel Ungureanu, care a scris o prefață la antologia „Ca o pasăre, umbră”, în curs de apariție în colecția „101 poezii” a editurii Academiei Române. Acolo, în acea prefață, acest critic literar timișorean scrie, nici mai mult, nici mai puțin: „Cred că e puțin spus că Gheorghe Vidican e unul dintre scriitorii de seamă de azi. Lucrul cel mai important ni se pare itinerarul parcurs, felul în care traversează și învinge acel *neant scorburos*, al antipoeziei. E o bătălie pe care poetul Vidican o câștigă.” (!) Curat... antipoezie: potențată, ca să zic așa, de acel hazard imagistic despre care scria Dan Cristea. Bănuiesc la sugestia cui o fi scris C.U. acele enormități (se știe că protectorul „suprem” al lui G.V. hălăduiește – ca șef de Filială și de revistă - în orașul de pe Bega).

Cât despre volumul *Suburbiile fricii*, constat și eu că raționalul și logica, dar și acel mesaj intrinsec (emoțional) sau măcar pur estetic lipsesc din majoritatea textelor, dar am selectat, totuși, câteva mostre de umor involuntar (bun și asta, în vremurile astea pandemice), pe cea cu mlaștina care „se ridică ironică în șezut și trișează la poker” o cunoașteți deja. Iată acum și altele: „vânățiile de pe miorlăitul pisicii colorează votca din pahar”; „miros de ulei de rapiță în paharul cu votcă a (sic!) birjarului”; „naivitatea un țesut adipos al sărutului” (apropo, acest din urmă cuvânt și derivatele lui sunt repetate în volum de nu mai puțin de 84 de ori, iar „mirosul cafelei”, „scârțâitul ușii”, „degetele orbilor” și „nisipurile clepsidrei”, fiecare sintagmă, de zeci de ori); „în lacrima ta un scârțâit de ciutură”; „mergem în vârful degetelor prin foamea cerșetorilor”; „lacrima mamei învață mersul pe bicicletă”; „lumina felinarului ne trage de nas”; „tu așteaptă nașterea păsării phoenix din cenușa coapselor/ lui napoleon”; „scârțâitul ușii ne râde în nas”; „mirosul cafelei tăiat felii pentru micul dejun”; „dangățul clopotului bate din palme”; „proteza mea stelară vinde chibrituri în portul constanța”; „îmi speli tălpile picioarelor cu votcă rusească”; „scârțâitul ușii descheie mantaua soldatului la gât”; „în șuieratul șarpelui se zidește o biserică”; „crâșmărița își ascunde virginitatea în halba de bere”; scârțâie liniștea în tramvaiul doi” etc. etc. Dar... stop, nene, cu astea, întrucât (Evrika!) am dat și peste unele „sclipiciuni” ispititoare (vreau să cred că nu involuntare) în această junglă a sintaxei supuse la torturi demne de cele aplicate de regimul comunist condamnăților politic, în temnițe: „libertatea din stolul de vrăbii ne hașurează frica” (chiar și doar pentru asta, volumul merită a fi citit); „vidul ni se lichefiază în simțuri”; „țipă spațiul dintre frici în salonul zece al clinicii de ortopedie din târgu- mureș”; „deplâng singurătatea de cursă lungă a viermelui de mătăse”; „poemele lui ion mureșan nu au riduri sunt pline de mesaje/ pentru călătorii fără prejudecăți”, dar și mirobolantul vers „ana blandiana un râu căutat de setea noastră”. Hmm... unii ar putea fi chiar entuziasmați (de nu chiar... intimidati) de acest huruit terifiant și abracadabrant al cuvintelor deversate precum semințele seci (dar nu toate) amestecate cu neghină și mazărice pe coșul morii acelu morar din cântec, care-i meșter bun și trage din lulea tutun. Mă-ntreb ca... fraierul, cum ar suna aceste „suburbii ale fricii” traduse în... limba spargă, a Ninei Cassian.

Georges Mazilu

La confidence, acrilic pe pânză, 33 x 41 cm

Despre românii de lângă români

Virgil Rațiu

Al. Cățcăuan
Românii de lângă români
Prefață de Ioan Holban
Editura CronEdit, Iași, 2021

Călătoria, ca investiție în prietenii noi, ca formă de explorare. Călătoriile pot deschide porți ale istoriei, dacă „descălecătorul” are astfel de intenții, de ținte. Și mai ales dacă are „carnete de drum”, note nenumărate, interesant decupate despre locuri și oameni întâlnite.

Istoria nu se compune, oricât ar dori unii, din analize condiționale și condiționate, din presupuneri și dedesupturi speculativ-deformate, trecute de ani și ani. Orice comentarii spre astfel de forme sunt pierdute în neagra veșnicie. Nu se poate construi un schelet istoric al unei națiuni, să zic, cu expresii de genul: „...Dacă nu ar fi izbucnit Primul Război Mondial, România Mare nu s-ar fi constituit...”

În următoarele rânduri este vorba despre români, privind, direct, români dinăuntrul țării și români de dincolo de granițe. Mai apropiat exprimat, intră în atenția autorului cărții teritoriile pe care le putem denumi „dincolo de România”.

Toate statele din jurul nostru, Polonia, Ungaria, Serbia, Muntenegru, Croația, Bulgaria și nu în ultimul rând Ucraina, au în ținuturile statale, naționale, etnici (numeroși, mai puțin numeroși) care aparțin spiritual și tradițional de români și de românism. Nu a „inventat” niciun istoric european, american, fie, (aceștia din urmă având de zeci de ani obiceiul să se amestece în oricare „convenție” internațională), o astfel de stare, ci este rezultatul

reconstituirii tuturor statelor europene ca urmare a Tratatului de la Trianon (1919-1920). (Serbia, Muntenegru, Croația sunt o readucere la „realitate” a ceea ce a fost teritoriul Yugoslaviei – acestea după un marasm de război ale cărui „măruntaie” nu sunt clare nici astăzi.) Nu cred că există vreun lider politic european ori american care să decidă rezilierea și implementarea unui alt tratat internațional înafara celor semnate de statele europene trasate după Primul Război Mondial, chiar și după anul de cotitură, 1990. (A încercat în 1991 Francois Mitterand, în legătură cu relația Ungaria-România, privind Tratatul de la Trianon, dar demersul francezului socialist a eșuat jalnic. După cum s-a constatat ulterior, *preșul* francez nu a fost luat în seamă de nimeni!)

În cartea *Românii de lângă români* de Al. Cățcăuan (Ed. CronEdit, Iași, 2021) întâlnim o stăruitoare relatare, cu și despre câteva călătorii în jurul României, ca reportaje dezvăluitoare și descinderi în jurul granițelor noastre cu intenții de interogatorii puse în slujba justiției sociale. În acest sens, alibiul volumului stă sub semnul unor „vizite prietenești, de relații culturale și bună vecinătate”. Intenția autorului nu este deloc obscură socialmente ori politicește, degrabă este de apreciat, pusă în slujba omenescului și a urmăririi adevărului, fie istoric, fie de drept juridic, social. Am zis: adevărul istoric?...

Prima impresie, dincolo de „expedițiile” culturale în sine, concludivă, este aceea a punerii în fața cititorului a unor statistici demografice. Țările (sau „capete” de țări) vizitate de autor și avute în vedere sunt Serbia, Ucraina (Bucovina), apoi

Bulgaria și R. Moldova. Ce vrea să comunice autorul prin toate acestea, întreprinse, sunt fapte, nu vorbe; realități, nu joacă politică.

Geografic, la nivel de trai și cultură, noi, ca români, stăm destul de bine. Ne situăm promițător în raport cu alte state. Iar românii de lângă noi, congenerii de dincolo de granițele naționale, trebuie să trăiască viața de zi cu zi din țările în care locuiesc. Nu au altă cale, după cum este firesc datorită „stărilor” create de parcursul omenirii, de oamenii care au făcut istoria, la vremea lor.

Doar prin cultură și spirit românii de „dincolo” de granițe rezistă ca entități distincte. (Iarăși, o stare normală, europeană.) Peste tot în Europa este astfel. Cu excepții care întăresc regula: Peste tot în lumea post-comunistă, însă, etnicii de altă naționalitate decât țara în care locuiesc sunt priviți și tratați cu suspiciune, superioritate și ordonați conform legilor acelor țări. Altă stare, alte realități.

Se pune întrebarea: România, ca stat european, ce întreprinde pe fond internațional pentru românii care viețuiesc în teritoriile învecinate?... După câte cunoaștem, nimic, sau mai nimic. De fapt, peste granițele României trăiesc mulți români „păsășiți”, supuși deznaționalizării, lipsiți deseori de drepturi firești rezervate unor minoritari, de la țară la țară. Știm foarte bine și cunoaștem cu toții ce „eforturi” întreprinde Ungaria pentru etnicii maghiari din România, din Serbia, Croația, Ucraina! Sunt singurii din Europa care luptă pentru „ai lor” pe toate căile, fără tăgadă. Însă noi, românii, pentru românii din jurul nostru ce întreprindem? cum îi sprijinim?

Cartea lui Al. Cățcăuan nu este o „teorie a chibritului”. ... Are substanță care chiar dă încredere, un conținut care poate stârni alarme, dacă există cineva să le recepteze. Românii din jurul nostru, până nu este prea târziu, trebuie sprijiniți, prin toate mijloacele comune tuturor și, mai ales, prin prezența noastră acolo, la ei acasă. Asta face și autorul, ca un „turist” cultural nedeșezminat. Nu este primul călător cultural de pe mapa Europei. Enunță probleme de vecinătate europeană și chiar încearcă să le rezolve după posibilitățile sale financiare și spirituale. Prin schimburi culturale care nu pot fi, nici să pară contrafăcute.

Georges Mazilu

Le voyeur, acrilic pe pânză, 55 x 46 cm

Brâncuși, personaj într-un „roman de dragoste epistolar”

Adrian Țion

Poveștile de amor ale personalităților au stârnit întotdeauna interes în mentalul colectiv. Pentru unii chiar mai mult decât opera propriu-zisă. Idealizând sau romanțând niște pasiuni, ridicând uneori la puterea *n* niște iubiri trecătoare. Când relațiile amoroase au fost de durată, curiozitatea s-a dovedit foarte productivă și deosebit de iscoditoare, dornică să răscolească și să devoreze intimități. Despre iubirile lui Eminescu și cele ale lui Nichita Stănescu, despre iubirile lui Beethoven și cele ale lui Picasso, de pildă, s-au scris cărți și se vor mai scrie. Intuiția lui Eminescu nu a dat greș nici în această privință: „Toate micile mizerii unui suflet chinuit/ Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit” scria poetul, dezamăgit, în *Scrisoarea I*. Desigur, Eminescu are dreptate. Dar aparențele „mici mizerii” ale sufletului, secretizate în timp, sunt uneori adevărate iluminări, reverberate ca atare în creație. Din seria acestor dezvăluiri face parte și publicarea corespondenței personalităților. Nu altfel stau lucrurile în cazul lui Constantin Brâncuși, ne spune brâncușologul clujean Constantin Zărnescu în uriașul său volum dedicat sculptorului – *Civilizația vizuală Brâncuși*, apărut la Editura Napoca Star în excelente condiții grafice.

După o muncă trudnică de cercetare, analiză și interpretare a operei marelui sculptor, un travaliu de 45 de ani, (după spusele sale), Constantin Zărnescu și-a adunat eseurile și textele lui Brâncuși și despre Brâncuși în acest masiv volum de 710 de pagini, format A4, carte de căpătâi, imposibil de ignorat în taxonomia exegezelor despre universul artistic brâncușian. Cu deferența cuvenită unui demers scriitoricesc de asemenea anvergură, această „Biblie a lui Brâncuși” oferă o privire cuprinzătoare, panoramică, o tratare complexă, exhaustivă în felul ei, a formelor de simbolizare implementate în opera „Sfântului din Montparnasse”. Împietind comentariul eseistic, susținut la cote de înalt rafinament intelectual, cu biografismul spectacular, Constantin Zărnescu reușește să eșaloneze pe capitole importanța etapelor de creație într-o abundență mereu nesaturată de informații și considerații năvalnice, pasionale, extaziate, filtrate de gustul unui esthet însetat de măreția frumosului artistic universal.

Capitolul VI al acestei uimitoare cărți este dedicat unui „roman de dragoste epistolar”, repovestit de autor după volumul prezentat de istoricul de artă Doina Lemny și tradus de Claudia Drăgănoiu, apărut la Editura „Vremea” în 2019, subintitulat *De la Tantan la Tonton*. Dar cine sunt Tantan și Tonton? Nimeni alții decât Constantin Brâncuși însuși și Martha Leberherz, balerina din Geneva, dansatoarea cu trup divin, care s-a îndrăgostit de el la o vârstă fragedă. Astfel că au intrat în acest roman de dragoste cu pseudonimele alintătoare cu care își semnau scrisorile: Tantan de la Constantin și Tonton de la Marthon-Martha. Povestea de iubire dintre ei începe prin 1925 sau

1926. „În iunie 1926, sufletul său de sculptor singuratic, luptându-se cu *materia*, a fost săgetat de o *fecioară*; nu era oricine, ci o ființă specială” (scrie Zărnescu), adică o fată cu blonde coșite, de nici 20 de ani, pe care sculptorul o invită în Atelierul său și-i propune să-i devină secretară. E adevărat că sculptorul se apropia de 50 de ani, dar pasiunea pune stăpânire pe ea: „Simt o învolburare în capul meu! Sunt nebună de fericire! Mă dăruiesc, întreagă, ție! Până acum eu n-am iubit pe nimeni!” sunt vorbele ei care o înalță spre cer, după cum va scrie în alt loc. Delicatețea apropierei dintre ei, trăirile pasionale sunt desprinse din scrisori, deoarece la scurt timp Brâncuși trebuie să plece în America în vederea expoziției personale și a rezolvării conflictelor cu Vama Statelor Unite, astfel că depărtarea i-a pus în situația de a-și dezvălui sentimentele prin scris. Sculptorul primește 92 de scrisori trimise spre el, la New York. La întoarcere, el se arată foarte interesat de ele, intercalază scrisorile ei cu ale sale vrând să alcătuiască o carte, „fiindcă nimeni nu scrie doar pentru el însuși, frizând *modestia* sau doar pentru celălalt!”, precizează prozatorul Constantin Zărnescu, adăugând că „Tonton și-a dorit și a râvnit să devină personaj”. Dar scrisorile lor au stat nedescoperite, nepublicate 96 de ani. Ele au fost ascunse de Alexandru Istrati și Natalia Dumitrescu, „legatari testamentari” erijați în „moștenitori”, până când doamna Doina Lemny, cercetătoare angajată la *Centre Pompidou*, conservator și istoric de artă, le-a găsit „după obositoare și îndelungi cercetări printre hârtoage”, deschizând astfel o nouă perspectivă de cunoaștere a omului Brâncuși și a artistului considerat „l'inventeur de la sculpture moderne”. Flacăra iubirii secrete pentru Tontan-Martha a alimentat o perioadă fastă din creația sculptorului (1926 – 1939) în centrul realizărilor situându-se *Leda*, expresie a reunirii dintre cele două forme: elementul feminin și cel masculin

Georges Mazilu Garçon assis, acrilic pe pânză, 55 x 46 cm

(după cum reiese din comentarii). Misterul indescriptibil al „lunii de miere” este prelungit de Brâncuși, convertit creativ în munca asiduă a căutării formelor de esențializare a expresiei. Zărnescu eternizează povestea lor de iubire prin pagini pline de poezia reconstituirilor fabuloase, în stil propriu, pasional.

Repovestitorul acestui roman de dragoste în scrisori recrează atmosfera efervescentă a epocii trimițând spre „scandalul oficial” cu vama newyorkeză și spre ariștii din jurul sculptorului care îi vizitau Atelierul. Oamenii din anturajul sculptorului sunt tratați ca personaje secundare ale întregirii unui epos de altădată, intrat în legendă. Divagațiile au importanța și savoarea încadrării în peisajul avangardist al Parisului acelor ani, în care apar Marcel Duchamp, Tristan Tzara, Josephine Baker, James Joyce, Pablo Picasso, Giacometti, dar și sora Marthei, Julieta, și prietenele Irina și Lizica Codreanu. Portretul spiritual al sculptorului este întregit de autorul cărții, precum procedează Valeriu Butulescu în piesa de teatru *Infinitul Brâncuși*, prin scene imaginate în Atelierul din Impasse Ronsin în care Tantan-Brâncuși povestea musafirilor episoade din Cervantes și Lesage. Sunt agape, *party-uri* virtuale care au rămas legendare, asupra cărora autorul cărții revine cu mare admirație. „Explicându-și” sculpturile, viziunea despre artă, demersul artistic, Tantan e extras din pulsul vieții adevărate și introdus în pioasă extrapolare eseistică, sinteză a artelor și civilizațiilor, țintă spre care tinde mereu scriitorul și eseistul clujean. Discursul se împletește aici cu aforismele brâncușiene, publicate și comentate de Constantin Zărnescu în 1980, cunoscând de atunci mai multe ediții. Mai mult chiar, sunt adăugate virtuale discuții despre arta egipteană, făcându-i Marthei-Tontan inițierea în misterul artei antice ca eroul lui Camil Petrescu Ștefan Gheorghidiu care face istoria filosofiei într-o noapte în budoarul Elei. În fața discipolilor, Tantan-Brâncuși va repeta că „mâna e prelungirea minții”, ea gândește, este mâna-fantomă care dezvăluie și ascunde, întocmai așa cum apare fotografia pe care el însuși și-a făcut-o, (un *selfy* am spune azi), cu palma cu degetele răsfirate pusă în fața ochilor, ca să-și ascundă chipul; fotografie-ilustrată editată de *Centre Pompidou* în stare să pună în evidență calitățile de fotograf rafinat ale sculptorului. Pentru că mâinile spun istoria afectelor noastre iar sculpturile ieșite din aceste mâini sunt materializarea acestor tainice trăiri. Comentarea fotografiei de la pagina 622 a cărții este emblematică pentru eternizarea clipei, pentru decriptarea misteriosului legământ de iubire și dezvăluite parțial de acest insolit roman de dragoste. Tantan și Tonton stau față în față. Ea îl privește cu admirație, surzând. „În mâna stângă, (descrie Zărnescu), Tantan ține declanșatorul, «firul», care nu se observă. În spatele lui Tontan e *Peștele*, simbolul zodiacal al lui Tantan. Ea odihnește, tolănită, pe o marmură enormă: *Masă rotundă*”. Coșitele ei sunt prinse deasupra capului, după moda timpului, sau „cozi împletite ca mocănițele noastre”, după cum scrie Doina Lemny. Tantan-Brâncuși a cumpărat un teren pentru o casă, dorind să trăiască împreună în acea casă pentru tot restul vieții. Dar soarta a decis altfel. Martha-Tontan a trăit 103 ani, departe de Tantan-Brâncuși. Până la această vârstă a fost singură, împletind coșite albe.

Dreptul la fericire

Claudiu Groza

Emoționant până la frison, fără să cadă în patetism, dur până la sufocare, fără să urmărească un efect de tabloid, *Nu mai ține linia ocupată* este, așa zice, evenimentul teatral al finalului de 2021 în România. Cu siguranță, oricum, un spectacol care dă un suflu nou, neașteptat (și binevenit) de radical repertoriului Teatrului Național din Cluj, nu foarte bogat în producții inspirate din proxima realitate.

Regizoarea Adina Lazăr și dramaturga Alexandra Felseghi își continuă periplul început cu *Verde tăiat*, care pare să instituie un nou format artistic/ideologic în spectacologia autohtonă. Dacă primul spectacol pune într-o grilă cumva metaforic-simbolică, dar cu ancorare solidă în întâmplări reale, moartea tragică a unui pădurar, aici firul roșu pleacă de la o altă poveste care a bulversat România, celebrul „caz Caracal”.

Pretextul dramaturgic capătă o carnație scenică mai pregnantă printr-un *story* adiacent, mai pozitiv și inteligent imbricat în narațiune: povestea unei fete abuzate de așa-zisul ei iubit (protector-pește-interlop), refugiată într-un adăpost care nu o ferește însă de a fi „recuperată” de acela.

Nu mai ține linia ocupată e un spectacol care nu trebuie povestit nici chiar în linii mari, pentru că nici un rezumat nu poate compensa efectul vizionării, procesarea de către spectator a fiecărei imagini scenice, replici sau interacțiuni, a fiecărui detaliu ori gest, care duc spre un foarte intim-consumat *catharsis*. E foarte interesant că, deși povestea e cunoscută tuturor iar empatia pe care o provoacă spectacolul e evidentă și puternică, o anumită cunoscând socială obturează reacția colectivă. Dar asta e deja subiect de sociologia receptării.

Alexandra Felseghi a optat – foarte inspirat, după părerea mea – pentru o narațiune dramatică fără accente naturaliste, dar nu evazivă. Dimpotrivă, și printr-o regie foarte apropiată a Adinei Lazăr, spectacolul alternează secvențe foarte crude, ce provoacă aproape o nevoie de reacție fizică a privitorului (mi-a venit să sar în scenă, dedublat cumva din ipostaza de critic/spectator în cea de personaj eu însumi, în scenele cu interlopii și fata abuzată), cu altele de mare intensitate emoțională sau de o plasticitate care taie respirația. Nu lipsesc însă nici momentele parodice sau rizibile (cu polițistul, de pildă, sau cu o „celebritate TV”), care temporizează cumva uriașul consum emoțional pe care-l presupune vizionarea. Un dozaj extrem de bine calibrat dramaturgic și regizoral, care mie-mi confirmă că echipa Felseghi-Lazăr vine cu ceva nou în peisajul teatral. Vom putea decela teoretic peste ceva vreme cu ce anume.

Excelenta scriitură dramatică și amploarea palielilor semantice ale regiei sunt potențate de scenografie și eclairaj și catalizate impecabil de jocul actoricesc.

Andreea Tecla a conceput un decor din piese modulare, interșanjabile pentru a reconfigura spațiul de joc, eliminându-se astfel hebluri sau efecte de eclairaj între scene. Asta dinamizează foarte pregnant cursivitatea acțiunii scenice. Costumele Andrei Handaric sunt perfect ilustrative pentru fiecare personaj, de la treningurile interlopilor la ținuta simplă a părinților, rochiile sângerii ale corului sau uniforma sugestivă a polițistului. Sound-designul lui Adrian Picioarea dă un efect cu mare

reverberație simbolică, iar eclairajul este întrutotul spectaculos, cu efecte cromatice de perfectă și impresionantă plasticitate (accentuând un foarte semnificativ element scenografic); nu mai puțin acurate video-designul (Ioana Pop și Daniela Groza) și coregrafia mitico-magică (Andrea Gavriliu).

Echipa de actori a Naționalului a jucat cu o implicare, precizie, coordonare, forță și energie absolut admirabile.

În rolul principal, Diana Buluga (Andreea Tomuță) a fost de o sensibilitate plină de nuanțe, de la naivitate juvenilă la profundă traumă, de la vindicativă (auto)puniție la disperare. Fiecare moment adaugă ceva la portretul plin de contradicții al eroinei, un fel de goană haotică după dragoste și ocrotire, un amestec resemnat de supunere și speranță, puse în expresie extraordinar de acțiță. După opinia mea, Diana Buluga este o concurentă serioasă pentru premiile teatrale din acest an, iar acest rol este unul memorabil în cariera ei.

Dezechilibrul psiho-emoțional al personajului Andreea a fost oglindit în rigoarea terapeutică a psiholoagei Elena Vasiliu. Partitura jucată de Sânziana Târța a fost de fapt contrapunctul de normalitate al spectacolului. Actrița și-a controlat rolul cu atenție și precizie, evitând foarte bine orice accent apodictic sau pedagogic și etalând coerent o solidaritate empatică a personajului său.

Foarte bine au conturat Adriana Băilescu și Ionuț Caras abulicul refuz al realității al părinților fetei dispărute (Maria și Alexandru Berbeceanu). Incapabili să acționeze în vreun fel, dar trecând de la cruntă deznădejde la speranță oarbă, ei sunt deja niște chibiți ai vieții, niște fantome ale durerii umile. Cei doi actori au marcat perfect stările eroilor interpretați.

Elena Ivanca a dozat corect un anume cinism dezabuzat cu maternitatea distantă în rolul mamei

Andreei, într-o secvență scurtă, dar cu subtext; Angelica Nicoară a fost absolut savuroasă (dar și foarte atentă la detalii, creând o parodie originală și recognoscibilă) ca realizatoare tv, interesată de „caz”; corul (Diana Ioana Licu, Angelica Nicoară, Elena Ivanca, Adriana Băilescu) a reușit să inducă un element semantic în plus întregii povești.

Un personaj paradoxal, cu alură cumva tipologică (dar nu clișeic) este polițistul Flavius Obăcescu, jucat de Matei Rotaru cu un soi de moliciune indecisă, cu pusee (vagi) de energie și asumare a funcției, alternate cu episoade microase în relația cu interlopul, ba chiar cu crize emoționale. Rotaru a rotunjit impecabil această partitură care dă indirect imaginea unui sistem, personalizând-o.

În fine, cu o energie și un mix de gesturi, posturi, replici, butalitate și machistă „drăgălășenie” care te face să scrâșnești de revoltă și-au construit rolurile Adrian Cucu, Cosmin Stănilă și Radu Dogaru (interlopul), reușind notabil să aducă pe scenă un univers de nișă (dar cât de real) al vieții cotidiene.

Merită remarcată performanța întregii echipe a spectacolului de a fi reușit să redea forța unei asemenea povești fără a o văduvi de detalii, nuanțe, subtexte, trimiteri, semne de întrebare.

Poate că voi fi contrazis vehement de puriști, dar o calitate a acestui spectacol este că nu are personaje moral inocente. Există victime și călăi, eroi pozitivi și negativi, dar portretele nu sunt maniheiste. Nu avem o *teză*, or asta dă și mai mare veridicitate narațiunii.

Realul punct cathartic din *Nu mai ține linia ocupată* e o scenă cu ostentativă alură kitsch, cumva în pandant cu alta, dinainte, în care Andreea dansează pe aceeași melodie, visând parcă, desprinsă total de cumplita realitate în care viețuiește. Aici însă, printre versuri tânguite și ploaie romantică, în scenă coboară semnul morții. Iar combinația asta, care face să îți explodeze lacrimile în ochi, este de fapt chintesenta acestui spectacol: oricât de simpli am fi, oricât de naive ne-ar fi dorințele, oricât de proaste alegerile, oricât de mărunte idealurile, toți avem dreptul la fericire...

Adina Lazăr ține linia ocupată

Alexandru Jurcan

Sâmbătă, 18 decembrie 2021. O frenezie insolită la Teatrul Național din Cluj, după premiera spectacolului *Nu mai ține linia ocupată* de Alexandra Felseghi, în regia Adinei Lazăr, care aduce – iată – teatrul social într-o instituție prestigioasă, după ce a făcut „ravagii” cu nominalizatul, premiul, frisonantul *Verde tăiat*. Un subiect actual, stringent, arzător despre condiția femeii. Abuz sexual, manipulare, umilință. O briză de feminism? Să fim serioși: de ce să fie violate fetele? arse în butoaie sordide? Răpitate, vândute, batjocorite, obligate la prostituție de loverboy fără scrupule. Până când camuflarea adevărului? Poliția/justiția sub acuzare relevantă. „Chiar vrei să faci poliția română ceva pentru tine?” – se enunță fără echivoc. Vacuitatea promisiunilor e flagrantă. Orice anchetă stagnează. În culisele ei domină șmecherii, interlopul, maneliștii de joasă speță. Clanul de infractori e salvat. Asistența socială luptă adesea cu morile de vânt, cu mentalități obtuze. Nimeni nu-și asumă nimic. Chiar mama fetei abuzate îi spune acesteia că „tu ai fost

o piatră atârnată de gâtul meu”. Televiziunea nu e cruțată nici ea, marcându-se ridicolul clișeelelor uzitate și superficialitatea de sotto voce.

Exact, auzim o manea la început de spectacol (Buzele tale). Miza e clară, provocarea e explozivă. Nimic obturat. Decor funcțional, culori, scaune albe. În fundal – ceasul premonitoriu și imagini sugestive. Marea găselniță: corul (antic!) sui-generis, invaziv, grav, cu accente de Casandră. Patru femei în roșu țipător, ca o urgență viscerală. Regizoarea își construiește spectacolul cu minuție, rigoare și echilibru, servită de textul contondent al Alexandrei Felseghi. Un ritm trepidant, un suspans empatic. Actorii excelenți, dintre care se impun trei: Diana Buluga (veridică, surprinzătoare, cu modulații exacte), Adriana Băilescu (credibilă, emoționantă), Ionuț Caras (trăiri compulsive, economie subtilă de mijloace de expresie).

Adina Lazăr nu se va supune vreunui avertisment și va ține linia ocupată. Ceea ce aștept de la talentul ei revelator, eruptiv.

Întâiul, cel pecetluit

Cristina Struțeanu

„Donșoara prea mult”, ce mai etichetă! Oamenii au obiceiul să te pună într-o ramă, să te clasifice, din repezeală, nu neapărat din nepăsare, nici măcar din ne iubire. Ei au treabă și tu, nou apărutul, le stai printre picioare. Vor să le fie mai simplă învățarea prin lume. Prin hățiușul și balamuceala ei. Să-și vadă de ale lor. Să fie operativi și eficienți. Pâhh, ce termeni, ce modă, ce trend... Pe urmă, după ce te-au așezat în insectar, te-au ștampilat, le piere atenția și băgarea în seamă... Te uită. Sau se... uită prin tine ca prin sticlă. Aaa, aici erai?! Și așa începe nebunia prosteliilor tale. Le faci gărlă, doar doar atragi atenția asupra ta. Cui? Oricui.

„Vorbește prea mult”, zicea mama ei, așezând-o jos pe o pătură printre jucării, atunci când pleca de acasă. Iar fetița, ce încă nu mergea și nici nu vorbea, le explica de zor tot felul de lucruri păpușilor, bolborosea cu mare convingere un fel de băli-mâli, taram-tam, huși-pâși, sofol... Probabil sensul lucrurilor. Probabil încă-l mai știa, îl aduse-se de Acolo, de Dincolo. Își cânta intonațiile, chiar dădea din mâini și ființele, care de cârpă, care de papier mache, care de porțelan, înțepeneau de uimire și nu clătinau niciodată din cap, absolut absorbite. În urmărire de admirație. E posibil ca ele să fi priceput tot, foarte posibil. Mama o găsea rotunjită covrig, ghemuită asupra ei însăși, ostentivă de rolu-i atât de profund, și adormită pe jos. Curat foetus. Lepădat?

A trecut – la școală – și prin calificativul: „prea zăpăcită”. Pe munte, prin zicerea: „prea căpriță, prea se cațără”... Cel mai tare o lovi însă, cu vremea, un fel de consens al familiei: „prea fantezistă”. O împovără și fiindcă nu înțelegea bine ce-i cu asta. Ce era de înțeles. Se făcea că râde odată cu ei... Dar se pare că ajunse pe încetul o traumă, așa ca o vânătăie, o cicatrice, un cucui. Astfel se dovedi.

O mătușă, Tanti Suzi, socotea că face prea mulți cartofi prăjiți, firește prea crocanți, cupot prea dulce, salată prea oțetită. Era și ea mamă de acum, de. Prea mamă? Aș, nicidecum.

În cele din urmă, se trezi potcovită cu o apreciere, care chiar o lăsă cu gura căscată: „scrie prea mult!” Hotărî așa o bună prietenă. Și cam ascuțit! Cum o fi asta? Înghiți în sec și se strânse în ea însăși. Iar foetus?!

Între timp, prin vreme, descoperi însă că i s-a spus și... „fetița prea înțeleaptă”. Cumva asta o alină în sfârșit și chiar o măguli, de ce-ar ascunde, ce rost are să nu spui ce ai trăit? A fost atunci când a fărâmat sertarul...

Câțiva ani se silise să deschidă sertarul ăla, cu o lamă de cuțit, cu o șurubelniță, cu cheițe de tot felul. I se părea că iese de acolo, din ferecătura aia, un aer închis și încins, dar nu rânced, ci cu iz de levănțică, ba și de iasomie. Duhnea, hm, de-a dreptul a taină, duh de taină. Ajunse să creadă, tot zgâlțâind de sertar, că Duhul din lampă, - lampa lui Aladin -, fuse zăvorât acolo. Să nu mai știe nimeni unde poate da de el. Să nu mai aibă acces la puterea lui orice neisprăvit. Când aflase că vor să scoată scrinul ăla vechi și să-l zvârle sau să-l pună pe foc, afară în curte, sărise în sus. Luase o toporișcă și, în sfârșit, se încumetase... L-a spart. Pe sertarul cu tăceri. Cele ce-o momeau de atâția ani. Să fi fost, poate, acolo, o tăcere asurzitoare,

cum zicea o expresie mortală? Un soi de vuiet? Auzi: Tăcere asurzitoare. Din cele oximoronice? Nu, una învăluită, șerpuită, șopocăită, intermitentă, cum nici nu mai întâlnești. Simțeau nevoia să faci un „șșșt” spre cei din jur și să-ți domolești respirația. Cel puțin, ea, da. De acolo, dinlăuntru, aflase că, de fapt, fuse o fetiță firosoasă.

Un teanc de caiete, strivite bine, vârâte unele într-altele, asta era înăuntru. Caiete ieftine, învelite în hârtii de tot felul, ba unele și în pânză cusută. Scrise cu creion chimic cel mai adesea, dar și cu biet creion, când negru, când roșu, cel de toate zilele, cu mină infectă, abia lizibilă. Scrise când ordonat, când și pe laterale. Se dovedea, înghesuit, burdușit, un asemenea prea plin, că te intimida. Pâlpâia, gălgăia.

Erau jurnalele bunicii, cea care-o privește acum de pe pereții camerei din Sinaia, dintr-o fotografie uriașă, aproape în mărime naturală. Cu mantou plisat, cu glugă. Și manșon de nurcă albă și pălărioară bordată cu blăniță tot albă și mici flori uscate. Era iarnă, se vede cât de colo. Ceea ce nu se vede însă erau ochii ei cei verzi. Asta nu se poate distinge-n poza alb-negru, dar se dusese vestea acelu farmec al privirii umbroase.

Dar când a apucat-o ea pe bunica, vie și naturală, dispăruse, se topise-n vânt înveșmântarea elegantă din poze. Bunica nu mai fuma cu porțigaret de chihlimbar, nu mai făcea hipism, nu se mai plimba cu iahtul, nu mai scotea din urechi cerceii cu briliante să-i pună în tava milei la biserică. În mod sigur nu mai dansa la baluri. Se duse pe copcă și momentul în care era cât pe ce să se mărite cu Aurel Vlaicu. Sora ei, Mărioara, fusese logodnica lui Vlaicu și, la balul cu pricina, tână ieșise decoltată și transpirată, pe terasă. O lovi se-n plin tuberculoza galopantă, boala duducelor dansante. Mărioara a pierit ca trăsniță, iar tatăl lor îl ogoia pe Vlaicu, fiindcă-l prețuia. Bărbații între ei, de. Erau din Săcele amândoi, ardeleni. „Las’ că ți-o dau pe Vera. E chiar mai frumoasă...” Numai că bietul Aurel a căzut cu avionul, nu departe de acel loc. Se zice că de supărare. Și de câte ori trece pe acolo, ea, nepoata, simte cum tresare. Tam-nisam. De ce oare? Aurel.

Dar farmec de epocă tot avea și bătrână. Bunica ei, Vera. Își ungea părul, necărunt, nealbit, cu ulei de nucă. Nepoata o privea lung, o pierdea din ochi, ce vorbă frumoasă la Coșbuc... Iar bunicul, atunci când și-o amintea periindu-și pletele, la geam, în casa de vizavi, din Ploieștiul lor, făcea - Aiii, afurisita, că frumoasă mai era!

Zâmbea și acum, cu ochii, Vera. Cei verzi. Și c-o gropiță, ba și c-o aluniță pe chipul ei alb, de porțelan. Dar în urmă, în cele din urmă, avea un singur rând de haine de ieșit, modest, și-n casă umbla cu... șalvari. Din cea mai ieftină pânză. Luase modelul, tare practic, de la o gazdă a ei, turcoaică, de la mare. În schimb, la gât și la încheieturile mâinilor purta lungi șiruri de mărgel-mă-tăanii, cu cruce de sidif. Când mergea la biserică, se adunau alergând copiii și părea că le dă bomboane. Dar nu, le dădea să sărute crucea pe care o purta la gât. Și ei se arătau bucuroși și pătrunși. Uluitor, n-ai fi crezut, nu era de crezut! Plecau din preajma bătrânei cu un soi de lumină pe fețe. Nu-i aiureală asta, nici invenție. Și o vreme nu mai erau

chiar atât de gălăgioși și nici bătauși. Clar. Vreme să observi îți trebuia, atât. Târziu, nepoata văzu asta și la Maica Siluana. Probabil, unde aveau lumină pe față. Aveau amândouă „măicuțele”, se pare, magnet la copilărimă. Fix astfel îi și spuneau bunicii copiii și vecinii – măicuța. Eticheta ei, iată.

Ei bine, da. Se convertise. Nu numai regimul politic îi schimbase viața. Comuniștii apărură pe tarla, când Verei de mult nu-i mai păsa de ceea ce se petrecea în lumea „de aici”. Nepoata era chiar curioasă de i-observa ca lumea pe noii stăpâni. Mai curând îi socotea o pedeapsă, binemerită ca întotdeauna. Soldați, pionii lui Dumnezeu sau ai celuilalt... Dar poate că nici nu... Viețuia în alți parametri. N-o mai poate întreba asta... N-o mai poate întreba nimic. Deși, odată, îi spuse ceva ciudat, rămas neînțeles. Cum că îi căzuse... vâlul și i se deschise Sensul. Îi pierise neștiința. Ce vâl, Doamne?, se-ntreba copila.

Stă pe birou, despăturită acum, cu urmele aplecării asupra ei însăși, cu colțuri roase, o simplă coală. Îngălbenită șofran. Scrisă cu cerneală neagră, decolorată pe alocuri într-un fel de maro-mov și pătată ici-colo, fără îndoială, of, nici o îndoială, de lacrimi. Ea, Vera, le numise „fierbinți”. E un fel de viață în hârtia asta, o emoție remanentă, o vibrație de neînvinș. O simți. De parcă ai auzi scârțâitul peniței, înmuieră în călmară, și ai vedea gestul scuturării de prea plinul cernelii. Și un anume tremur al mâinii. Iată, stropi...

Era declarația ei de despărțire, adresată „Domnului Tăchiță Ionescu”, bunicul Dumitru, probabil Dumitrache, diminutiv de epocă. Cum avea și vestitul său tiz, tot ploieștean, prim-ministrul Take Ionescu, optimistul care visa... gondole pe Dâmbovița, și-și căpătase porecla „Tăchiță Gură de Aur” și care inventase takismul, după spusa lui Eugen Lovinescu. Cel din capela-cavou de la Mănăstirea Sinaia. Cu masca lui mortuară cu tot, așezată pe sarcofag, care-o înfricoșă tare pe fetiță, fiindcă era și peste măsură de frig acolo. Coborai multe trepte și... te temeai să le urci înapoi. Nu cumva te-nhață pe la spate? Nu cumva crește și-o mână lungă de sub chipul de piatră al măștii? Cel lugubru, fioros de lugubru, înverzit. Dacă erai singură, simțeau că trebuie să mai aștepți să vină și o altă ființă, altfel acolo încremeneai. Și tu. Deveneai, de asemenea, piatră. Se alese cu multe răceli din cauza acestui rămas pe loc. Fiindcă da, locul o atrăgea, mergea des jos împreună cu alții, vizitatori, turiști, și cum ea îndată înlemnea, și devenea bătută-n cuie, nu băga de seamă când aceia ieșeau. De obicei gălăgioși, fără ca ea să-i fi auzit însă. Ce recidivă! Și iar...

„Dragul meu Tăchiță și frate!” Așa începea scrisoarea de adio. Și e din „Ploesti”, în 13 „Noembrie” 1932. Avea 37 de ani și el 46, cred. În floarea vârstei, cum se zice. Povestea era mai veche, se declanșase mai demult, cu peste cinci ani în urmă se pare. O vreme a mocnit doar.

„Îți scriu numai câte-va rânduri pe care ași dori să le ai ca o ultimă amintire, tot restul zilelor tale, acum când în față la amândoi ne stau două drumuri deschise. (.....) ”

Să ști că undeva în liniște și singurătate este un suflet veghetor și plin de înțelegere și iubire cerească pentru cel ce i-a fost tovarăș un șir de ani. Și de aici încolo până la ultima-mi răsufare vei găsi în inima mea un adăpost de frate, nimic mai mult (.....) ”

Devotata soră și maică Parascheva.”

Da, așa o chema de fapt pe bunica ei – Parascheva. De unde Vera, mai modern? Pasajul cu „lacrimile fierbinți” va rămâne însă ascuns. Iar

Georges Mazilu

Terminus, acrilic pe pânză, 38 x 55 cm

restul caietelor, numite jurnale și date minuțios, conțineau pur și simplu... rugăciuni. Zilnice! Ani și ani. Cu câte o mică observație concisă, fulgerătoare uneori, privindu-i pe cei din jur. De parcă o clipă arunca un ochi și spre ei, nu numai spre Cer. Scurt. În trecere. Povestea cu vâlul. Ridica un colț?

În lunga buclă de timp sub care i se desfășură viața în continuare, câte dar nu se petrece. În fond, fabuloase. Bunica își încarcă un teribil calabalac și ajunge la Mănăstirea Țigănești. Deși măritată și cu familie, fusese oploșită acolo. O vizitau ai ei, când și când. Zâmbea totdeauna, cu farmec zen. Și le împărțea anafure uscate, sfărâmițoase. Stătea totdeauna în pat, cu o pisică deasupra păturilor. Se ridica doar când îi conducea, cu mers împiedicat, legănat. Genunchii...

Dar noua stareță, fiindcă bătrâna, cea veche, murise, o izgoni după un timp. S-a întors cu alai, întovărășită de portretele ei uriașe, în ulei pe pânză. Nu le-ar fi lăsat în veci, niciunde. Unul, Iisus Domnul, cu inima la vedere, strălucindă, ca o grenadă în explozie. Și celălalt, Maica Domnului. În culori pastelate, cu veșminte azurii, pe un fond luminos auriu, cu raze peste raze. Evident pictate anume pentru ea. De cine? Nepoata nu aflase, dar o fascinau, ca pe toți cei ce urcau în pod. Fiindcă acolo ajunge Vera-Parascheva. În pod.

Nu mai era alt locșor acum pentru ea. Dar se dovedi că se simțea ca-n sânul lui Avram. Și nu e bizar lucru. E normal chiar. Tablourile, că nu le putea numi icoane, vegheau urcarea pe scări, de-a dreapta și de-a stânga, îți stăteau în cap, pe cap, te copleșeau, pătrundeai printre ele, cu fior, simțea că te binecuvântă cumva, dar îți și filtrează smerenia. O ai? Odată trecut printre ele, ca printre Scylla și Caribda, îți luau de pe umeri orice neliniște, chiar dacă inima îți bătea mai tare. Ce pace era sus...

Restul bunurilor ei ciudate și calabalăcul de orice fel i le popriseră, poate în chip de chirie. Avusese Vera-Parascheva și o machetă a bisericii Zlătari din București, în forma primă, înainte de prăbușirea turlor, la cutremurul din '40. Unde slujise Popa Toma Chiricuță, preotul scriitor, pe care-l admirase ea cu foc mare... Fermecătoare, înduioșătoare clădire minusculă. Pe gemulețe se zăreau strane și oameni mărunți, niște găze, unii în genunchi. Fusese în vitrina bunicii, firește, și o iesle cu păstori, cu animalele biblice și cu Pruncul. Scena tradițională ca în Irozii populari. Și mielul sfânt din

aluat, ca prin Ardeal la catolici, uscat și ciuruit, mâncat de gărgărițe. Și o mare, mare cheie poleită, strălucitoare. Bunica zicea că-i a Raiului. Nepoata nu se-ndoaia că era de aur. Câte nu mai erau în vitrina ei rămasă în urmă... Nici nu le mai ține minte.

...În pod își amenajă o cameră din... hârtii. Hârtii maronii de ambalaj, prinse de grinzi în ținte și pioane. Fâlfâiau mărunț, vibrau, țineau un fel de ritm, fiindcă era tot timpul curent. Sufla o boare de aer rece pe la toate îmbinările și colțurile. Când bătea vântul tare, „pereții” flencăneau și pocneau, ca o pungă de hârtie când o spargi, la joacă, în urechea altuia Ha ha. Iar ea, în pat, citea imperturbabilă din terfeloagele ei. Când treceau mașini, pe atunci rar, umbre lungi, tremurătoare, se prelingeau pe tavanul boțit și dispăreau într-un fel de neant. Fetiței îi venea să-ncerce să le prindă. Luminile cele stranii, fuginde. De parcă era vâlul, ce nu-l dezlegase...

Când ploua, și ploua cam des, acoperișului îi trăsese să aibă o hibă chiar deasupra patului ei. Și bunica? Ei bine, nu mai era niciun loc larg. Nu putea alege altul pentru crivat. Așa că citea înainte, însă cu o... umbrelă. O ținea înclinată ușor, ca să se scurgă apa de ploaie într-un lighean, alături. În pat, cu umbrelă! Fascinant? Nu, nici vorbă, va repeta fetița, și se părea absolut normal și firesc. O simțea din plin, urcând acolo. Domnea pacea. Țiua liniștea. Doar paginile foșneau.

Își alcătui - în cât timp? - o cutie mare cu... mici extrase, bilete de papagal, cu versete din Biblie. Cu toate. O îndemna pe nepoată, când o simțea amărâtă, să se roage și apoi să tragă de acolo „un răspuns”. Ah, cutia aia fata n-o mai găsi, nu era în sertarul pecetluit... Căzuse peste ea acel straniu vâl? Poate că de el, de vâl, sperase fata să dea.

În timp, bunica Vera cobori din pod. Se eliberase o cameră jos. Acum, stătea pe un șezlong cam hârbuit, la soare, cu o pălărie de paie pe cap, devenită de culoarea pământului. Făcea plimbări doar de-a lungul balconului, ținând zdravăn de balustrada lui, că-i devenise nesigur mersul. Și, ca o coțofană, extrăgea câte un soldățel din jucăriile strănepoților, și-l așeza pe etajera ei în chip de bibelou. Zâmbea șăgalnic și vinovat, însă nu-l înapoia. Citea înainte, dar, spre stupoarea nepoatei, și multe alte lucruri, învelite în copertile cărților ei de rugăciuni. Se umanizase! Și ascundea asta. Ce chestie! Doar fata știa, fiindcă-i schimba la biblioteca de la Cazinou romanele. Nu mai ține minte decât pe Sthendal,

„Roșu și negru”, dar au fost multe. Nu comentau asta împreună. Era ca o taină pe care o împărtășeau doar ele două, tacit, din priviri.

Teribil e că organiza după-amieze de lectură cu un cerc de... babe. Era, clar, lider. „Moderator”. Se citea din cărțile Părintelui Toma și din tot felul de scrieri. Comentau aprins. Sau stins, după cum le captiva sau ba. O puneau uneori și pe fetița să dea citire, cu „simțire și talent”...

Vara, făceau „pelerinaje” pe munte, la stâncile Sf. Anna, unde visase ea să ridice cândva un schit. Aici, îl lua negreșit și pe nepotul Goe, pe care-l menise în gândul ei preoției. Ba chiar episcop și-l dorea. A fost nevoită să se mulțumească însă cu inginer... Făceau fumigații, cu o tămâielniță afumată, o cățuie neagră, plină de grăsimea boabelor arse, a smirnei și tămâiei, dar mai ales a rășinei de brad, doar era din belșug acolo. Citeau rugăciuni și psalmi de pe foi ascunse în pământ, în niște cutii de metal. Se semnau într-un caiet jumulit, puneau data, și mâncau din traistă ce adusesse fiecare. Uneori și cântau versuri religioase. Cu voci ascuțite și ușor hârăite. Coborau spre seară fericite și ostentive. Cu folos... duhovnicesc, mă rog. Scoteau mici vaiete și țipete, la fiecare pas împiedicat în bolovani. Alunecau, chicoteau și se prindeau una de alta, ca fetițele. Hotărât, ceata de bătrâne avea basmale. Dar vâlul, vâlul acela unde era?

Cu bunicul se mârâia întruna. Niciun zâmbet. Îl taxa pentru orice, absolut orice gest. Iar el o bodogănea și tare și în surdină, și pe față și pe ascuns. Povestea lor cu capacele a devenit literatură...

Și, iar în timp, nepoata se gândea la cele ce citea și făptuia bunica. Erau multe caiete scrise de mână și nu numai ale ei. Circulau. Și dactilograme, unele legate la legătorii, pe bani serioși, economisiți din greu, deși erau a cincea copie, cu indigou, pe foițe. Traduceri și Viețile Sfinților. Nici picior de xerox nu se afla pe atunci. Se pare că literatură de sertar nu prea a existat, pe vremea cenzurii comuniste. Dar samizdat al dreptcredincioșilor, da. E iar vorba despre necurajul intelectualilor... Așa arăta samizdatul românesc, cu autori ca bunica Vera și alții, nepăsători la opreliști politice, visători și „cumsecăzi”, cum zicea o vecină de la munte. Scriau „pe genunchi”, nu ca-n vechile mănăstiri, unde erau săli pentru copiiști și cărturari. Nu în scriptorii și lepturarii, nu în „Numele Trandafirului”, ci al măceșului sălbatic, dar tot o făceau. Cu sărg și naivitate.

Și a venit și vremea ca bunicul, trecut zdravăn de 90 de ani, să se ducă... L-a grijit una dintre fiice, apoi a intrat în camera Verei și a chemat-o: Hai, mămico, că tăticu a plecat... / Unde a plecat?!... / Cum, unde? Dincolo, la Domnul.

Tăchiiiiiiță!

Aaai, aaai, aaai Tăchiță!

Se jeluia, urla, se trăgea de păr, ca ultima muieră de la sate, bocea în lacrimi toată, roșie la față, nestăvilă, neogoită. Fiica ei încerca s-o potolească, ușor indignată. Și cu surprindere: Bine, frate, o viață l-ai dezavuat (ăsta era limbajul, da), l-ai respins, și acum ce țipi așa?!?

Poate era încă tânără, prea tânără, cea fiică și nu înțelegea mai nimic. Nici măcar că omu-i om. Ba, adăugase că ei îi plac mai mult morții, că-s atât de liniștiți. Uite, tăticu acum arată ca un lord!

Bătrâna i-a dat un brânci și a năvălit în camera unde zăcea Dumitru și l-a cuprins.

Dumitru și Parascheva, doi sfinți-patroni alăturati. În cuvenitele sinaxare. La vreme de toamnă, în octombrie. Fusese un vâl între ei și căzuse? Odihnească-se...

Oricine e tentat de Drumul cel mai scurt spre fericire! Dar care este prețul?

Eugen Cojocaru

Georges Mazilu

Le chat de Charlemagne, acrilic pe pânză, 27 x 32 cm

Mă bucur să deschid o rubrică *Cinemateca pentru toți* închinată unor mari filme din trecut, încă actuale sau chiar mai mult azi - ecranizarea celebrei *Brave New World* de Aldous Huxley ori *Animal Farm* de George Orwell, care au reușit să redea fidel viața oamenilor și *Zeitgeist*-ul cu care trebuie să ne confruntăm noi. Acesta e „cazul” *Shortcut to happiness* (2007) cu un bun succes de public, în ciuda subiectului major: o nemiloasă critică la „business”-ul fără valori și calitate pe „piața cărților” și a culturii. Esența poate fi redusă la o expresie din film: *Money can buy anything & marketing sells anything!* Apreciatul actor Alec Baldwin („specializat” pe roluri negative de „pușlama”) ne surprinde ca scenarist și regizor cu o „tăioasă” și obiectivă radiografie a literaturii (și culturii) post-industriale / consumiste, care, desigur a fost boicotată de marile studiouri și noul „establishment” consumist. Ei au blocat filmările terminate în 2001: „filonul financiar” e tăiat, astfel că post-procesarea, difuzarea etc. au fost dinamitate până în 2007, când *Yari Film Group* a cumpărat drepturile și l-a lansat! Cine știe / va vedea demascarea inculturii actuale prin *Cel mai scurt drum spre fericire*, înțelege de ce noile generații de „critici” aserviți finanței din spatele trusturilor „culturale” l-au atacat vehement. Apreciatul critic de film și profesor de specialitate brazilian Claudio Carvalho, cu experiență de peste 50 de ani, deplânge și el situația dramatică din cultură exemplar demascată prin pelicula în cauză și „peripețiile” ei, situând-o printre cele esențiale la început de mileniu III.

Actorul american reușește o inteligentă și subtilă adaptare liberă după clasică povestire (1936)

a lui Stephen Vincent Benet, *The Devil and Daniel Webster*, pentru care a primit prestigiosul premiu literar *O’Henry Award*. Autorul american s-a inspirat din *Faustul* goethean, plasând acțiunea în New Hampshire, 1840, elogios ecranizat de regizorul William Dieterle (evreu german salvat de sub regimul nazist în SUA) și produs tot de el (nici el n-a găsit sprijin la marile studiouri, fiind atacat, după premieră / 1941, din aceleași considerații. Interesantă „filiație”: el jucase (1926) cu numele său real, un rol principal în versiunea mută *Faust* a lui F. W. Murnau, în Germania. Impresionanta ilustrație muzicală a lui Bernard Herrmann (bazată pe partitura scrisă de el la varianta radiofonică / 1938) a primit un merituos *Academy Award*.

Acum se perindă pe ecran o pleiadă de artiști de valoare: Alec Baldwin însuși, Anthony Hopkins, Jennifer Love Hewitt, Dan Aykroyd, Kim Cattrall, Jason Patric, Amy Poehler, Darrell Hammond, John Savage, Frank Siver, Barry Miller. *Jabez Stone* / Alec Baldwin scrie bine și din suflet, dar n-are șanse în sistemul mercantil al editurilor erei consumiste! Se începe când tocmai încheie o scenă emoționant-relevantă: el, copil de 12 ani, își aruncă bicicleta mult dorită și primită de Crăciun: din cauza ei, prietena dragă din vecini nu mai vrea să-l vadă, după ce căzuse cu ea. Noroc cu tatăl care îl observă și-i spune ceva care-l va salva mai târziu: *Nu există un drum scurt spre fericire!* „Literar” e mulțumit, cei trei prieteni îl apreciază, însă editorii nu vor romanul, astfel că stă într-un apartament și cartier amărât și, fără bani, deși arată bine, nu are succes la femei. Totuși, are un suflet mare, fiind în stare să-și piardă jobul amărât de vânzător, când a văzut cum a tratat

patronul un bătrân care n-avea bani! Când prietenul *Julius Jensen* / Dan Aykroyd vinde romanul unei editoare „smart new-age” cu 190.000\$, strigă disperat, ajuns acasă, că și-ar vinde sufletul pentru succes. Printr-o dramatică experiență, *Diavolul* / Jennifer Love Hewitt îl salvează și încheie contract cu el, aducându-l, prin persuasiune, la afirmația că vrea succes, nu cărți bine scrise! După 10 ani va fi tragica „scadență”... Romanele sale sunt „retușate & adaptate” nivelului cultural american la... „genunchiul broaștei”, devenind „best-seller” prin tam-tam-ul publicitar aferent. Critica tradițională, vechii mari scriitori americani îl desființează, dar... cui îi pasă! Relevantă e scena când cartea încă nu apăruse și patru *groupies* îl „sufocă” pentru autografe, doar văzând campania mass-media: *Sunteți așa un mare scriitor!* Devine bogat, atu-ul actual cel mai „cuceritor” la femei, și nu mai are timp de adevărații prieteni, obsedat și orbit de falsa aură a „celebrității”. Emblematică e scena de la *Editoarea* / Kim Cattrall, diabolic tupeist-șarmantă în rol de „pandant” al *Diavoliței*: ea (cu șefa marketing) îl întreabă care sunt modelele de scriitorii... *Jabez*: Dickens, Dostoievski, Kafka. Ele surâd sarcastic milos: *N-ai alții, actuali?* *Jabez* aruncă un nume vehiculat: Michael Crichton! Ele râsuflă ușurate: *Așa mai merge*. În continuare, i se „confeționează” un „portret-robot” marketizat pentru maximizarea vânzărilor, fără nici o legătură cu realitatea. Reticiențele și rezistența sale sunt înlăturate cu suficiență plină de viclenie. Primește un apartament de lux, bani, femei, party-uri, invitații simandicoase la tv etc. *Noua ta carte, așa-i că e foarte sexuală?!*, îl „sugestionează” editoarea, demascând una din triadele malefice ale *Zeitgeist*-ului: *Sex, Violence & Horror!* Punctul culminant e primirea celui mai prestigios premiu literar (subînțeles *Pulitzer*), însă președintele juriului, un venerabil om de cultură, îi înmânează cu scârbă trofeul și nici nu-i dă mâna! Concluzia: și ei au „capotat” în fața atot-puternicului capitalism sălbatic. La fel, vechea gardă de scriitori și critici - anecdotice: tizul lui real, marele scriitor Robert Stone, în persoană, apare în film și-l umilește! Încet, dar sigur, conștiința sa se trezește și începe să refuze imensa minciună pseudo-culturală, similar *mega-bulelor* financiare de la burse, dinaintea *Marilor Crahuri!*, Adevărul și realitatea nu contează, ci „construirea” lor de „zeii” marketing: cărțile sale sunt primele în box-office, e prezentat în cele mai *hype* mass-medii ca „*celibatarul cel mai râvnit al Americii*” „vizualizat” mereu în restaurante de lux.. Restul e... *Blowing in the wind!* Întregul film e plin de scene antologice și definitorii pentru epoca în care trăim: felul cum își tratează prietenii, la un vernisaj de pictură cele nouă muze ale artelor frumoase sunt oribile *Meduze* moderne pline de sânge sacrificial - *Jabez* cumpără *Muza Literaturii* și doarme cu ea deasupra patului etc. Mai menționez un dialog relevant - *Aging Writer*: *Ah, marele Daniel Webster!* *Webster*: *Domnul Hardy e beat*. *AW*: *Mai bine beat decât o curvă* (adică, editorii actuali - EC)! *Webster*: *Mai bine niciuna!* Pierderea bunului său prieten și critic sincer, *Mike* / Barry Miller, chiar înainte de „adjudecarea” marelui trofeu, e punctul crucial, la propriu și la figurat. *Jabez* se întâlnește cu editorul *Daniel Webster* / Anthony Hopkins, care îi oferă șansa de a rupe contractul cu *Diavolul*. Cum se va termina?! Speranța moare ultima! *Webster* spune, în final: *Câți nu sunt ca el!* Da, câți nu suntem ca el... SĂ NE PRIVIM ÎN OGLINDĂ!

Scurtă călătorie pe tărâmul lui Mazilu

Până la urmă, trebuie să recunoaștem că nimic nu se compară cu dragostea pescarului pentru soția sa. O urmează fără șovăire, deși se cam îndoiește că acesta este drumul cel mai drept spre piață. Totuși, își amintește că ea știe mai bine, absolut întotdeauna, și mai presus de orice este tot timpul grijulie și se uită la ce-a lăsat în urmă. Chiar și peștele din coș știe că este mai bine pe uscat decât în apă. Ultima dată când au plecat la plimbare, tot ea le-a arătat drumul pe care-l știa cu ochii aproape închiși, iar ei, cei doi soți, unul de formă și unul de rezervă, se mirau tăcuți cum poate o făptură atât de plăpândă, de firavă și neajutorată, să știe atât de multe. Bănuim că de fapt pantofii verzi știau drumul pe de rost, dar acesta este un secret încă neverificat. Crezi că eu nu pot să țin un ou pe cap? a întrebat-o el într-o zi. Și s-a înverșunat să și-l pună pe chelie, ținându-și respirația, gândurile și echilibrul. Țin pe cap toate grijile pe care oamenii de rând le țin pe umeri, norii, ploile și arșița verii stau pe capul meu cu toată greutatea lor nemăsurată, capul meu are puterea de a număra zilele, și anotimpurile, și veacurile, și crezi că nu mai încap și un biet ou alb? Iar ea, îngăduitoare ca întotdeauna, cu oul negru perfect în vârful capului, i-a lăudat perseverența. Mă rog, nu știm niciodată cât de mare e perseverența dar, când o întâlnim, trebuie s-o lăudăm, negreșit. Și să nu uităm că timpul trece ca un bicyclock, merge înainte și fără pedale, asta pentru cine mai crede că ceasul trebuie întors la ore fixe ca să păstreze ora exactă. Dar nimic nu mai este ca înainte, nici ceasul, nici busola, nici măcar bicicleta și asta numai și numai pentru că pantofii verzi nu mai știu altceva decât drumul cel mai drept, iar pantofii roșii au rămas buni numai pentru sprijin, căci s-au decis să nu mai intervină niciodată. Exact așa cum, alaltăieri, au pus la cale conspiratorii: roșul nu mai trebuie să

mai dețină vreo putere, nu mai are voie să ațâțe, nu-i mai este permis nici să ardă nici să lumineze. Cu căciula bine îndesată pe urechi, are voie doar să vadă ce i se spune. În rest, totul se rezolvă din umbre și lumini. De la lumânări, desigur, pentru că soarele s-a stins după ce a obosit să tot încălzească, oameni, plante, animale și gânduri absurde, mari consumatoare de energie. Numai lumânările se ocupă acum de lumini și umbre. În față luminează iar în spate lasă umbra să strice jocurile întunericului.

La marginea tărâmului - marionetistul, un ins deloc împăcat cu treaba pe care trebuie s-o facă zi de zi. Nici el nu pricepe cum de se lasă unii prinși de sfori și jucăți pe degete. Nu că i-ar păsa prea tare dar nici n-are de ales, așa i-a fost sortit, să-și pună șorțul de piele, în fiecare dimineață, să lege sforile de un băț și apoi să iasă pe stradă. Mușterii pur și simplu îi sar în lațuri. De-ar putea lua și el o pauză, cât de mică, poate mai scapă câțiva dintre bieții nenorociți fără scăpare, dar contractul nu-i permite pentru că este pe termen nedeterminat. Rareori mai apar excepții, cum ar fi cele două surori neasemănătoare care au reușit să se sustragă folosindu-se de un șiretlic vechi de când lumea și pământul. Nici n-a fost nevoie să se înțeleagă din priviri, așa cum fac surorile obișnuite, doar au ascultat vibrația aerului dintre ele și s-au priceput imediat cum să facă să nu cadă în mâinile marionetistului. Se vede asta și din mândria găștei care stă, triumfătoare, nestingherită și îngâmfată, pe spatele unui biet dobitoc care o suportă numai pentru că are capul Ledei, pe care o admiră de câteva veacuri și în preajma căreia nu credea că se va afla vreodată, ce să mai spunem că acum are onoarea de a se afla chiar sub dumneaei. Când te nimerești cu un asemenea noroc nu mai faci nazuri. De altfel, chiar profesorul a venit într-o fugă, să-i spună că are de îndeplinit o misiune fără precedent. Ea, găscă vanitoasă, a făcut o reverență când l-a văzut pe profesor, gândindu-se că un gest aristocrat o să facă din ea o lebedă. Habar n-are că profesorul a ghicit-o de la distanță și n-are de gând să-i răspundă nici măcar

Georges Mazilu
acrilic pe pânză, 46 x 38 cm

Femme au chien,

cu o privire piezișă. E adevărat că a învățat să-și țină capul frumos, cu gâtul răsucit și ciocul lăsat în jos, iar reverența este făcută corect, cu laba dreaptă trecută în spatele labei stângi, dar găscă tot găscă rămâne și niciun profesor din lumea asta n-o s-o trateze ca pe o lebedă.

În fine, last but not least, cum s-ar spune peste mână, trei din cei greu-de-numărat soldați aflați în solda tărâmului s-au întors acasă. Din păcate, nu li s-a permis să se așeze la masă înainte de a povesti, măcar pe scurt, cum este pe linia frontului. Nu se poate spune că sunt înfomețați ci, mai degrabă, poficioși, având în vedere că demult n-au mai stat la o masă ornată cu ghirlande de flori, globuri strălucitoare și lumânări înmiresmate. O risipă de resurse, dacă mă întrebați pe mine. Dar imaginea unei mese dichisite îți sporește dorințele pe loc, iar ei erau nerăbdători să se înfrupte din orice. Așa că s-au pus pe povestit, iute și concis, fără înfloriturile poveștilor soldățești, relatând următoarele: pe linia frontului orizontul este curbat și nu se poate vedea dincolo fără vreun ajutor de sus; inamicul este numeros și invizibil; când plouă, iarba crește mai repede, iar când soarele strălucește, toate poamele dau în pârg; în rest, totul e ca aici. Poftă bună! Numai înțelepții au priceput că linia frontului e din ce în ce mai aproape. Nimburile le dădeau lumina necesară citirii gândurilor și, cu toate că fuseseră luați prin surprindere, unul dintre ei nici măcar nu a apucat să-și tragă pantalonii, au descifrat imediat subtilul înțeles al ierbii și al poamelor care au nevoie de ploaie și de soare, chiar și pe timp de război. Un adevăr atât de crud nu putea fi dezvăluit decât de soldații întorși de pe front. Nici măcar cărțile nu menționează acest lucru. E clar: soldații și înțelepții sunt indispensabili.

Acestea sunt note dintr-un carnet de călătorie pe tărâmul lui Mazilu, tărâm despre care știm din picturile lui. Repere mi-au fost *La balle bleue*, *Les deux soeurs*, *Lange et l'angelot*, *One Way Trip*, *Les saltimbanques*, *Les poissonniers*, *La promenade*, *Oeuf blanc*, *oeuf noir*, *The Goose Pride*, *Les trois soldats*, *Le crépuscule des sages*, *Bicyclock Man*, *Les conspirateurs*, *Le prince*, *Ombres et lumières* și *Le marionnettiste*, lucrări postate pe site-ul oficial al artistului. Și să nu uităm că frumusețea este în ochii privitorului.

Georges Mazilu

Les fiancés, acrilic pe pânză, 46 x 38 cm

sumar

istoria literară

Radu Bagdasar
Condiția scriitorului în diversele spații culturale 2

editorial

Mircea Arman
Realizările culturale ale Editurii
și Revistei Tribuna elogiate în *Süddeutsche Zeitung* 3

filosofie

Gaetano Mollo
Redescoperirea divinului 4
Vasile Zecheru
Anton Dumitriu, căutătorul de Lumină 5
Viorel Igna
Medioplatonicii. Numenius Teologia (V) 8

file de jurnal

Nicolae Iuga
Farse și întâmplări celebre
la Facultatea de Filosofie din București (IV) 11

diagnoze

Andrei Marga
Anul 2021 – fapte și perspective 12

juridic

Ioana Maria Mureșan
Răspunderea delictuală. Privire generală 14

social

Ani Bradea
O restituire esențială din istoria exilului românesc 16

proza

Raluca Poenaru
O amintire care nu mai contează 18

religia

Nicolae Turcan
Șase răspunsuri la o întrebare (ne)iertătoare 19

însemnări din La Mancha

Mircea Moș
Făt-Frumos și pielea de porc 20

memoria literară

Constantin Cubleşan
George Bacovia – un solitar
(1881-1957) 21

cărți în actualitate

Adrian Lesenciuc
Recuperarea necesară a lui Ioan Barac 22

Ștefan Manasia
Un an bun pentru poet, un an bun
pentru traducător 23

Andreea Zavicsa
O antologie Gheorghe Grigurcu 24

Irina-Roxana Georgescu
În căutarea cititorului pierdut 25

Christian Crăciun
Și gata... 26

Alexandru Sfârlea
Dictatura hazardului imagistic 28

Virgil Rațiu
Despre românii de lângă români 29

comentarii

Adrian Țion
Brâncuși, personaj într-un
„roman de dragoste epistolar” 30

teatru

Claudiu Groza
Dreptul la fericire 31

Alexandru Jurcan
Adina Lazăr ține linia ocupată 31

crochiuri

Cristina Struțeanu
Întâiul, cel pecetluit 32

cinemateca pentru toți

Eugen Căjocaru
Oricine e tentat de *Drumul cel mai scurt
spre fericire!* Dar care este prețul? 34

plastica

Emilia Cernăianu
Scurtă călătorie pe tărâmul lui Mazilu 36

plastica

Scurtă călătorie pe tărâmul lui Mazilu

Emilia Cernăianu

Georges Mazilu

Le crépuscule des sages, acrilic pe pânză, 46 x 38 cm

Cu ochii măriți și sprâncenele ridicate, cu buzele carnoase dar cumiți, fără senzualitate, un chip, posibil de femeie dar fără certitudine, privește într-o parte, abătut-melancolic, absent-neatent, nu se știe la ce. A rămas fără mâini, sau le-a pierdut, sau s-a decis să nu le mai folosească, să le păstreze pitite sub armura de piele întărită și de aceea șade, în tăcere, într-un cărucior cu roți de bicicletă. Amicul patrupeș cu ochi humanoizi privește tot în gol, dar în altă parte, că doar tărâmul e larg, nu trebuie să te uiți în același loc, ești câștigat dacă schimbi perspectiva. Amicul este înfășurat într-o platoșă legată anapoda cu chingi care nu leagă nimic. Sfera albastră este singura figură lăsată în pace, ca o planetă de jucărie uitată pe podea. Ca și cutiuța albastră enigmatică de pe masa roșie, cu sertar și stinchie, cea care desparte îngerul de heruvim. Mâna dreaptă și aripa stângă, mâna stângă și aripa dreaptă, perechile de membre care le sunt suficiente ființelor cerești. Care ar fi fost cerești dacă nu ar fi avut nasurile atât de lungi, și știm noi ce se vorbește despre nasurile prea lungi și privirile prea goale. Unul zice: m-am gândit să pornim la drum fără bagaje, nu merită să cari prea multe cu tine. Celălalt nu-i răspunde dar se întreabă, apăsător de îngrijorare, unde să-și

lase scutul care tocmai a înflorit. Ar putea fi o călătorie cu un singur sens, mai mult ca sigur una fără întoarcere, mai ales că para discordiei nici n-a fost băgată de seamă, pentru că Eva stă cu spatele și nu-i pasă de grădina lăsată în paragină. În tot acest timp, acrobații se pregătesc să schimbe rolurile între ei: dresorul va sări prin cercul neregulat iar șoricarul îi va da o bucățică de zahăr, exact așa cum fac saltimbancii de conjunctură. Dresorul, îmbrăcat impecabil, după moda vremurilor, caută cu privirea aprobarea publicului de dincolo de ramă, în timp ce șoricarul, patrupeș lipsit de orgolii inutile, adulmecă dulceața recompensei. Care-i unul și care-i celălalt? Poate știe prințul cu litera caligrafiată din vârful antenei, slova aceea solitară care încheie mesajul de pe tricoul princiar de brocart și care, pusă așa, deasupra capului, indică direcția de citire: de sus în jos. Din privirea prințului se vede limpede că el știe tot, a văzut și a auzit tot ce există și ar putea să ne spună și nouă dacă ar deschide gura. Însă buzele lui sunt prea frumos conturate și nu merită să le strice forma deschizând gura doar ca să ne spună ce știe. Cine a aflat, bine, cine nu, la fel de bine. Fiecare pentru sine.

Continuarea în pagina 35

ABONAMENTE

Prin toate oficiile poștale din țară, revista având codul 19232 în catalogul Poștei Române, sau prin expedierea sumelor: 49,2 lei – trimestru, 98,4 lei – semestru, 196,8 lei – un an, prin mandat poștal pe adresa redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1). Pentru abonamente în străinătate, prețul unui abonament cu o singură expediție pe lună este 378 lei.

Tiparul executat de:
TIPOGRAFIA ARTA Cluj

